
KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

22. évfolyam 10. szám

2013. október

Tartalom

Könyvtárpolitika

Maróti Andor: Kultúráközvetítés vagy közösségi művelődés? 3

Műhelykérdések

Horváth Sándor Domonkos: Közkönyvtári integráció Győrben 10

Vraukóné Lukács Ilona: Veszélyeztetett magyar könyvek, avagy a nyugati magyar diaszpórában élők hagyatékainak (lehetséges) sorsáról 15

Úton

Csorba-Simon Eszter–Jávorka Brigitta–Kovács Edina: Könyvtár-közelben: Oslo 31

História

Ásványi Ilona: Régi és új könyvtárosok. Könyvtárosi hivatás – könyvtárosi lelkiület az 1950-es években 40

Memento

Biczák Péter: Tízéves a Füzéki István Emlékérem díj 54

Évfordulók

Suppné Tarnay Györgyi: Ötven év a magyar kultúráért 58

Könyv

Vasbányai Ferenc: A KSH Könyvtár 1945 előtti magyar és magyar vonatkozású térképei 61

From the contents

Andor Maróti: Transmission of culture or community culture? (3);
Sándor Domonkos Horváth: Integration of the county and city library in Győr (10);
Ilona Vraukó-Lukács: Endangered Hungarian books (15);
Péter Biczák: Ten years of the Füzéki István memorial medal (54)

Cikkeink szerzői

Ásványi Ilona, a pannonhalmi bencés Főapátsági Könyvtár igazgatóhelyettese; *Biczák Péter*, a szentendrei Pest Megyei Könyvtár ny. igazgatója; *Csorba-Simon Eszter*, a Pécsi Tudományegyetem (PTE) hallgatója; *Horváth Sándor Domokos*, a győri Dr. Kovács Pál Megyei Könyvtár és Közösségi Tér igazgatója; *Jávorka Brigitta* és *Kovács Edina*, a PTE hallgatói; *Maróti Andor* filozófus, művelődéskutató, ny. egyetemi tanár (Révfülöp); *Suppné Tarnay Györgyi*, a Debreceni Egyetem oktatója; *Vasbányai Ferenc*, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa; *Vraukóné Lukács Ilona*, a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár tudományos munkatársa

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

**Bartos Éva, Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária,
Dancs Szabolcs, Fülöp Attiláné**

Szerkesztik:

Bartók Györgyi és Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bánkeszi Lajosné**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpásné Balczer Gabriella**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 6,0 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az

**Emberi Erőforrások Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alap**

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU-ISSN 1216-6804

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

Maróti Andor

Kultúraközvetítés vagy közösségi művelődés?

Több mint fél évszázada, hogy a bolgár népművelési minisztérium osztályvezetőjét kísértem magyarországi látogatásán. Művelődési házakat kerestünk fel, és közben tolmács segítségével arról beszélgettünk, hogy mi a különbség a két ország intézményei között. Ő elmondta, hogy náluk az ilyen épületeket „csitalistyének” (azaz olvasónak) nevezik, mert a könyvtár az alap, bár ott is tartanak különféle kulturális rendezvényeket, de ezeket a könyvtár olvasói szavazzák meg, amikor az éves tervet elkészítik. Sajnálkozva mondtam, nálunk ez a két intézmény elkülönül egymástól, még akkor is, ha közös épületben vannak. Mire ő megkérdezte: tudom-e, hogy az első csitalistyét náluk magyarok alapították? Nemleges válaszmra elmondta: 1849-ben a veszített magyar szabadságharc után a hozzájuk menekülők Sumen városában olvasókört alapítottak a magyarországi olvasókörök mintájára.

Később sokszor gondolkoztam arról, miért vált el nálunk egymástól a művelődési ház és a könyvtár, lehetséges-e egyáltalán a két intézmény gyakorlati együttműködése? Vagy szükségszerű, hogy egymástól függetlenek legyenek? Hiszen a céljuk ugyanaz: mindkettő a műveltséget akarja fejleszteni. Ahhoz, hogy e kérdésekre választ találjak, vissza kellett térnem időben arra a korra, amikor még nem létezett a kulturális intézményeknek az a differenciált hálózata, ami ma jellemző. Jürgen Habermas egyik könyvében találtam a következőt:

„Németországban a XVIII. század végéig kialakult egy kicsiny, de kritikusan vitatkozó nyilvánosság. Mindenekelőtt a városi polgárokból és más polgári elemekből létrejött a tudósok köztársaságán túl nyúló általános olvasóközönység, amely immár nemcsak néhány standard művet olvas el újra meg újra intenzíven, hanem olvasási szokásaiban az állandó új megismeréséhez igazodik, ezzel pedig mintegy a magánszféra közepéből kiindulva megteremtődik a nyilvános kommunikáció viszonylag sűrű hálójá. Az olvasók ugrás-szerűen megnövekedett számának megfelelően jelentősen bővül a könyvek, folyóiratok, újságok termelése, megszorodnak az írók, kiadók és könyvkereskedések, főként az olvasótársaságok kölcsönkönyvtárakat és olvasóhelyiségeket állítanak föl egy új olvasási kultúra csomópontjaiként. Időközben elismerést nyert a kései német felvilágosodásban létrejött egyesületi élet fontossága is.”

(J. Habermas, 1993, 9–10.)

Ami az idézett sorokból tanulságként kiemelhető: ebben az időben a megjelenő könyveket nemcsak olvasták, de kisebb közösségekben meg is vitatták, legalább a műveltebbek közt. Ez egyrészt növelte a könyvek és a könyvtárak számát, másrészt kedvet ébresztett az egyesületi élet iránt. Annak ellenére, hogy mindez csak a társadalom kis részére volt jellemző, élénkítette a közéletet, fejlesztette a közművelődést. Habermas szerint „*megteremtődik a nyilvános kommunikáció viszonylag sűrű hálóját*” a „*kritikusan vitatkozók*” között. (Habermas 1993, 240.)

Erről az időről van egy kortársi magyarországi feljegyzésünk. Amikor Tessedik Sámuel több éves németországi tanulmányai után hazatér, Szarvason evangélikus lelkész állást vállal, és német minta alapján olvasóköri alapításával próbálkozik. Sikertelenül. Mert amikor a helybeliek azt látják, hogy a papjuk este még gyertya világánál is olvas, azzal gyanúsítják, „*még nem tanulta ki azt, amit kellett volna, mert íme a többi tanító urak mindig pipálnak, és egész héten át semmi egyebet nem tesznek, mint legyeket öldösnek, lakodalmakra, keresztelőkre és disznótorra járnak.*” (Tessedik–Berzeviczy, 1979, 60.). Igaz, Habermas „városi polgárokat” említ, Tessedik feltehetően inkább írástudatlan paraszttal találkozik, ám az is figyelmet érdemel, hogy a művelődésben a helyi tanítók sem jeleskednek. Tény persze, hogy a XIX. században később mégis csak alakulnak nálunk is olvasóköri, és ezek a XX. század közepéig eleven találkozóhelyeknek bizonyulnak. Egészen addig, amíg egy rövidlátó, központosító művelődéspolitikai be nem tiltja a működésüket.

Tény az is, hogy a helyzet Németországban sem maradt változatlan. Már a XIX. században az új művek ismertetése és megbeszélése szervezett pódiumvitákon történt, amelyekre belépődíjat szedtek, s amelyeken az érdeklődők már csak *passzív közönségként* lehettek jelen. Habermas szavaival: „*az okoskodás tendenciaszerűen fogyasztássá alakult át, ezzel megtörtént az átmenet a kultúrán elmélkedő közönségtől a kultúrát fogyasztó közönségig.*” (Habermas, 1993, 240–245.). Az öntevékenység a kulturális javak népszerűsítése váltotta fel, hogy azok leegyszerűsítésével hozzáférhetőbbek legyenek minél több ember számára. A hatás mennyiségű növelését célzó gyakorlat magától értetődően elfogadható lett a kultúra közvetítésében üzleti hasznot keresők számára; ők hamar felismerték, minél alacsonyabb szintre süllyesztik a színvonalat, annál többen fogják megvenni a nekik kínált kultúrát. S még azoknak is, akik ezzel szemben a tudományos eredmények terjesztésével próbálkoztak, be kellett látniuk, hogy az elvont fejtegetések a laikus közönség számára nem követhetők, az érdekes példák, látványosságot ígérő szemléltető produkciók vonzzák igazán a „nagyérdemű közönséget”. Csak a XX. század elején ismerték fel néhányan, hogy ez zsákutca a közművelődésben. A bírálók gúnyosan emlegették, hogy a kultúra népszerűsítői hasonlítanak a gazdasszonyra, aki az eleséget szórja az éhes baromfiak közé, azok pedig tátott csőrrel kapkodnak a közjük hulló magok után. Mások szerint a népszerűsítés afféle „pincérkedés”, amellyel az éttermek kiszolgáló személyzete tálalja fel a vendégeknek az ennivalót. E példázatokban jóhiszeműen még ott van a kultúra iránti igény az „éhség” formájában, de az elmarasztaló megjegyzések már jelzik, a „passzív részvétel” csak látszata a művelődésnek.

A probléma másféle megközelítésének szükségességére egy könyvtáros hívta fel a figyelmet. Walter Hofmann Dresden-Plauen-ben vezetett üzemi könyvtárat, ő írt tapasztalatai alapján arról, hogy nem lehet „*bármelyiknek bármilyen könyvet adni a kezébe*”, célszerűbb, ha mindenki a neki megfelelő könyvet kapja meg. Tehát nem

általában az olvastatás a cél, hanem az olvasmányok személyre szóló kiválasztása és feldolgozása. Ez a figyelmeztetés jól láttatja, hogy **a művelődés egyéni folyamat, a kultúrához fűződő viszonyban nem a tömeges hozzáférhetőség a lényeg. Amiből az is következik, hogy nem a kulturális javak átvétele a lényeges, hanem az, hogy mivé válik hatásuk az emberekben.** Minthogy ez egyénileg eltérő, olyan kereteket kell keresni, amelyekben az alakulása követhető. Ezt ismerték fel azok, akik az I. világháborút követő években javasolták kis létszámú csoportok szervezését előadások helyett. E csoportokat „*munkaközösségnek*” nevezték, jelezve, hogy bennük a résztvevők aktív együttműködése szükséges. Kezdeményezték, hogy a népművelők konferenciáin is kis csoportok vitatkozzanak, mert ez növeli a tanácskozás hatékonyságát. Ahhoz azonban, hogy az ilyen minőségi követelmény széles körben érvényesülhessen, szükségesnek látták egy elméleti kutatóintézet megalapítását, amely a művelődési folyamatok vizsgálatával segíti a gyakorlatot. Emellett szükségesnek tartották, hogy e kutatások alapján művelődésügyi szakembereket képezzenek az egyetemeken. Figyelmeztető jelenség volt az is, hogy a reformerek az intenzív művelődéstől várták a közélet demokratizmusának fejlődését. Ezek a javaslatok azonban akkor nem tudtak megvalósulni. Egyrészt azért, mert az érdekeltek között kevesen támogatták a „munkaközösségi elvet” (egyszerűbb volt a kultúráközvetítés hagyományos formáit szervezni), másrészt a '30-as évek elején kialakult nemzeti szocialista hatalom a tömegmegmozdulásokat támogatta, viszont a kiscsoportos művelődésre jellemző önálló véleményalkotásban ellenzéki séget látott, ezért betiltotta. A liberális elvek alapján kialakuló differenciálódás helyett a „nemzeti közösség” eszméjét hangsúlyozta, hozzáátéve, hogy csak az államilag központosított kulturális élet lehet eredményes. Ezt az eredményességet azután azon mérték le, a kultúra szolgálja-e a hatalom által meghatározott ideológiai-politikai érdekeket.

A németországi események felidézése tanulságot adhat számunkra, amikor a hazai művelődésügy alakulását gondoljuk át. A XX. század '50-es éveiben nálunk kialakult államszocialista művelődéspolitikai nemzetközisége ellenére is sok hasonló vonást mutatott a németországi gyakorlathoz viszonyítva. S noha ezek óta több évtized telt már el, nem mondható, hogy a közgondolkodás annyira átalakult, hogy elvesztette időszerűségét *a tömeghatásra törekvő extenzív gyakorlat és a közösségi művelődést előnyben részesítő intenzív gyakorlat ellentéte*. Ebben az ellentétben ugyanis az a kérdés rejlik: a kultúrában az ember csak befogadó, akit meg kell tömni az élmények és információk sokaságával, vagy önállóan gondolkodó lény, akinél a kultúrával való találkozásban személyiségének a fejlődése döntő. (Gramsci, 1965, 188–189.)

Az '50-es évek tömeghatást kereső népművelése után (amely az 1945–1948 közötti szabadművelődést váltotta fel) feltételezhettem, hogy az intenzív művelődés korábbi keretei teljesen eltűntek. Az amatőr művészeti csoportokat ugyan „öntevékenyeknek” nevezték, de a tevékenységükben a színpadi szereplés volt a lényeges; léteztek hobbyval foglalkozó szakkörök is, de olvasókörökről már sehol sem lehetett hallani. Ennek ellenére a '60-as évek közepén Kalocsán a városi könyvtárban mégis találtam egyet. Bár csak egyetlen este volt alkalmam megnézni, mit tesznek, ez az élmény máig él bennem. Ott láttam azt, hogy este a kölcsönzési idő letelte

után egy „értelmiségi klub” tagjai jelentek meg a könyvtárban. Beszélgetni kezdtek, néhányan teát főztek, süteménnyel kínálták egymást. A családi hangulat kötetlenségében érezni lehetett, összeszokott társaságról van szó. Azután kiderült, tervezett programjuk is van, a kör egyik tagja egy érdekes cikkről számolt be, amely az egyik folyóiratban jelent meg. Megtudtam, az ilyen tájékoztatás rendszeres náluk, egymást váltva ismertetik, hogy mit érdemes elolvasni a közérdekűnek látszó írásokból. A beszámolót követő élénk beszélgetés azt is tanúsította, érdeklődéssel fogadják az elhangzottakat, számukra szükségessé vált, hogy kölcsönösen tájékoztassák egymást olvasmányaikról. Nem tudom, meddig élt ez a társulás; később hallottam, a kör alakulását kezdeményező könyvtárvezető Szolnokra került. Ez az élmény azonban úgy maradt meg bennem, mint a közösségi művelődés másoknak is ajánlható változata.

Másik értékes tapasztalatom ugyancsak az olvasással függ össze, bár közvetlenül nem könyvtárhoz kapcsolódó. Már a '70-es, '80-as években félévenként rendszeressé vált Budapesten a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Természettudományi Stúdiójában a szakkörök kiállítással és vásárlással összekötött bemutatkozása. Volt közöttük egy ásványgyűjtő kör, a tagjai szebbnél szebb köveket raktak ki a látogató közönség elé. Két dolog ragadott meg a látványon kívül: az egyik a tagság életkori összetétele, 16 évestől 90 évesig minden korosztály képviselve volt közöttük; a másik, hogy valamennyien kitűnő szakértőként adtak felvilágosítást a hazai és külföldi lelőhelyeken gyűjtött ásványokról, mert kiderült, rendszeresen olvassák hozzá a szakirodalmat. Bár hobbyról volt szó, ez a kedvtelés elmélyülő művelődéssel járt együtt, annak ellenére, hogy ez a terület egyiküknek sem volt szakmája és hivatásos foglalkozása. Amatőrként mégis a szakterület alapos ismerőivé válhattak.

Ezekből a tapasztalatokból lett érthető számomra, hogy a művelődés eredményességéhez két dolog kell: az érdeklődésnek megfelelő rendszeres olvasás és az olvasottak megbeszélése közösségi keretek között. Amikor a '70-es években nálunk kialakult a „*Nyitott művelődési ház*” koncepciója, feltételezni lehetett, hogy ez a lehetőség is megvan benne. Előzményeként egy humoros történetet mondott el egy ismerősöm. Dunántúli városban történt, hogy vasárnap délelőtt elment fiával a Művelődési Központba, remélve, hogy ott olyan foglalkozást találnak, ami egy gyereket érdekelhet. A portás azonban megállította őket, és megkérdezte, mit akarnak? Az apa kissé ingerülten felelte: Művelődni. Mire az intézmény zord öre felvilágosította őket: Azt most nem lehet.

Nos, a „nyitott művelődési ház” gondolata arra épült, hogy az emberek ne csak akkor mehessenek be egy ilyen intézménybe, ha ott valamilyen szervezett program van, hanem a lehetőségeivel önmagában vonzza őket. Az elgondolás szerint *három övezet* szolgálta ezt: egy *információs*, ahol az emberek mindarról felvilágosítást kaphatnak, amire szükségük van: az autóbusz menetrendjéről, az orvosi rendelések idejéről, ügyvédi irodák, építkezési vállalkozások, javító-szerelő műhelyek szolgáltatásairól stb.; a második övezet *kommunikációs*, ahol kellemes környezetben van lehetőség a beszélgetésre. A harmadik pedig *kreativitásra* ad alkalmat: különböző eszközök tetszés szerinti felhasználására. Az elgondolás sikeresen működött azokban az intézményekben, amelyek erre a célra a minisztériumtól anyagi támogatást kaptak. A támogatás megszűnte után azonban a kezdeményezés fokozatosan elhalt.

A '80-as években kezdték szervezni az úgynevezett *Általános Művelődési Központokat*. E típus koncepcióját – a '70-es években született építészeti kezdeményezések és közművelődési határozatok alapján – Vészi János dolgozta ki, az Országos Közművelődési Központ munkatársa. Ő nevezte el az ÁMK-kat „alfának”, jelezve, hogy alapintézményről van szó, amelyben együtt van az iskola, a könyvtár, a művelődési ház. Azonban nemcsak térbeli közelséget alkotnak, a gyakorlatban is együtt kell működniük, hogy kölcsönösen erősítsék sajátos hatásukat. Nem tudom, hol, hogyan érvényesült ez a koncepció, de amit én láttam, az ennek az elképzelésnek a kudarcát bizonyította. A csepeli ÁMK-ban látogatásom idején az általános iskola tanárai panaszolták, hogy a tanulók tanulmányi átlaga 2,6, ez bizonyítja, hogy a tanulás színvonala itt nagyon alacsony. A gyerekek többsége hátrányos helyzetű családokban nő fel, ahol a szülők többsége kevésbé iskolázott, szakképzetlen, még börtönviselt is van köztük. Ilyen környezetből gyenge képességű, motiválatlan fiatalok jönnek az iskolába, akikkel nagyon nehéz eredményt elérni. Megkérdeztem a művelődési házban dolgozókat, ők hogyan segítik a pedagógusok munkáját. Azt mondták, a tanulmányi színvonal emelése nem rájuk tartozik, ők szórakoztató programokat szerveznek a fiataloknak, mert erre van igényük. Nem tudom, hogy ebben a légkörben a könyvtár mit tudott elérni, de az iskola és a művelődési ház kapcsolatából megértettem, gyakorlati együttműködésről szó sincs, az egyes részlegek egymástól függetlenül végzik a dolgukat – már amennyire képesek. Az ÁMK eredeti elgondolása csak abban érvényesült, hogy a különböző intézménytípusoknak közös igazgatójuk, közös gazdasági és technikai részlegük volt, ezekre a feladatokra a pénzt közösen tervezték. A művelődés ügye azonban elkülönült maradt. Hasonlóan ahhoz, ami a kisebb településeken akkor kialakított „klubkönyvtárakban” történt. Vészi szerint „*a könyvtár és a klub ritkán jelent funkcionális együttműködést. Sokkal inkább itt is - széthasadás érződik - két intézmény elkülönülése miatt.*” (Vészi, 1980. 54.).

Ugyanezekben az években volt egy javaslata Vitányi Ivánnak a rokonszalmák közti kapcsolat fejlesztéséről az egyetemeken. Azt indítványozta, hogy a muzeológiai szakok (a régészet, a néprajz, a művészettörténet), a könyvtár szak és a népművelés (amit akkor már művelődésszervezésnek neveztek) közös alapról indítsanak, és azután specializálódjanak. A közös alap művelődéstörténeti és művelődéseméleti legyen. A specializálódás ezután persze feltételezte, hogy az addig érvényben lévő kétszakosság helyett ezek egyszakos képzést adjanak. Véleményem szerint ez ésszerű elképzelés volt, az érintett szakok vezetői azonban elutasították a kezdeményezést. Fő érvük az volt, hogy a múzeum tudományos intézmény, nem népművelési. Hasonló álláspontot képviselt a könyvtár szak akkori vezetője is. Be kellett látnom, hogy a kultúraközvetítő gondolkodással nem fér össze a művelődő emberből kiinduló gondolkodás. Az első szerint a művelődés nem más, mint hogy a kulturális javakat el kell juttatni az emberekhez, hogy befogadhassák. Ebben az „adás-vételi” viszonyban a kultúrával találkozó emberek azonban pusztán fogyasztói maradnak ennek a folyamatnak, anélkül, hogy felszínre kerülne, egyénileg mi történik az átvett kultúrával. Az iskola megelégszik azzal, hogy reprodukálja a tananyagot, feleltetés közben arról győződik meg, hogy a tanulók el tudják-e ismételni, amit a tanító mondott, és amit a tankönyvben olvashattak. Nem derül ki, hogy az új információ kapcsolatba került-e a tanulók meg-

vő ismereteivel, kialakult-e köztük valamilyen összefüggés, megjelent-e a gondolkodásukban egy probléma felismerése, és arról valamilyen önálló elképzelés. És ahogy az iskolai tanítás sem művelődési folyamatokat tár fel, csak arra kíváncsi, hogy a tanulók „megtanulták-e a leckét”, úgy az iskolán kívüli művelődés szervezőit is elsősorban az foglalkoztatja, sikerül-e látogatókat szervezni egy-egy rendezvényre, és az tetszik-e nekik vagy sem. De hogy valójában fejlettebb lett-e a műveltségük, azzal nem kell törődni. Már csak azért sem, mert a feladatuk „az igények kielégítése”, azaz a meglévő színvonal kiszolgálása. Kérdéses, hogy az ilyen általánosan jellemző tapasztalatok ismeretében egy könyvtár többre vállalkozik-e, mint hogy regisztrálja a könyvek kölcsönzését és az elolvasott könyvek visszavételét, vagyis az olvasószolgálatot lényegében adminisztratív feladatként foghatja fel, abban a meggyőződésben, hogy nem rá tartozik, milyen hatást váltanak ki a könyvek az olvasókban, és hogyan lehetne ezt a hatást eredményesebbé tenni.

Lehetséges, hogy ez a kép túlzottan pesszimista és jogosulatlanul általánosít. Bizonyára vannak ettől eltérő pozitív példák is a gyakorlatban, de ezek szerintem kevésbé ismertek. Nem is az a célom, hogy összképet adjak a művelődési intézményekről, inkább arra szeretnék figyelmeztetni, hogy a kultúra-közvetítésben gondolkodó gyakorlat lényegében zsákutcája a művelődésügynek. Tárgyközpontúságában a kultúrával élni akaró embert pusztán arra kell rávenni, hogy minél nagyobb számban legyen jelen a kultúrát átadó rendezvényeken. Ha azonban ténylegesen „művelődésről” akarunk beszélni, fordulatra lenne szükség. Olyan folyamatok kialakítására, amelyekben az „emberközpontúság” érvényesül. Nem mindegy, hogy az iskolai oktatás önálló gondolkodásra nevel vagy annak a mellőzésére. Nem mindegy, hogy a tananyag olyasmit jelent, amit elég tudomásul venni, emlékezetbe vésni, anélkül, hogy benne tisztázandó kérdések merülnének fel. Kérdezni persze csak az tud, aki a kapott ismeretek között összefüggéseket és tisztázandó problémákat fedez fel. Mennyire felel meg ennek a mai közoktatás? Az iskolán kívüli kulturális életben két ellentétes tendencia tapasztalható: az értékes kultúra kínálata és az igények kielégítése. Az elsőben az érdeklődés sokkal kisebb, mint a másodikban, ahol annál tömegesebb a részvétel, mennél alacsonyabb a színvonal. Lehetne persze fordítva is, de ezt a közműveltség ma jellemző szintje nem teszi lehetővé. Elgondolkoztató, hogy miért? Hiszen nő az iskolázottság szintje, egyre több fiatal végez középiskolát, jut be a felsőoktatásba, a kultúra iránti igények szintje mégis alig változik. A közművelődési könyvtárak rendszeres olvasóinak száma nem haladja meg a lakosság negyedét, ötödét, és még azok közt is többségben azok vannak, akik csak a szórakoztató irodalmat keresik. A rádiós és a televíziós adások közt a kereskedelmi adók jóval keresettebbek, mint a Bartók Rádió és a Duna Televízió. Igaz, hogy a rendszerváltozás óta újjáéledt néhol az olvasókör, de nem tudtak elterjedni országosan, és az ismeretterjesztésben – ahol még egyáltalán létezik – népszerűbb az előadás, mint egy-egy téma megbeszélése.

Eszembe jut egy élményem a '80-as évekből. Akkor hat városban szerveztek beszélgetést nálunk a demokráciáról, annak fejlesztési lehetőségeiről. Korábbi kedvezőtlen tapasztalataim miatt az egyik helyen javasoltam, minden felszólaló csak egyetlen gondolatát mondja el tömören, hogy élénkké tegyünk a vitát. Viszont mindenki annyiszor szólaljon meg, ahányszor van új mondanivalója. És ahhoz,

hogy ne essen szét a beszélgetés menete, igyekezzünk az előttünk szóló megállapításához kapcsolódni, azt vigyük tovább, fejlesszük vagy vitassuk valamiképp. Javaslatomat elfogadták, negyed óra után azonban észre lehetett venni, hogy a megállapodástól eltérően hosszú monológok hangzanak el, a felszólalók egyszerre mindent el akarnak mondani, ami csak eszükbe jut. A beszélgetés terjengőssé vált, a figyelem lankadt. Akkor megszólalt az egyik résztvevő, és kissé indulatosan jelentette ki: mi megállapodtunk valamiben, de azt senki sem tartja be. Elhangzott itt pár beszéd, de nem alakult ki *párbeszéd*. A résztvevők zavarba jöttek, és megpróbálták fegyelmezettebben rövidebbre fogni a mondanivalójukat.

Ez az eset is bizonyította, hogy fejletlen nálunk a vitakultúra. Amit vitának nevezünk, gyakran nem több, mint a saját álláspont kétségbevonhatatlanságának bizonygatása, érvelés nélkül, az ellenvélemények figyelembevétele nélkül. Nem csoda, hogy olykor a vita – különösen politikai témáknál – személyeskedésbe csap át; az ellenvélemény cáfolata helyett az ellenvéleményt képviselő személyének lejáratása a cél. S ha a közművelődésben hiányoljuk az együttműködési készséget, nem csodálkozhatunk, hogy ennek a közéletben, a politikában sincs jele. Lehetséges persze, hogy ennek mélyebb gyökerei vannak: a történelmi-társadalmi műveltség fogyatékosságában, a demokrácia hiányában. Ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy a különállás, az elszigetelődés a követendő magatartás, a másoktól független érvényesülés, mert nem lehet megbízni másokban. A pszichológia ezt „zárt gondolkodásnak” nevezi, ami magában hordja az ismeretlennel, az idegennel szembeni bizalmatlanságot, az empátia hiányát, az újítások elutasítását, vagyis a ragaszkodást az ismerthez, a megszokotthoz, amit egyúttal helyesnek, jónak tartunk (Rokeach–Restle, 1980). Ebből következik az is, hogy a meglevő tapasztalathoz, tudáshoz képest nincs igény igazán másra, mindaddig, amíg be nem bizonyosodik annak az életképessége, beépülése a tapasztalati valóságba. Kérdéses, hogy az ilyen közgondolkodás igényli-e a több, a jobb műveltséget?

A kulturároközvetítő felfogás és a közösségi kereteket igénylő művelődés ellentéte nemcsak módszertani kérdés. A kulturális élet keretein túl jellemző egy társadalom szerkezetére is, benne az emberek egymáshoz fűződő viszonyára. Érdemes talán elgondolkodni ennek a jelentőségéről.

IRODALOM

- Gramsci, Antonio: Marxizmus, kultúra, művészet. Budapest, Kossuth Kiadó, 1965.
- Habermas, Jürgen: A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltása. Budapest, Századvég–Gondolat, 1993.
- Rokeach, Milton–Restle, Frank: A nyílt és a zárt gondolkodás közti alapvető különbségtevés. In: Előítéletek és csoportközi viszonyok. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1980.
- Tessedik Sámuel–Berzeviczy Gergely: A parasztok állapotáról Magyarországon. Budapest, Gondolat Kiadó, 1979.
- Vészi János: Alfa születik. Budapest, Tankönyvkiadó, 1980.

Közkönyvtári integráció Győrben

2012. december 31-éig öt közkönyvtár működött Győrben. A megyei könyvtár, a városi könyvtár, valamint három ÁMK-könyvtár.

A megyei és a városi könyvtár lényegében „egy töről fakadt”, Győrött a XIX. század utolsó éveiben alakították ki a város könyvtárát, amely aztán közkönyvtárként működött a megyei könyvtárak megalakulásáig. Jó évtizeddel később, immár ebből a megyei könyvtárból alakult a városi fiókkönyvtári rendszer, harminckét évvel ezelőtt pedig a „városi központi könyvtár” is megépült.

A Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár a jelenlegi helyét Győr sétálóutcájának végében, a helyiek által „kis Baross útnak” nevezett frekventált helyen találta meg, épülete eredetileg pénzügyi volt, három szinttel, raktárral rendelkezett. A földszint nagy részét egy gyógyszertár bérlte, később a gazdasági szükség okán a megmaradt földszinti helyiségek zömét szintén bérleményként hasznosította. A megyei könyvtár gyermekkönyvtára ugyancsak igen jó helyen jött létre, a belváros szívében, a hangtárral, kötészettel egy épületben. A kilencvenes évek közepén a fenntartó megyei önkormányzat értékesítette a meglehetősen rossz állapotú ingatlant, a helyére bank költözött. A hangtár és a kötészeti a belváros szélére, egy szinten elhanyagolt épületbe került, a gyermekkönyvtár néhány évig „albérlésben” működött, majd végleg megszűnt. Ez egy komplikált és lehangoló történet, illetve folyamat volt; részben magyarázatul szolgál rá, hogy a könyvtár akkori vezetése már dédelgetett egy hosszú, és végeredményben sikertelennek bizonyult álmot, a „megyei-egyetemi” könyvtár elképzelését. (Pár évvel ezelőtt az egyetemi könyvtár létrejött, a fúzió azonban jogi, technikai és személyi okok miatt „óhajtó nyilatkozatok” szintjén maradt.)

A megyei könyvtár erősségeként kell említenem a területi ellátórendszeri tapasztalatokat, amelyek nyomán igen jó eredményeket tudott elérni a KSZR-szolgáltatás terén.

A városi könyvtár – amely 2003-ban Galgóczi Erzsébet nevét vette fel – Győr Nádorváros városrészében kapott kimondottan e célra tervezett épületet, markánsan a közművelődési elképzelések mentén, galériát, mozi, közművelődési színteret is terveztek. Ezek közül a „mozi” elmaradt, az utolsó körben „pártházzá változott”, a közművelődési profil azonban az évek során folyamatosan bővült, az intézmény művelődési házak és egyéb közművelődési színterek üzemeltetője lett, utolsó évtizedében pedig városi nagyrendezvények szervezője is.

Az ÁMK-könyvtárak közül a ménfőcsanakai Bezerédj-kastély könyvtára volt lényegében különálló ÁMK-könyvtár, egy történelmi kúriában kapott helyet, viszonylag távol a közoktatási intézménytől. A Kovács Margit ÁMK könyvtár iskolán belüli, az osztálytermek szintjén elhelyezett könyvtár volt; a PÁGISZ ÁMK könyvtára pedig az iskola funkcionális melléképületként épült meg.

A 2012-es év igen jelentős változásokat hozott a hazai közkönyvtárügy életében. A mozgást lényegében a megyei könyvtárak fenntartóváltása okozta: korábban megszűnt a megyei önkormányzatok intézményfenntartó szerepe, és a megyei könyvtárakat a közigazgatás területi szerveként működő ún. megyei intézményfenntartó központok felügyelete alá helyezték, amelyek különféle okoknál fogva (tapasztalat és pénzügyi mozgástér hiánya stb.) igen nehézkes szakmai mozgásteret voltak képesek biztosítani a felügyelt intézményeknek.

A 2012-es évben törvényi szintű döntés született a megyei könyvtárak fenntartóváltásáról is: a megyeszékhely városi önkormányzata kapta ezt a feladatot. A törvény felszámolta a közkönyvtári párhuzamosságokat is, mivel kimondta, hogy a megyeszékhely város nyilvános könyvtári ellátását a megyei könyvtár oldja meg. Ez Győrött azt eredményezte, hogy a megyei könyvtár a város fenntartásába került, a korábbi városi könyvtár megszűnt, és a városi közkönyvtári ellátás szempontjából „eltűntek” az ÁMK-könyvtárak is: két ÁMK esetében azok iskolai könyvtárként működtek tovább, a Bezerédj-kastélyban található könyvtár pedig a megyei könyvtár ménfőcsanaki fiókkönyvtáraként szolgálja az olvasókat.

A két másik ÁMK-könyvtár szolgáltatásainak pótlására 2013 februárjától megnyílt a megyei könyvtár marcalvárosi fiókkönyvtára, amelyet három hét alatt „állítottunk talpra” a fenntartó nagy elégedettségére.

A Galgóczi Erzsébet Városi Könyvtár és Közösségi Tér jogutódlással beolvadt a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtárba, az egyesült intézmény új neve pedig Dr. Kovács Pál Megyei Könyvtár és Közösségi Tér lett. A névváltozással a fenntartó azt kívánta jelezni, hogy az integrációtól nem az intézmények megváltozott szervezetben való továbbélését várja csupán, hanem egységes és markánsan új szakmai szerepvállalást is.

Az integráció előtti szolgáltatási színvonal néhány működési adattal jól illusztrálható.

A városi/megyei könyvtárhasználat jellemzői 2012. december 31-ei adatok alapján

Főbb kölcsönzési mutatók

Intézmény	Regisztrált felhasználó (fő)	Személyes használat (fő)	Kölcsönzött dokumentumok (db)
Galgóczi Erzsébet Városi Könyvtár	10 566	96 777	237 738
Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár	10 402	84 469	157 694
Összesen	20 968	181 246	395 432

Győri közkönyvtárhasználat életkori megoszlás szerint

Intézmény	14 év alatti felhasználó (fő)	14 és 65 év közötti felhasználó (fő)	65 év fölötti felhasználó (fő)
Galgóczi Erzsébet Városi Könyvtár	3328	6 157	1081
Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár	438	9 224	740
Összesen	3766	15 381	1821

Állománygyarapítás, teljes állomány

Intézmény	Teljes állomány (db)	Éves gyarapodás (db)
Galgóczi Erzsébet Városi Könyvtár	256 352	5176
Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár	483 355	4363
Összesen	739 707	9539

Rendezvények

Intézmény	Rendezvények száma	Résztevők száma (fő)
Galgóczi Erzsébet Városi Könyvtár	851	44 419
Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár	59	9 357
Összesen	910	53 776

Alapterület

Intézmény	Alapterület (négyzetméter)
Galgóczi Erzsébet Városi Könyvtár	2349
Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár	2370
Összesen	4719

A fenti adatok alapján 2013. január elsejével egy olyan egységes közkönyvtár képe rajzolódik ki előttünk, amelynek 21 ezer fős regisztrált olvasótáborra van, akik 181 ezer alkalommal 395 ezer könyvtári dokumentumot kölcsönöztek a 740 ezer kötetes könyvtári állományból, és 910 rendezvényt szerveztek, 53 776 fős látogatottsággal, 4700 négyzetméteres területen.

Az is feltűnő, hogy az intézmény gyengesége (fejlesztésre szoruló oldala) egyfelől a gyermekek (14 év alattiak) könyvtári ellátása (csak a városi könyvtárnak volt gyermekkönyvtára), valamint a másik oldal, az idős korúak csekély mértékű jelenléte a szolgáltatásban.

A Dr. Kovács Pál Megyei Könyvtár és Közösségi Tér olyan megyei könyvtár lett, amely 11 telephelyen van jelen Győrben, ezek közül a legnagyobbak a Herman Ottó utcai Központi Könyvtár, valamint a Baross Gábor utcai Kisfaludy Károly Könyvtár. Emellett fiókkönyvtárak tartoznak hozzá, egy művelődési ház, valamint egy különálló raktár.

Az integráció során a működőképesség egyik elsődleges és kulcsfontosságú tényezőjének a kiegyensúlyozott munkahelyi légkör megteremtését és fenntartását ítéltük meg. Ennek igen fontos elemei a következők:

- A bizonytalanság csökkentése.
- Hangsúlyozott koncentráció az értékek továbbvitelére.
- A szükséges változások világos és racionális levezetése, azok funkcionális működéshez kötése.

A bizonytalanság csökkentése érdekében már az összevonást megelőzően egyeztetések történtek a két intézmény vezetője között, a szabályozási döntést követően pedig még 2012. december első felében a dolgozói érdekképviselletekkel való konzultáció is megtörtént. Ennek eredményeként január 4-én mindkét intézmény érdekképvisellete elfogadta és aláírta a megyei könyvtár új kollektív szerződését, amely egyebek között meghatározta az összevont intézmény dolgozóinak munkarendjét.

Igen fontos vezetői feladatnak tartjuk annak állandó tudatosítását, hogy az összeolvadást követően már nem lehet a múltban alkalmazott „Mi és Ők” megosztásban gondolkodni, az egyedül elfogadható hangsúly az „Együtt” ..., amelybe kivétel nélkül mindenki beletartozik; a dolgozók megítélésében pedig nem lehet szempont az, hogy valaki korábban városi vagy megyei vagy ÁMK-s dolgozó volt. Mindenki tudatosulnia kell, hogy megítélését képzettsége, kompetenciái és munkavégzésének színvonala határozza meg, semmi egyéb tényező.

Ugyancsak nem lehet kérdés senki számára, hogy városi vagy megyei avagy könyvtári vagy közművelődési prioritások szerint dolgozunk-e? A törvényben és alapító okiratunkban pontosan megfogalmazott feladatokat ellátó megyei könyvtár vagyunk, tehetségünk, munkabírásunk, legjobb akaratunk és költségvetési kondícióink szerint ezen feladatok optimális és egyenrangú ellátását kell megvalósítanunk.

Szintén a bizonytalanságot csökkentette, hogy január 1-jén be tudtuk vezetni a könyvtárhasználat egységes szabályait, amelyek során fokozott figyelemmel voltunk arra, hogy a felhasználók érdekei ne sérüljenek. Mivel korábban jelentősen eltértek egymástól a könyvtárak használatának szabályai, illetve az ebből eredő anyagi kötelezettségek, a felhasználói tábor megosztása pedig 50-50 százalék körüli, ezért a kedvezőbb tarifák alkalmazását kezdeményeztük könyvtárhasználati szabályzatunkban, egyúttal bevezetve az egy telephelyre való beiratkozással a többi telephely (könyvtár) díjtalan használatának városi gyakorlatban már bevált módszerét.

Ugyancsak elkészültek az intézmény alapvető szabályzatai, így az intézményi szmsz, amely az összevont intézmény belső szervezeti struktúráját és főbb működési szabályait tartalmazva, egyértelművé tette a működés kereteit. Ennek kapcsán valamennyi kipróbált, nagy tapasztalattal rendelkező vezető munkatárs a helyén maradt, egy új osztály pedig létrejött a digitális feladatok menedzselésére.

A szolgáltatás változásait a helyi sajtón keresztül tudattuk a város és a megye polgáraival. A dolgozók folyamatos tájékoztatására belső levelező listát hoztunk létre. Az intézmény valamennyi dolgozója számára már a tényleges összevonást megelőzően világossá vált a változások folyamata és iránya és a személyükre vonatkozó kihatása.

A jogi dokumentáció rendeződésével szerződéseinket újratárgyaltuk, a pályázati támogatóknak bejelentettük a szükséges adatváltozásokat. A fenntartó jóváhagyásával kinevezést nyertek a felső vezetők, az igazgatóhelyettes és a gazdasági vezető.

A gazdasági osztályt a központi épületbe költöztettük, a Területi Ellátó Szolgálat és az Állománygyarapítási és Feldolgozó Osztály is a központi épületbe költözött. Ennek az volt az oka, hogy a KSZR várhatóan hatalmas szállítási forgalmat bonyolító munkája szempontjából a forgalmi korlátozások miatt a Belváros kevésbé alkalmas a települési ellátás logisztikai feladatainak központjául, mint a közlekedési szempontból jóval konszolidáltabb Nádorváros.

A két osztály kiköltözésével megüresedő helyet a Kisfaludy Károly Könyvtár harmadik emeletén a Rákóczi Ferenc utcából „beköltöző” hangtár foglalta el, és itt kapott helyet a Digitális Szolgáltatások Osztálya, valamint ide összpontosítjuk a két korábbi intézmény kezelésében lévő muzeális dokumentumokat is. A rendezés lényege: a belvárosban megmaradnak az ott már jól bevált és kedvelt olvasószolgálati feladatok, ugyanezen helyen lesz elérhető a komolyzenei hangtár is, a tudományos és helyismereti munkák is ide összpontosulnak. Az új helyre költözött hangtár és a muzeális gyűjtemény az NKA támogatásának köszönhetően modern bútorzatot kapott, a nyár pedig ugyancsak NKA-forrásból elhozta az arculati megújulást is. A szolgáltató és kiszolgáló tevékenységek zöme a Központi Könyvtárba került, a Herman Ottó utcába. Szakmai változás, hogy a Területi Ellátó Szolgálat feldolgozó tevékenysége az Állománygyarapítási és Feldolgozó Osztályhoz került, az eddigi feldolgozási párhuzamosságokat megszüntetve.

Igen sok technikai jellegű fejlesztésre volt szükség, hardverbeszerzésre és hálózatfejlesztésre közel tízmillió forintot költöttünk, több helyiséget, épületet felújítottunk, szolgáltatási konstrukciókat váltottunk, riasztót és munkaidő-nyilvántartási rendszereket építettünk ki, a Kisfaludy Károly Könyvtár első két emeletén is megoldottuk a melegvízellátást, illetve a tető javításával a beázás gondját oldottuk meg, míg a raktárban ipari szárítógépek beállításával optimalizáljuk a páratartalmat.

Az összevont intézmény „duplum-állománya” hatalmas, az összképen csak egy árnyalatnyit javított az idei év közel ötv ezer kötetes selejtezése. A 2014-es évben állományellenőrzés elé nézünk, ennek során tovább folytatjuk az állománymenedzsmentet, és ezt követően egyesítjük integrált rendszereinket.

Az elkövetkező évek feladata a könyvtárépületek szakmai szolgáltatásainak „fihangolása” lesz: a szolgáltatások modernizálása, építészeti és belsőépítészeti modernizálás, mégpedig olyan módon, amely teljes egészében alkalmassá teszi az intézményt a változó felhasználói igények kiszolgálására, „szeretett” és népszerű szolgáltatások kínálatára.

Horváth Sándor Domonkos

KOSÁRY DOMOKOS-DÍJ

A Szent István Egyetem és könyvtára 2013-ban díjat alapított az egyetem- és agrártörténeti kutatásokban elért magas színvonalú eredmények, illetve a könyvtárért és a könyvtárügyért kifejtett támogatás elismerésére.

A díjat elsőként SOLTI LÁSZLÓ akadémikus, egyetemi tanár, a SZIE volt rektora, illetve posztumusz díjként WALLESHAUSEN GYULA, egykori egyetemi könyvtárigazgató, történész, egyetemi tanár kapta.

Veszélyeztetett magyar könyvek, avagy a nyugati magyar diaszpórában élők hagyatékainak (lehetséges) sorsáról

A nyugati diaszpórákban és a Kárpát-medencében élő magyarokat összekötő kapocs, a magyar nyelv és az azt hordozó könyvek sorsának rendezése kiemelt nemzetpolitikai feladat. Ugyanakkor ami az egyik helyen már teher, a másik helyen még komoly hiány, illetve – mint látni fogjuk – lehetőség.

„Az eredeti elképzelés szerint, amelyet a Kárpát-medencén kívül élő, magyar nyelvű könyvtárral rendelkező értelmiség fogalmazott meg, meg kell akadályozni, hogy a magyar könyvek a magyarul még olvasó generáció halála után zúzdába kerüljenek, a könyvek jussanak el oda, ahol használni tudják/fogják őket, vagyis a Kárpát-medence iskoláiba, könyvtáraiba.”

(Rodostó-program).

A Kárpát-medencei magyar könyvtárosok csongrádi találkozója (2013. május 26–27.) és a Magyar Könyvtárosok VII. Világtalálkozója (2013. május 28–29.) után szükségesnek tartom e nem újkeletű kérdéskör újabb áttekintését. Ezért gyűjtöttem össze azokat a dokumentumokat, amelyeknek tükrében áttekinthető egy „segélykiáltásként” érkezett levél nemzeti programmá fejlődése.

Így kezdődött

A Kárpátaljai Magyar Iskolai Könyvtárakért Alapítvány (KAMIKA) képviselőjeként és mint a már csaknem egy évtizede a határon túli magyar könyvtárosokat és könyvtárakat segítő egyik megyei könyvtár képviselőjeként vettem részt 2008-ban a Kárpát-medencei magyar könyvtárosok találkozóján Csongrádon. Itt ismerkedtem meg Bálint-Pataki Józseffel, aki akkor az Országos Széchényi Könyvtárban a határon túli magyar könyvtárak és könyvtárosok ügyeinek referense volt. Tőle értesültem arról a „segélykiáltásról”, amely a „fölslegessé vált örökségek” megőrzése érdekében érkezett a konferenciát megelőző hónapban. Oplatka Gábor, Svájcban élő magyar tudós fogalmazta meg feljegyzésében azokat a lehetőségeket, amelyek ennek a felbecsülhetetlen értékű könyvállománynak a megőrzéséhez szükségesek, a hasznosításukhoz elengedhetetlenek, de azokat a tényeket is, amelyekben támogatásra van szükségük.

2008. június 12.

Dr. Vraukóné Lukács Ilona
kuratóriumi titkár részére
Kárpátaljai Magyar Iskolai Könyvtárakért Alapítvány

Igen Tisztelt Kedves Kolleganó!

Múlthavi csongrádi beszélgetésünkre hivatkozva keresem Önt (...)
Minden bizonnyal emlékszik arra, hogy a nyugati magyar emigráció egyik jeles, Svájcban élő képviselője, Oplatka Gábor akadémikus könyvfelajánlása kapcsán váltottunk szót, aki messzemenően egyetértene azzal, hogy a könyvadományok Kárpátaljára és Vajdaságba kerülhessenek. (A professzor úr levelét – szíves tájékoztatására – mellékelem.)

Nagyon sajnáltam, hogy objektív okok miatt a kárpátaljai könyvtárosok nem lehetnek jelen a csongrádi találkozón és ott csak a vajdaságiak figyelmét tudtam felhívni erre az egyedülállóknak tűnő lehetőségre. Értesüléseim szerint a Miniszterelnöki Hivatal Nemzetpolitikai Ügyek Főosztálya illetékeseinek nemcsak tudomása van a felajánlásról, hanem konkrét segítséget is kívánnak nyújtani annak érdekében, hogy a könyvadományok **el is juthassanak** Kárpátalja és Vajdaság köz-, illetve iskolai könyvtáraiba.

Természetesen a lehetséges támogatás csak akkor képzelhető el, ha az érintettek egyrészt értesülnek az Oplatka úr által tett – és minden bizonnyal követőkre találó – felajánlásról, másrészt pedig Kárpátaljáról – konkrétumokat tartalmazó – megkeresés is érkezik a Miniszterelnöki Hivatal Nemzetpolitikai Ügyek Főosztályához. (...) Köszönöm igen tartalmas beszélgetésünket, melynek folytatását remélni merem, jó szívvel bízom abban, hogy ezek az információk a kolleganó révén eljutnak Técsőre, Viskre, Nagydobronyba, meg ahova szükséges és a kárpátaljai könyvtárosok **lépni is** fognak. Az esetleges kérdésekre minden bizonnyal válaszolni tud az a Meh munkatárs (...), aki ismeri a felajánlás hátterét és az eddig történetekre is rálátása van.

Abban a reményben, hogy Ön közreműködésével Kárpátaljáról mihamarabb kezdeményezni fognak Budapest felé,
tisztelettel köszönti: Bálint-Pataki József

A mellékelt levél

Zürich, 2008. április 20.

Oplatka Gábor

Veszélyeztetett magyar könyvek.
(Feljegyzés pro memoria)

A nyugati országokban nagyobb mennyiségű értékes magyar könyvek vannak a megsemmisítés veszélyének kitéve!

Az elmúlt évtizedekben a nyugaton élő magyaroknak az otthoni családtagok és barátok előszeretettel ajándékoztak könyveket. Többnyire művészeti, földrajzi és történelmi témájú, szép kiállítású műveket, albumokat. Ezeket egyrészt min-

denkor lehetett postán küldeni, és amikor utazni lehetett, egyszerű volt vinni. Másrészt az ajándékozók biztosak lehettek benne, hogy a megajándékozottak a könyveket szívesen fogadják. (Ehhez jönnek még az általunk otthon szép számmal vett és kihozott könyvek.)

A megajándékozottak generációja kihalófélben van. Gyerekeik, még ha beszélnek is, de csak ritka esetben tudnak és szeretnek magyarul olvasni. A magyar könyvekkel mit kezdeni nem tudnak. Helyük a tárolásukra nincsen. Az itteni antikváriumba nem veszik őket át. Tehát egy ideig állnak valahol ládákból a pincékben (ahol megdohosodnak), majd a szeméttégetőbe kerülnek.

Visszaszállítani Magyarországra?

Az örökösöktől elvárható, hogy: A könyveket (banános)ládákba becsomagolják, egy a végrendekezési iratok között „megadott címet” értesítenek és a ládákat rövid ideig tárolják.

Az örökösöktől NEM várható el, hogy: az állományról jegyzéket készítsenek vagy azt bármilyen szempont szerint osztályozzák. Továbbá, hogy a „megadott cím” után kutassanak, a ládákat huzamosabban tárolják vagy elszállítsák. (...)

Amennyiben magyar oldalról kívánatosnak ítélik meg ezen könyvek megmentését és hazaszállítását, legyen az üzleti vagy karitatív célokra, úgy a következő lehetőséget ítélem meg reálisnak:

1. Az örökbehagyó az idevonatkozó aktái között hagyja meg (a 3.1. alatt említett lap), hogy az örökösök az általuk nem igényelt magyar könyveket tegyék (banános)ládákba, és hívják fel a „megadott címet”, hogy ezek záros időn belül (2 nap) vigyék el őket.
2. A „megadott cím” egy régiónkénti (önkéntes) személy, aki erre vállalkozik és a megfelelő tárolóhellyel rendelkezik. Mivel a „megadott cím” idővel változik, az örökös a Magyar Követséget hívja fel és ott adják meg neki, hogy az ő részére most ki az illetékes „megadott cím”.
3. A Magyar Követségnek (Kulturális Osztályának, ha van ilyen):
 - 3.1. Ki kell dolgoznia egy többnyelvű lapot, amelyen az áll, hogy kéri az örökösöket a felesleges magyar könyveket beládázni és a követséget, felhívni (Tel. szám, Fax, E-mail), ahol megmondják, hogy ki a jelenlegi regionálisan illetékes „megadott cím”. (Ill. ők értesítik a „megadott címet”, hogy az örökössel vegye fel a kapcsolatot.)
 - 3.2. Ezt a lapot el kell juttatniuk minden potenciális örökbehagyóhoz és megkérni őket, hogy ezt tegyék a végrendekezési aktáikhoz.
 - 3.3. Fel kell állítaniuk és naprakészen vezetni a „megadott címeket”.
4. A „megadott címek” begyűjtik a ládákat és jelentik az állományt egy „központnak” (ami megintcsak lehetne a Követség), amely a fuvarot organizálja (pl. üresjáratú teherautó).

A probléma fennáll és az idő sürget! (Az én pincém is tele van!)

A levél elgondolkasztó volt. Részben rádöbentett arra a tényre, hogy miközben sokan küzdelmet folytatunk idehaza, hogy megfelelő minőségű és mennyiségű könyvet juttathassunk ki Kárpátjára és a Kárpát-medence más, magyarok lakta területeire, azokhoz, akik szülőföldjükön maradtak, s megfosztották őket – sok esetben – még az anyanyelv használatának lehetőségétől is, addig azok, akiket a történelem más hazába sodort, olyan mennyiségű magyar nyelvű könyvet halmoztak fel, amely kezelhetetlen méretűvé nőtte ki magát, és a Kárpát-medenceitől különböző okok miatt bekövetkezett nyelvi asszimiláció okán azok egyre inkább fölöslegessé válnak.

2008. június 20.

„...ez sokkal nagyobb feladat, mintsem gondolnánk. Az úr által feladott alternatívák jó kiindulási alapot adhatnak ahhoz, hogy merre induljunk, ha egyelőre még csak gondolatban is, a megszervezését illetően

Bátorkodom javasolni, hogy ülünk le először talán együtt, már tervekkel, s gondoljuk addig azt is át, kit/kiket kell és lehet bevonni e munkába. Nem nagy, de ütős – befolyásos, gyakorlott stb. – kis csapatra gondolok. (...)

Kérem, hogy fenti gondolataimat mérlegelje, s jelezze: Ön szerint hogyan léphetünk előre...”

– válaszoltam Oplatka Gábornak.

Kárpátalján hamarosan megfogalmazódott az a levél, amelynek feladója Gönczy Sándor volt, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsának elnöke, és amely levelet eljuttattunk a Miniszterelnöki Hivatal (MeH) illetékesének.

2008. augusztus 1.

KÁRPÁTALJAI MAGYAR PEDAGÓGUSSZÖVETSÉG TANKÖNYV-
ÉS TANESZKÖZTANÁCSA

Beregszász,

Olga Kobiljanszkaja u. 17.

Tel./fax: 380-3141/4-32-59 E-mail: kmpsz@azm.uz.ua

Dr. Zilahy László Főigazgató-helyettes Úrnak

Miniszterelnöki Hivatal Nemzetpolitikai Ügyek Főosztálya

Tisztelt Főigazgató-helyettes Úr! Tudomásunkra jutott, hogy Oplatka Gábor, Svájcban élő nemzettársunk a nyugati országokban a magyar származásúak fokozatos nyelvvesztése folytán feleslegessé vált értékes könyvek megmentésén fáradozik. Teszi ezt azon magyarok érdekében, akikben a könyvekben rögzített magyar szellemi értékek a nemzettudat erősítését szolgálnák, ha hozzájuthatnának ezekhez az értékes kiadványokhoz. Az anyaország határain kívül rekedt egyik legkisebb, de kétségtelenül a legsanyarúbb anyagi és szellemi viszonyok között élő kárpátaljai magyarság körében igen erős igény mutatkozik a Gutenberg-galaxis legkisebb porszemére is, annál inkább értékes összetevőire. Ennek oka az anyagi nehézségek mellett a kereskedelmi hozzáférés lehetőségeinek a hiánya. Ezért az lenne a tiszteletteljes kérésünk, hogy amennyiben valósággá válik Oplatka Gábor úr kezdeményezése, juttatnának a könyvekből a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség részére, ahonnan Kárpátalja magyar oktatási intézményeibe jutnának el a könyvek. A Kárpátaljai Magyar Iskolai Könyvtárakért Alapítvány nyíregyházi székhellyel működik, és eddig is sokszor számíthattunk a segítségükre. Bizonyára ebben az esetben is készek közreműködni (az alapítvány képviselője: Dr. Vraukóné Lukács Ilona, kamika07@freemail.hu). Főigazgató-helyettes úr segítségét előre is köszönve tisztelettel,

Gönczy Sándor

a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsának elnöke

A tervezett találkozó létrejött. Hármában ugyan, de nem az eredetileg tervezett összetételben. Ugyanis Bálint-Pataki József hivatalos elfoglaltsága miatt nem tudott jelen lenni, de magam, **2008. szeptember 8-án** Budapestre utaztam, a MeH illetékes munkatársához, akinek akkor éppen Kunkelné Fényes Ildikó volt a vendége, a Latin-Amerikai Magyar Országos Szervezetek Szövetsége (LAMOSZ) elnöke, Venezuelából. Ebben a körben beszélgettünk a lehetőségekről. Meglehetősen abszurdnak tűnt, hogy a jelképes anyagi forrásokkal rendelkező alapítvány képviselőjeként ilyen horderejű ügyekben veszek részt, de tudatában voltam annak, hogy a kárpátaljai könyvtárügy helyzetét kevesen ismerik alapítványunknál jobban, tehát fontosnak tartottam jelenléteimet.

A beszélgetés a MeH képviselőjének azzal a kérésével zárult, hogy írjuk le, milyen javaslatai, ötletei lennének alapítványunknak a kérdést illetően. Így született az alábbi feljegyzés.

2008. szeptember 30.

Javaslat a diaszpórában fölöslegessé vált könyvek Kárpát-medencébe szállítására (KAMIKA)

„.....

Tudomása van alapítványunknak Oplatka Gábor, Zürichben élő professzor „segélykiáltásáról”, miszerint a Nyugaton élő honfitársaink birtokában lévő értékes magyar nyelvű könyvállomány óriási veszélyben van.

Feltétlen elgondolkodtató és megoldási terv kidolgozását sürgető a helyzet!

Akkor, amikor a szomszédos országokban élő, határon túl ragadt magyarok területeken élők anyanyelvi dokumentumokkal való ellátása megoldatlan, nem hagyhatjuk könyvek százezreit veszendőbe menni Európa másik felében.

Javaslatunk:

- Elsősorban Európa, de más földrészek országaiban működő magyar kulturális közösségek feltérképezése ösztöndíj-támogatással (egyetemisták, fiatal kutatók).
- E közösségeken keresztül egy felhívás eljuttatása egykori emigránsokhoz, leszármazottaikhoz, melyben a közösséget megjelölik, mint a fölöslegessé vált magyar nyelvű könyvek gyűjtőhelyét, ill. mint a gyűjtés szervezőjét.
- Az érdeklődő határon túli területekről, ill. az anyaországból érintettek/hozzáértők – erre a célra kidolgozott ösztöndíjrendszer támogatásával – évente meghatározott (max. egy-két alkalommal) egy-egy gyűjtőhelyet felkeresnének, s a hasznosítható dokumentumokat kiválogatnák.
- A kiválogatott dokumentumok egy országból egy tételben (konténer) egyszerre történő szállításának megszervezése. Ez irányulhat egyenesen a célországba, ahol fogadókészség van a nagy mennyiségre, vagy fogadható Magyarországon, ahol a továbbosztás történik.
- Utóbbi esetben szükséges a továbbszállítás feltételeinek megteremtése is.
- Javasolható az e feladattal megkeresett magyar közösségnek, hogy esetleg ők maguk is szervezhetnek árusítást, s a befolyt összeget utalják egy megadott számlára (...), amelyből előzetes megállapodásnak megfelelően ezt a programot lehetne támogatni, ill. dokumentumokat vásárolni, azt továbbadni.”

Ezt követően ugyan az események felgyorsultak, de sajnos, nem tudtunk vele lépést tartani, hiszen civil szervezetként nagyon kicsik voltak a lehetőségeink, és azok még most is. A tapasztalataink azóta viszont megtöbbszöröződtek. Gondol-

kodni akkor is tudtunk nagy léptékben, de tenni már nem. Talán most már ez is sikerülne.

2009. május 15.

Hagyaték programot indít a Miniszterelnöki Hivatal

„Hagyaték programot indít a Miniszterelnöki Hivatal (MeH) nemzetpolitikai szakállamtitkársága. A program célja a nyugati emigrációban még fellelhető könyvtári és levéltári hagyatékok megmentése. Első lépésként a magyar nyelv és kultúra terjesztését szolgáló Balassi Intézet koordinálásával felméri ezeket a hagyatékokat, amelyeket később magyarországi, vagy kárpát-medencei magyar könyvtárakban kívánnak elhelyezni.”

(http://dunatv.hu/otthon/hagyatek_program_meh.html)

2009. november 26.

Felhívás a Rodostó-programban való részvételre

MINISZTERELNÖKI HIVATAL
KISEBBSÉG- ÉS NEMZETPOLITIKÁÉRT FELELŐS SZAKÁLLAMTITKÁR

A Rodostó-program résztvevőinek figyelmébe

Tisztelt Hölgyem, Uram!

Az elmúlt időszakban számos jelzés, megkeresés érkezett a Kárpát-medencén kívül élő magyarok részéről, akik aggodalmukat fejezték ki az általuk összegyűjtött könyvtárak, levéltárak, és más, a magyar nemzeti kulturális örökség részét képező dokumentumok sorsa miatt. Több szervezet is jelezte, hogy időről időre érkeznek hozzájuk magyar könyvek, amelyekkel önerőből nem tudnak mit kezdeni. Ugyanakkor érezzük a könyvtárak, dokumentumok megmentésére irányuló szándékot. (...)

Mi sem szeretnénk, ha a magyar könyvek zúzdába kerülnének, levéltárak, dokumentumok semmisülnének meg. Ezért elindítjuk a Rodostó-programot, amelynek első lépéseként szeretnénk felmérni a jelenlegi helyzetet. A mellékelt kérdőív kitöltése és visszaküldése sokat segítene abban, hogy továbblépjünk.

A program lebonyolítója a Balassi Intézet, de együttműködünk valamennyi érintett magyarországi intézménnyel – a Magyar Tudományos Akadémiával, az Oktatási és Kulturális Minisztériummal, az Országos Széchényi Könyvtárral és másokkal. (A Magyar Tudományos Akadémia Határon Túli Magyarok Titkársága már eljuttatta a mellékelt kérdőívet a külső köztestületi tagoknak.)

A programnak külön e-mail címe van: rodosto@mnyknt.hu

Segítségét előre is köszönjük.

Budapest, 2009. október 9.

Üdvözlettel,
Gémesi Ferenc s.k.

Több szervezet, köztük a Magyar Tudományos Akadémia közreműködésével elkészült egy kérdőíves felmérés, amely képet ad a nyugati diaszpórában élő magyarok hagyatékaival kapcsolatos helyzetről, számba veszi az örökségmentő feladatokat, javaslatot tesz a továbbiakra vonatkozóan.

2011. január 11.

Rodostó-program – Szakmai beszámoló

„A Miniszterelnöki Hivatal Kisebbség- és Nemzetpolitikáért Felelős Szakállamtitkársága 2009-ben bízta meg a Balassi Intézetet a Kárpát-medencén kívül élő magyarok hagyatékának megőrzésére irányuló program előkészítésével. A szakértői egyeztetések során mindenki egyetértett abban, hogy a program hatékonyabb lehet, ha nevet kap – így született meg a Rodostó-program név. (...) A beérkezett válaszokból kiderült (ld. a program első szakaszát lezáró szakmai beszámolót), hogy a kérdést mindenki rendkívül fontosnak tartja, a kezdeményezést üdvözlik, de a program tényleges megvalósításához kevés gyakorlati segítséget adnak. Nem kapunk képet a lehetséges hagyatékok tartalmáról sem. **Az eredeti elképzelés szerint, amelyet a Kárpát-medencén kívül élő, magyar nyelvű könyvtárral rendelkező értelmiség fogalmazott meg, meg kell akadályozni, hogy a magyar könyvek a magyarul még olvasó generáció halála után zúzdába kerüljenek, a könyvek jussanak el oda, ahol használni tudják/fogják őket, vagyis a Kárpát-medence iskoláiba, könyvtáraiba.**”

Csupán egyetlen ponttal kapcsolatban tennék észrevételt.

- „a Kárpát-medence könyvtárai, iskolái az eltelt 20 évben jelentős könyvadományokat kaptak, ezért nem csak a lehetséges adományozók, hanem a befogadók igényeit is ismernünk kellene.”

Véleményem szerint érdemes lett volna már a program elején a két dolgot párhuzamosan elindítani. Erről írtam e lap 2011. decemberi számában (Gondolatok a külhoni magyar könyvtárak és könyvtárosok támogatásáról. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2011. 12. sz. 27. p.):

„A megoldás kulcsa lehet egy olyan ösztöndíjrendszer kidolgozása, amelynek segítségével anyaországi szakemberek, önkéntesek indulhatnak külhoni könyvtárakba. Ahol erre igényt tartanak az ottani kollégák, és akiknek a fenntartója elfogadja, hogy szükség van az anyaországi segítségre, s ő is megad minden támogatást az állomány megtisztításához, a rendrakáshoz, az esetlegesen szükséges felújításokhoz, karbantartásokhoz, javításokhoz. Biztosítja a működéshez szükséges feltételeket, mert fontos neki a könyvtár jövője!”

A befogadó könyvtárak igényei

Az adományozás lelkesítő gondolata mellett nagyon alaposan ismerni kellene a fogadó fél igényeit is. A rendszerváltozás, tehát az első határon túlra eljuttatott

könyvküldemények óta sokat változott a világ. A cél ma már nem lehet az, hogy Kárpát-medencei magyar könyvtárak a magyar nyelvű könyvekkel való rossz ellátottságuk ellenére befogadói legyenek a válogatás nélküli adományoknak. A problémakörnek ezt a részét mi már nagyon régen ismerjük, megtapasztaltuk. Viszont azt is, hogy akik jól beszélnek a magyar nyelvet és rendszeres olvasók is, már kevesen vannak, és nem feltétlenül egy tömbben élnek. Felnőtt egy vagy több nemzedék úgy, hogy anyanyelvén beszélni bűn volt! Úgy megőrizni a nyelvet, hogy soha nem látja valaki a „kenyér” és a „tej” feliratot a lakóhelyén lévő élelmiszerboltban, ahol a születendő gyermeknek olyan „idegen” nevet kell választani, hogy ne legyen orosz vagy ukrán változata, mert akkor úgy hivatalos... Ilyen helyen újra kell az olvasásra szoktatni a magyar ajkúakat: a nagymamák, nagypapák által, vagy a kevés, még magyar nyelven is oktató iskolákban. A televízió természetesen megelőzte a könyvet. Ha az utóbbi szerzője kevésbé ismert, nem oly népszerű, vagy már korban távoli, s a könyv nem olyan színes és mutatós, mint a televízióban látható világ, akkor nem kelendő.

2013, a külhoni kisiskolások éve

„A helyettes államtitkár összegzése szerint az április 8-án indult körút során mintegy ötezer gyermekkel, pedagógusokkal volt lehetőségük személyesen találkozni. Elmondta: 22 helyszínen háromórás foglalkozásokat tartottak, a Kárpát-medence valamennyi régiójában. A pedagógusok játékos anyanyelvi, logikai, énekzenei foglalkozása után a Kolompos együttes zenés mesejátékán vehettek részt a gyerekek.”

„Répás Zsuzsanna jelezte: a körút célja az volt, hogy minél inkább felhívják a figyelmet arra, fontos, hogy magyar intézménybe írassák a szülők a gyerekeket. Közlése szerint olyan helyszíneket szerettek volna kiválasztani, ahová egyébként ritkán jutnak el ilyen programok, és elzártnak élnek a kisebb, szórvány magyar közösségek. Olyan helyszíneket kerestek továbbá, amelyekre azután más települések is példaként tekinthetnek, és be tudják mutatni másoknak is ezt a gyakorlatot. Emellett olyan újszerű foglalkozásokat szerettek volna tartani, amelyekkel közvetíteni tudják a résztvevőknek, hogy 'magyarnak lenni egyrészt felelősség, másrészt öröm is'.” (<http://www.kisiskolasok.hu>)

A kormány nemzetpolitikai elkötelezettségének értékes eleme ezen „akció”. Ennek ellenére úgy gondoljuk, hogy nem vagyunk egyedül azzal az érzéssel, hogy ez a körút kiváló alkalmat adott volna arra, hogy – az anyanyelv megőrzését segítő – a rendezvényeket az iskolai könyvtárak támogatásával összekapcsolják. Tudjuk, a zene, az élő mesemondás, a kreatív játékok sokkal vonzóbbak, mint a könyv önmagában. Évek óta rendszeresen viszünk gyermeknapra és egyéb alkalmakkor (Könyvtárosok Világnapja, Iskolai Könyvtárosok Nemzetközi Hónapja) könyvadományokat Kárpátaljára, esetenként Szatmárba is. Mindig zenés, irodalmi programhoz kapcsoljuk a könyvadományozást. A látványos programok vonzóak, ahhoz kapcsolni a könyveket egészen több, színesebb élményt jelent a gyerekeknek, mint ha csak könyveket adományoznánk. Sokkal inkább felértékelődik a könyv ilyen környezetben, ez az „ára” a könyvvel való megbarátkoztatásnak. A könyv az egyet-

len út a nyelv megőrzéséhez, mert az maradandó, az bármikor elővehető. A zenés műsor, a kézműves foglalkozás lehet maradandó élmény, de nem tudja visszahallgatni, visszanézni, ám az ott és akkor átadott könyv ottmarad, megmarad.

„A visszhangja annak, hogy itt voltatok az nagyon jó. A gyerekeknek rettentően tetszettek az előadások, amit vendégek tartottak, a tanárok el voltak képedve a sok jó és hasznos könyvektől, amit nagyon köszönnek és mondták, nagyon sok könyv van, amit fognak használni az órákon is. A könyveket vagy két hete használják a gyerekek” (Sinkó Mónka könyvtáros, Verbóci Középiskola - ahová 2013 áprilisában, a Könyvtárosok Világnapja alkalmából vittünk adományt)

Ezért folyamatosan keressük azokat a civil szervezeteket, magánembereket, akik pénzádománnyal, vagy újszerű könyvek gyűjtésével segíthetik munkánkat. A mutató kiadású könyvek mögé már be lehet csúsztatni a kevésbé színes könyveket is. Ha a szép élvezetes volt, akkor talán a kevésbé szép könyv is sokat adhat. Ezt a gondolatmenetet kell kialakítani bennük. Honlapunkon és a facebook oldalunkon is látható, kikkel szövetkezünk és milyen minőséget adunk.

Befogadunk olyan könyveket is, amelyeket nem adunk tovább. Többéves tapasztalatunk segít abban, hogy magunk is ki tudjuk választani nagy valószínűséggel a legmegfelelőbbeket, de ha mód van rá, akkor lista alapján vagy személyesen a határon túli kollégák válogatnak, és akkor valójában az, csak az a könyv kerül oda, amire szükség van. Nem terhet akarunk rájuk tenni, hanem igazi örömet szerezni, segíteni.

2011. november 17.

Megalakult a Magyar Diaszpóra Tanács

„...A kormányfő kereszténydemokrata helyettese a most létrejött Diaszpóra Tanácsról kiemelte: eddig a nyugati magyarság szempontjai háttérbe szorultak, elszikkadtak, ezért is fontos, hogy külön megjelenhessenek, és az őket foglalkoztató kérdések ne legyenek alárendelve a Kárpát-medencei magyarság más típusú kihívásainak...” (Alapító Nyilatkozat)

Öt évvel a „segélykiáltó” levél megérkezése után – ugyanott tartunk

2013. január 3.

Pályázati felhívás Kőrösi Csoma Sándor Program ösztöndíjra

„A Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Nemzetpolitikai Államtitkársága pályázatot hirdet az alábbiak szerint.

1. A pályázat célja

A Magyar Diaszpóra Tanács 2011. november 17-én elfogadott Alapító Nyilatkozata megállapította, hogy »A diaszpórában élő magyarságnak – húsz évvel a rend-

szerváltoztatás után – végre kellő figyelmet kell kapnia a nemzetpolitikában. A nemzeti ügyek kormánya elkötelezett aziránt, hogy az új Alaptörvényben az egységes magyar nemzetre megfogalmazott felelősségviselést a diaszpóra tekintetében is megvalósítsa. « Célunk az, hogy kiépüljön a külföldi magyar közösségeknek egy olyan intézményrendszere, amely az egyének és közösségek integrációja révén hozzájárul a magyar önazonosság és a magyar nemzet összetartozásának erősítéséhez. Jelen programot annak érdekében hoztuk létre, hogy a diaszpóra magyarságának magyar nyelvtudását fejlesszük, a magyar közösségekben való tevékenységet és a Magyarországgal való kapcsolattartást ösztönözzük, azaz a magyar identitást megerősítsük. Ennek érdekében olyan, a nemzet iránt elkötelezett, közösségszervező tevékenységekben jártas fiatalok pályázatait várjuk, akik segítenek a cél elérésében. A *KIM Nemzetpolitikai Államtitkársága* által létrehozott *Kőrösi Csoma Sándor Program* célja a diaszpóra és az anyaország magyarsága közötti kapcsolatok erősítése. Az ösztöndíj keretében azt szeretnénk elérni, hogy magyarországi fiatalok látogassanak el a diaszpóra közösségeihez, segítsék értékörző munkájukat és tájékoztatási, közösségépítő tevékenységükkel erősítsék a Magyarországhoz való kötődésüket.»

Pontosan öt esztendővel ezelőtt, a 2008-as csongrádi találkozó után kaptam levelet Bálint-Pataki Józseftől.

Sok minden történt azóta, de a könyvek még mindig „veszélyben” vannak. A két NKA-s pályázat jelentett volna előrelépést, amit 2011-ben és 2012-ben írtak ki. A törekvés megvolt és megvan, csak az anyagi lehetőségek most is szűkösek. Ha jól értelmezem az interneten olvasottakat, akkor a 2011-ben kiírt Ithaka-pályázat meghívásos volt, kilenc intézmény számára. Ebből egy volt könyvtár, a többi múzeum és levéltár. 50 millió forintot terveztek a program megvalósítására, de az éves beszámoló szerint ezt az összeget zárolták, tehát a pályázatban konkrétan megnevezett hagyatékok sem kerültek a „meghívott” intézmények tulajdonába. A 2012. november 30. és 2013. november 30. közötti időszakra kiírt másik nyílt pályázat eredményét most nem tudom kideríteni. Így nem tudom jelezni sem, hogy a közel 25 millió forint az elképzelések szerint hasznosul-e.

Hagyatéki-program, Rodostó-program, Ithaka-program... Az általam ismert dokumentumok és személyes tapasztalataim szerint a 2008-ban újtárra indult gondolat a sok kiváló, de talán nem teljesen rendszerszerű terv ellenére sem valósult meg. Sajnos, nem sikerült nyomára bukkanni, hogy a Kőrösi Csoma Sándor-programban való részvételre kiírt pályázat hogyan zárult. Hányan és hová jutottak vagy jutnak majd el? Könyvtáros pályázott-e, vagy hányan vesznek részt hagyatékok felmérésében? A Rodostó-programnak nem találkoztam a folytatásával, csak az első szakasz lezárásáról szóló beszámolót találtam meg. Az Ithaka-program is kérdéses, és a Magyar Diaszpóra Tanács általam ismert tervei között sem szerepel a veszélyeztetett könyvállomány megóvásának mikéntje.

Ezért is fordulhatott elő az, hogy 2013-ban gyakorlatilag megismétlődtek az öt évvel ezelőtti történések, csak nem ugyanazon felajánlóval, de a lényeg ugyanaz: Nyugat-Európából, Genf városából érkezett egy újabb „segélykiáltás”.

Az alábbi levelezés zajlott le és zajlik a Genfi Magyar Könyvtár képviselője, illetve alapítványunk között:

2013. június 4.

dr. Vraukóné Lukács Ilona
Nyíregyháza

Kedves Ilona Asszony!

A könyvtárosok világtalálkozója számomra igen tanulságos volt és amikor a második napon a felszólalásomban beszéltem a Genfi Magyar Könyvtárról, akkor már szinte kész tényként említettem, hogy a gyűjteményünk valószínűleg Kárpátalján található meg helyét, ott kerül jó kezekbe. (...)

Mellékelem a rólunk szóló kis cikket, melyet az itteni magyar közösség tájékoztatására írtam az elmúlt két évben. Ha szakmailag nem is igen mond újat, talán elég jól tükrözi könyvtárunk szerepét a genfi kulturális életben és a mostani gondjainkat.

Ebben a hónapban kell a fontos döntéseket meghozni a könyveink jövőjéről, és ha kell, megszervezni azok szállítását Nyíregyházára.

Június közepén jelentkezek újra, hogy a részleteket megbeszéljük és a gyakorlati kérdésekben megállapodjunk.

Tisztelettel üdvözlöm, Mercz László, Genfi Magyar Könyvtár

2013. június 5.

Kedves Ilona Asszony!

A könyvekről azt a listát tudom küldeni, ami a nagy revízió előtti állományt tükrözi, szerzők szerinti sorrendben.

Ez ugyan nem egy igazi kivonat a mostani katalógusból, de mutatja a gyűjtemény jellegét. Szűcs András barátunk készítette, aki a könyvtárunk informatikusa. A fejleményekkel hamarosan jelentkezem.

Tisztelettel, László

2013. június 14.

Kedves Ilona Asszony!

Szeretnék néhány további adatot megadni a Kárpátaljára szánt könyvekről, melyek hasznosak lehetnek a szállításhoz és a befogadáshoz.

A becsült adatok a következők (plusz-mínusz 10 %):

Könyvek száma	11 550
Polc folyóméter	250
Banános-karton doboz	210
Súly	5250 kg
Volumen	10 köbméter

A gyűjtemény mintegy 95%-ban fel van dolgozva az ISIS adatbázisban, mely jelenleg Windows XP rendszeren működik (a számítógépet is szállítjuk). Egy más rendszerbe való konvertáláshoz tudunk segítséget nyújtani. Meg tudjuk szervezni a szállítást Genf és Nyíregyháza között egy utánfutós kamionnal. Erre június utolsó hetében kerülhetne sor (utána valamikor augusztusban lehetne).

Most tehát szeretném megkérni, hogy igazolja vissza, hogy ez az időpont megfelelő-e és milyen formalításra lenne szükség. Mi nyilván fedezzük a szállítás költségeit és készítenénk egy szép hivatalos ajándékozó levelet.

Ehhez kellene az alapítvány vagy a könyvtárunk pontos neve, címe, elérhetőségei. (...) Tisztelettel üdvözlöm, Mercz László

Igen, több mint tízezer kötet! Eddig ennek körülbelül a dupláját vittük már át az ukrán és a román határon, bár most már tudjuk, talán nem kellett volna mindet. Némi aggodalommal, de fogadjuk az adományt. A listát átnézve talán az egyharmada kell hogy továbbmenjen a határon túlra. Az viszont nagyon kell! És ha ennek az az ára, hogy átvegyük mindet, akkor fogadjuk az összeset!

A hagyatékmezőzés, -továbbadás gondolatát öt évvel ezelőtt elindító levélben foglaltakból általában minden érvényes ma is. Jelen esetben annyival szerencsésebbek vagyunk, hogy most az adományozó

- átválogatta az állományt, bár nem abból a szempontból, hogy mi való pl. egy kárpátaljai szórványtelepülés könyvtárába – ennek eldöntése a mi dolgunk lesz;
- jegyzéket készített a könyvekről;
- a könyvek 95 százalékának adatai szerepelnek egy számítógépes adatbázisban;
- a számítógépet is szállítják a könyvekkel együtt;
- segítséget ajánlottak szükség esetén az ISIS-rendszer átkonvertálásához, kompatibilissé tételéhez;
- alapítványunk kiemelt támogatója, egy szoftverfejlesztő cég is felajánlotta ebben az ügyben a segítségét – ez azért is nagyon fontos tényező, mert már van példa a cég saját szoftverének alkalmazására Kárpátalján, sőt folynak az előkészületek a kör bővítésre is;
- az adományozó bedobozolta a könyveket;
- vállalja a szállítást is.

Természetesen mindezeket nem minden adományozó tudja vállalni. Ez a most felsorolt számos előny annak köszönhető, hogy az adományozók anyaországi segítséggel (Monok István és tanítványai) komoly revíziót végeztek Genfben 2010-ben. Ezt követően az állomány egy része megyénkbe, Csengerbe került, de együttesen megőrzendő anyagként. Az alapítványunk számára a világtalálkozón felajánlott könyvekkel kapcsolatban nem volt ilyen kikötés.

Ennek az állománynak az ideszállítása egyrészt megoldás az adományozó könyvtárak is, hiszen terveik szerint ezzel helyet teremtenek az újabb adományok és hagyatékok befogadására, amelyek Svájc különböző intézményeitől és magán-személyektől érkeznek majd. Másrészt lehetőséget teremtenek arra, hogy ezek a könyvek ismét gazdára találjanak ott, ahol azokra valóban igény van.

Amennyiben ez a teljesen civil alapon és magánadományokból működő genfi könyvtár ezt a feladatot a továbbiakban is célként tűzi maga elé, akkor egy országban a most részleteiben bemutatott és dokumentált problémakör megoldható lesz. Noha még mindig fennmaradnak az alábbi gondok:

- az országon belüli szállítás költsége;
- a jegyzékek készítésének kérdése – ez intézmények adományainál valószínűleg nem jelent gondot, de magánhagyatékok esetében igen;
- az összegyűjtött anyag gondozása;
- az anyaországi „koordinátorral” való kapcsolattartás.

A Rodostó-programról készült beszámolóban olvasottak – miszerint Nyugat-Európából egyszerűbbnek tűnik a szállítás – nem teljesen állják meg a helyüket, mert:

- Nem csomagtartónyi könyvek szállításáról kell gondoskodni, hanem sokkal többről, mert nincs aki ott helyben szétválogassa. Tehát vagy jön mind, vagy marad a zúzda. Ha csak csomagtartónyi könyvet kellene szállítani, ahhoz előtte el kellene utazni és szakszerűen szétválogatni, hogy valóban csak az érkezzék, ami szükséges.
- Kérdés, hogy ki válogatja szét a könyveket?
- Anyaországi szakemberek, vagy azok a könyvtárosok, akikhez majd a Kárpát-medence valamelyik könyvtárába mennek a könyvek?
- Első esetben kell egy raktár Magyarországon, amiben gyűjtik a különböző helyeken már átválogatott könyveket. Ide szükség van munkatársakra, akik az állományt gondozzák, a továbbadást szervezik.
- Második esetben a határon túli kollégák kiutazását, kinntartózkodását és a közvetlen szállítást kell biztosítani az anyaország határain túlra.

Javaslataim

- Dönteni kell arról, hogy *nemzeti szinten meg tudunk-e birkózni ezzel a hatalmas feladattal.*
- Dönteni kell, hogy *mi a cél:*
 - csak a kiemelt, illetve kiszemelt személyek vagy intézmények hagyatékának az anyaország számára való megőrzésével foglalkozunk;
 - nem hagyjuk veszni általában a diaszpórában élő magánemberek által felhalmozott magyar könyvek egyikét sem.
- Dönteni kell, hogy az *anyanyelvű vámpólistát hagyományos dokumentumokkal vagy digitális tartalmak szolgáltatásával támogatjuk a Kárpát-medence magyarságának körében:*
 - első esetben átgondolandó, hogy a „begyűjtésre” fordítjuk az anyagi erőforrásokat, vagy ugyanazt az összeget új könyvek vásárlására;
 - Második esetben az e-book-ban kell gondolkodni, s hagyni a diaszpórában lévő könyveket arra a sorsra jutni, ami nálunk is vár a leselejtezett könyvekre.

Az viszont egészen bizonyos – ismétlem –, hogy könyvadományokat szervezni nem lehet úgy, hogy előtte nem ismerjük a célország igényeit és a lehetőségeit.

Amikor anyaországi támogatásról beszélünk, evidens, hogy ebbe a rendszerbe (lásd: Márai-program) a települési, a felsőoktatási és a tudományos szakkönyvtárak is beleértendők. Az iskolai könyvtárak általában kimaradnak a rendszerszerű támogatásból, holott a nem tankönyvvel való találkozásra, az élményt adó olvasásra a legalkalmasabb lehetőség helyszíne éppen az lehetne. (És ez már megint az olvasóvá nevelés témaköre, amivel most nincs terünk foglalkozni.) A Márai-program I. és II. pályázatait nézve: Kárpátalján első körben nyolc könyvtárnak volt lehetősége az állománybővítésre e program segítségével. Ebből a nyolcból három könyvtár székhelye Beregszász volt. Továbbá az ungvári járásban a megyei könyvtár idegen nyelvi

részlegesen kapott ilyen módon segítséget, valamint az Ungvári Járási Könyvtár. Viszont nem élt (?) a lehetőséggel az ungvári egyetem magyar nyelvi tanszéke és a Munkácsi Állami Egyetem sem. És – ami szempontunkból most a legfontosabb – nem jutottak támogatáshoz a legnehezebb helyzetben lévő területek könyvtárai, amelyek már a kárpátaljai magyar szórvány részét képezik, mint a Huszt, Técső, Rahó központtal működő járások.

- *Ősztöndíj-program kidolgozása és támogatása* szükséges, mint 2008-ban a diaszpórák esetében; javasoljuk: három-négy fős csapat szisztematikusan járja be a településeket – ahol a megkeresésünkre igenlő választ adtak –, s ha kell, szakmai tanácsokkal lássák el a kollégákat, ha kell fizikai munkával is segítsék a munkájukban való továbblépést. Ez vonatkozik az iskolai könyvtárakra és a települési könyvtárakra egyaránt.
- *Biztosítani kell azokat az informatikai eszközöket* – településenként legalább egy teljes konfigurációt internettel –, *amelyekkel a világhálóra fel tudnak kapcsolódni.* 2009-es számítások szerint a 104 kárpátaljai magyar iskolai könyvtár teljes felszereléséhez, interneteléréssel együtt 52 millió forintra lenne szükség. Azóta ezek az árak valószínűleg nem emelkedtek.
Az iskolai könyvtárakban alapítványunk 2013 júliusában végez felmérést az informatikai ellátottságról, egyben a Genfből érkezett lista alapján felmérjük az igényeket az adományban meglévő könyvekre. Ennek megfelelően a nyáron elvégezzük a leválogatást, és ősszel elkezdjük a kiszállítást. Ezek persze tervek. Mivel önkéntesekkel dolgozunk, így a tervezhetőség nehezebb.
- *Szakmai kapcsolattartás rendszerszerű szükségét* érzem. S nem abban a formában csak, hogy a külföldi nagy könyvtárak és könyvtárszakmai szervezetek képviselői jönnek az anyaországba konferenciákra, hanem ellentétes irányban is: nekünk, anyaországi szakembereknek is oda kell mennünk. Mert például meg kell tapasztalnunk, hogy a kárpátaljai települési könyvtárak között egyben sincs annyi hely, ahol harminc-ötven könyvtáros együtt egyszerre leülhetne. A beregszászi Európa Magyar Ház az egyetlen hely, amely befogadhatja őket egy-egy képzésre, konferenciára. Az iskolai könyvtárosok befogadó intézménye pedig a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola lehet, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség anyaintézménye. Mert jelenlegi formában a települési könyvtárosok csak és kizárólag képviselőik által, közvetetten értesülnek a konferenciák eseményeiről. Ezért
- *Szakmai lapra vagy hírlevélre* is szükségük lenne. A nyomtatott változatra nincs fedezet, elektronikusan pedig nagyon kevesen férnek hozzá a megfelelő informatikai háttér hiánya miatt.
- *Szakmai továbbképzés rendszerének folyamatosságát biztosítani kell!*
A <http://ki.oszk.hu/content/hatarontuli-koncepcio> internetcímen elérhető az a koncepció, amire még nagyon sokáig lehet építkezni. Sajnos, források hiánya miatt 2011-ben gyakorlatilag leállt a képzés, ami azért sajnálatos, mert a hosszú évek alatt türelmesen és következetesen kiépített munka eredménye megy veszendőbe a szervező Könyvtári Intézet részéről. A célcsoport szempontjából pedig felmérhetetlen a veszteség! Azoknak a kistelepüléseknek a könyvtárosait fosztjuk meg a szakmai információktól, vagy még nem is ettől, hanem az anyanyelven hallott szakmai szöveg befogadni tudásától, akik ez-

zel sehol máshol nem találkoznak. *A könyvtámogatások elosztásánál* a területi szempontoknak sokkal jobban kell érvényesülniük.

- *Az adományozásnál* azt is figyelembe kell venni, hogy *annak adminisztrációja* is nagy terhet ró a könyvtárosra.
- Ezért feltétlenül fontos lenne egy *központi adatbázishoz való hozzáférésük biztosítása a megfelelő informatikai háttérrel*, ahonnan a dokumentumok adatait leemelhetik. Például egy iskolai könyvtárban ez a következőképpen néz ki:

„Nálunk ha az iskolák ajándékozott könyveket kapnak, azok csak úgy nem állhatnak a polcokon, így azt kell tennem, hogy összeírom minden egyes könyvnek a címét és szerzőjét, amiknek árat is kell adjak (ezen fel is vagyok háborodva), azt le kell fordítanom ukránra, ezt be kell vigyem Szőlősre a járási központunkba, és be kell regisztráltatnom, s majd ezt követően be kell hogy vezessem egy inventarizációs könyvbe. Szóval hosszú folyamat.”

(Sinkó Mónika könyvtáros, Verbóci Középiskola)

- *Az iskolai könyvtárakról nem szabad megfeledkezni.* Ha kisiskolás korban nem biztosítjuk a gyermekeknek a számukra vonzó küllemű olvasmányokat, akkor könnyen elveszíthetjük őket, mint anyanyelv-használókat.
- *Regionális raktározó, elosztó központok kialakítása lehet egy alternatíva.* Azon megyékben, amelyeket a Könyvtári Intézet földrajzi elhelyezkedés, illetve az ebből szinte természetesen adódó intenzív határon túli szakmai kapcsolatok alapján kiválasztott a Kaleidoszkóp Program színhelyeiként 2011-ben (Baranya, Békés, Csongrád, Heves, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Vas megye) kellene létrehozni az elosztó központokat, amelyek koordinálnák a nyugat-európai országból beérkező hagyatékok útját. Ezek lehetnek
 - *készenléti jellegűek* (raktárhelyiség infrastruktúrával és könnyen mobilizálható személyzettel), ezek mozgósítására akkor lenne szükség, ha jelzés érkezik valamilyen hagyaték várható érkezéséről;
 - *állandó jellegűek* (fűthető raktárhelyiséggel, állandó személyzettel), ezekre akkor van szükség, ha már mindkét irányba kiépült kapcsolatok vannak.

Saját költségvetéssel nem feltétlenül kell rendelkezniük ezeknek a központoknak, csak egy keretösszeg állna rendelkezésükre az infrastruktúra és a személyi bérek mellett, amit az összefogó intézmény (például a Balassi Intézet) biztosít, s annak referensével egyeztetve döntenének az éppen aktuális hagyaték kapcsán a lehetséges pénzeszközök felhasználásáról. Ha a Genfi Magyar Könyvtárral felvett kapcsolat el tud indulni abba az irányba, amerre terveztük, akkor a pilot-programként minta lehet.

- *Forrást kell biztosítani arra* a külhoni (Kárpát-medencei) magyar könyvtárosok részére, hogy az *anyaországi tárolóhelyekre utazzanak*, az ott lévő könyvekből maguk válogathassanak. Ez a legbiztosabb módja annak, hogy a könyvek célba érjenek, és csak azok a könyvek induljanak útra, ahol és amelyekre valóban szükség van. Ennek a rendszerét is végig kell gondolni. El-döntendő lehetőségek:

- könyvtáranként évi egy alkalom,
 - szállítmányonként egy alkalom felajánlása egy-egy járás könyvtárosainak,
 - egy szakmai nappal, továbbképzéssel összekötni a válogatást.
- *Forrást kell biztosítani tárolóhelyek bérlésére.*
- *Forrást kell biztosítani a szállítási költségekre a tárolóhelyekre, majd onnét a célba juttatáshoz.*

A lehetséges folyamatot végiggondolva: szükséges a könyvek előválogatása még a helyszínen (a felszámolandó könyvtárban), mert akkor az egyébként is nehezen előteremthető szállítási költségek erőteljesen csökkenthetők volnának, s a zúzda-sorsra ítélt könyveket már nem kellene elhozni.

Magasszintű egyeztetés szükségeltetik *a határon való átkelés adminisztrációjának* a lehető legminimálisabbra *csökkentésére*, ehhez szükség volna a külhoni magyar konzulátusok támogatására.

Mintaprogram

Rövidesen megtörténik a Genfből megérkező könyvszállítmány átvétele, a felhasználók szervezése, a szétosztás, a szállítás stb. Meglátjuk, hogyan működik a most eltervezett módszer, és akkor lehet továbblépni, vagy esetleg elállni a tervek-től. Az értékelésnél azt is figyelembe kell majd venni, hogy civil szervezetként, munkahely, család és egyéb kötelezettségek mellett, önkéntesekkel milyen gyorsan és hatékonyan tudunk dolgozni.

Ha működik az általunk eltervezett szisztéma, akkor érdemes a megkezdett utat tovább járni, sőt intézményesíteni. És akkor például Svájjal tovább tartjuk a kapcsolatot, hiszen az adományozó Genfi Magyar Könyvtár tervezi további nyugati hagyatékok gyűjtését, további hasznosítás céljából. Más régiós központok pedig más országokkal szerveznék a munkát, hasznosítva az általunk tapasztaltakat.

Ha fentiekben részletesen taglalt feladatok megoldódnak, a javaslatok megvalósulnak, akkor a Magyar Könyvtárosok VII. Világtalálkozójának ajánlásai közül már sikerült valamit végrehajtanunk.

Bízunk abban, hogy a Genfi Magyar Könyvtár és a Kárpátaljai Magyar Iskolai Könyvtárakért Alapítvány mostani közös lépése* egy olyan folyamat elindítója lesz, amelyre egy rendszerszerű működést lehet majd építeni, és amely illeszkedik a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Nemzetpolitikai Államtitkársága, valamint a Balassi Intézet már meglévő rendszeréhez.

Sok a feladat. Nyilvánvaló, hogy száz százalékosan nem is tudunk megbirkózni velük. Ám Bethlen Gábor is megmondta: **„Nem lehet megtenni mindent, amit kell, de mindent meg kell tenni, amit lehet!”**

Vraukóné Lukács Ilona

* A Genfi Magyar Könyvtár és a Kárpátaljai Magyar Iskolai Könyvtárakért Alapítvány levelezésének, dokumentációjának lelőhelye: http://kamika.hu/pdf/genf_levelek.pdf.

Könyvtár-közelben: Oslo

A 2012–2013-as tanév tavaszi szemeszterében a Pécsi Tudományegyetem Fel-
nőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karának (PTE FEEK) elsőéves, mes-
terképzéses, informatikus könyvtáros hallgatói számára hirdették meg a Könyv-
tár- és információtudományi kutatászemináriumot. A tantárgy fő irányvonalai a
következők voltak: elsajátítani az önálló tudományos munka elkészítésének fázis-
sait, valamint megismerkedni a kutatási módszerekkel, a publikációs lehetőségek-
kel és a pénzügyi helyzettel. A félév során három csoportba tagolódva igyekez-
tünk megvizsgálni egy téma különböző aspektusait, összedolgozva a norvégiai
Oslo and Akershus University College könyvtár szakos hallgatóival. A fő témánk
a könyvtár mint közösségi tér, amelyet három aspektusból kutattunk:

- ① a könyvtár mint fizikai találkozóhely,
- ② a könyvtár mint virtuális találkozóhely,
- ③ a könyvtáron kívüli olvasói közösségek a virtuális térben.

A kutatások előzményét a norvég partnerintézmény PLACE (Public Libraries
As Arenas for Citizenship) projektjében¹ való részvétel jelenti. A kutatás a könyv-
tárak mint közösségi terek szerepét vizsgálta a multikulturális társadalmakban. Az
egyre sokszínűbb társadalmak jellemzője a kultúrák egymás mellett élése, amely-
ben szükség van olyan semleges terekre, ahol a különböző hagyományokkal ren-
delkező emberek megismerhetik egymást, csökkenhetnek, illetve megszűnhetnek
az előítéletek, aminek hatására gyarapodhat a társadalmi tőke. Ilyen terek lehetnek
a könyvtárak mind fizikai, mind pedig virtuális térben. A tanulmányutunk célja az
egész félévben zajló közös kutatási projektben összegyűjtött adatok norvég diá-
kokkal való közös értelmezése, a következtetések levonása, valamint a hazai ta-
paszalatok nemzetközi kiterjedéseinek feltárása a norvég könyvtárak által fenntar-
tott közösségi terek elemzésével. A három kutatási projektünk célja a következő
volt:

① *A könyvtár mint fizikai találkozóhely*

A PLACE projekt eredményeire támaszkodva a csoport hazai könyvtárak
használói körében végzett kérdőíves adatgyűjtést arra vonatkozóan, hogy a
könyvtárakat mennyire használják az olvasók fizikai találkozóhelyként. A
norvég partner a hasonló norvég adatokat szolgáltatotta. A tanulmányúton az
adatokat szemináriumi keretekben összehasonlító elemzésnek vetettük alá,
továbbá tanulmányoztuk három norvég könyvtár közösségi tereit. A könyv-
tárak mint közösségi terek kialakítása vonatkozásában a norvég könyvtárak
korán és hatékonyan reagáltak a társadalmi kihívásokra, amelyekkel jó pél-

¹ Tóth Máté: A könyvtár mint találkozóhely – A PLACE projekt. = Könyv, Könyvtár, Könyv-
táros. 2009. 7. sz. 6–11. p.

dát szolgáltatottak más európai nemzetek könyvtárügyének is. Célunk ezen példák hazai szakmai fórumokon történő bemutatása és megvalósítása. A magyar adatok és a kutatásban résztvevők elmondása alapján a könyvtárlátogatók tisztában vannak a könyvtár közösségépítő szerepével, mégsem használják ki maradéktalanul ennek lehetőségeit. Esetükben a könyvtárnak elsősorban tanulássegítő és információnyújtó szerepe van, az ezekhez kapcsolódó szolgáltatások kerülnek előtérbe, a többi pedig háttérbe szorul, vagy nem is tudnak róluk.

② *A könyvtár mint virtuális találkozóhely*

A PTE-FEEK-en korábban végzett hallgatói és oktatói kutatások jelentik az előzményét ennek a vizsgálatnak. E csoport a magyar könyvtárhasználók körében végzett kérdőíves vizsgálatot, amelynek eredményeit összevetették egyrészt a korábbi adatokkal, másrészt pedig a norvég partnerintézményben idén összegyűjtött hallgatói kutatások eredményeivel. Ebben a vonatkozásban Norvégia szintén élen jár a legnagyobb könyvtárak digitalizálási és virtuális közösségi szolgáltatásainak összehangolásában. A tanulmányutunk során találkoztunk az ezen szolgáltatások tekintetében világviszonylatban is nagyon magas színvonalat képviselő Deichmanske Bibliotek elektronikus könyvtári szolgáltatásait koordináló könyvtárosokkal. Míg a norvég minták azt mutatják, hogy az olvasók igénylik és használják is a virtuális lehetőségeket, fejlesztéseket és újításokat, a magyar eredmények azt mutatják, hogy a hazai könyvtárhasználók többnyire semlegesesen állnak a kérdéshez. A könyvtárak honlapjairól elsősorban információt szereznek, és ebben többnyire ki is merül a weblapok használata. A megkérdezettek egy része ugyan kipróbálná az innovatív megoldásokat, ám ezzel együtt is inkább a hagyománykövető hozzáállás jellemzi a magyar olvasókat.

③ *A könyvtáron kívüli olvasói közösségek a virtuális térben*

A harmadik kutatási téma előzménye egy korábbi kutatás, amelynek során Tóth Máté és Ragnar Audunson 2010-ben összehasonlító elemzést készített két könyves közösségi oldal, a magyar *Moly.hu* és a norvég *Bokelskere.no* közösségével kapcsolatban². Ezen kívül a magyar adatok egy külön tanulmányban is megjelentek³. A kutatás jelentős eredményeket hozott a virtuális könyves közösségi terek használói olvasói ízlésvilágának felderítésében. A vizsgálat során a felhasználók azzal kapcsolatban is nyilatkoztak, hogy egy meghatározott időszakban milyen könyveket olvastak, így a kutatók pontos képet kaphattak a használók irodalmi ízléséről. Azonban a nagy mennyiségű adat feldolgozása korábban – szűkös humán kapacitás miatt – nem valósulhatott meg. Az eredmények kiértékelése során nemcsak arra kerestük a választ, milyen stílusúak azok a könyvek, amelyeket a felhasználók valóban olvasnak és nem csak állítják magukról, hanem igyekeztünk feltérképezni a válaszadók

2 Tóth Máté–Audunson, Ragnar: Websites for booklovers as meeting places. = Library Hi Tech, 2012. 4. sz., 655–672. p.

3 Tóth Máté: A Moly.hu mint virtuális találkozóhely. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2011. 8. sz., 327–338. p.

ízlésvilágát, olvasási szokásait és az ezekben mutatkozó különbségeket nemre, korra, iskolázottságra és lakóhelyi megoszlásra való tekintettel. Bár a kutatás eredménye nem tekinthető reprezentatívnak, hiszen a kérdőív kitöltői között kizárólag olyan egyének szerepeltek, akik számára fontos az olvasás, és szeretnek is olvasni, így a kiértékelt adatok nem vonatkoztathatóak a teljes magyar lakosságra, ám hasznos következtetést lehet belőlük levonni. Az egyik legszembetűnőbb különbség az idegen, főleg angol nyelvű könyvek népszerűsége a norvég olvasók között. De nem ismeretlenek a magyar szerzők sem Norvégiában, így olyan nevekkkel is találkozhattunk a válaszok között, mint Szabó Magda. A magyar eredmények alapján viszont elmondhatjuk, hogy a kérdőívet kitöltők kevés idegen nyelvű könyvet olvasnak, és a legnépszerűbbek a kortárs művek.

A tanulmányút megvalósulásához a Campus Hungary Program keretein belül pályáztunk anyagi támogatásért. A program országos szinten a Balassi Intézet és a Tempus Közalapítvány konzorciumában, az Európai Unió támogatásával, az Új Széchenyi Terv Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP) keretében valósult meg. A konvergencia régiókba tartozó egyetemek hallgatói, oktatói és adminisztratív személyzete pályázhat valamilyen külföldi tudományos tevékenység támogatására. A hallgatók csoportos és rövid tanulmányútra, részképzésre vagy szakmai gyakorlatra; az oktatók rövid és hosszú tanulmányútra; az adminisztratív személyzet pedig rövid és csoportos tanulmányútra. A program mindhárom közösségnek lehetőséget ad arra, hogy külföldi tapasztalatokat szerezzon. Mivel a csoporttagok közül egyikünk már járt külföldön a program ösztöndíjasaként, így elég könnyen eligazodtunk a pályázati feltételek között.

Az online pályázati rendszerbe több fontos dokumentumot is fel kellett töltenünk, ám a pályázat kulcskérdése a munkaterv. Mivel a program koordinátorai nem kérnek részletes elszámolást arról, mire is költöttük a pályázat során elnyert összeget, így ebben a dokumentumban arról kell beszámolnunk, mi is az a tudományos produktum, amit majd az út eredményeképpen elő tudunk állítani (ez ugyanúgy lehet publikáció, mint konferencia-előadás vagy kutatási eredmény). Úgy gondoljuk, hogy már ez az egy momentum is nagyon sokat elárul a Campus Hungary Program szemléletéről, hiszen ez valóban azt mutatja, hogy a hangsúly nem a pénzen, hanem a tudományon van. Az elszámolás során így a korábban vállalt tudományos munka teljesülését kell igazolnunk, illetve annak lefolyásáról kell írunk egy szakmai beszámolót, valamint egy olyan értékelő formanyomtatványt kell benyújtatnunk, amelyet a fogadó intézményünk tölt ki a teljesítményünkkel kapcsolatban. A pályázat elnyerésének legfontosabb feltételei az adott projekt munkanyelvének ismerete (nyelvvizsgálóval vagy nyelvi lektorátus/nyelvi tanszék igazolásával bizonyítva), illetve a tanulmányi eredmény. Előnyt élveznek még azok az utak, amelyek szorosan kapcsolódnak a pályázó hazai képzéséhez, hiszen szakmailag ezek térülnek meg leginkább.

A Campus Hungary Program annyiban különbözik például az Erasmustól, hogy amíg az utóbbi során az egyetemünk már kiépített kapcsolatainak keretein belül utazhatunk Európában, addig a campusos pályázatokkal az ösztöndíjasoknak sokkal nagyobb tér jut, hiszen a világ bármely országába utazhatnak, ha sikerül felvenniük a kapcsolatot egy olyan intézménnyel, amely hajlandó fogadni őket, vagy ta-

lálnak egy olyan konferenciát, ahová sikerül kijutniuk előadóként. A program tehát számos lehetőséget rejt magában.

A kutatási projektekhez kapcsolódóan a partneregyetemen kívül több könyvtárba is terveztünk látogatást, amelyekben – a kutatási témáknak megfelelően – találkozhattunk azon osztályok munkatársaival, akik a fizikai vagy a virtuális közösségi terek építéséért felelősek. Összesen hat könyvtárban tettünk látogatást, ezek között volt egyetemi, főiskolai könyvtár, public library és nemzeti könyvtár is. Eltérő jellegük miatt átfogó képet kaphattunk a norvég könyvtártípusokról, azok működéséről.

Elsőként az oslói főiskolára, az *Oslo and Akershus University College of Applied Sciences*re látogattunk el. Az intézmény két, korábban önállóan működő főiskola összevonásával jött létre 2011-ben, jelenleg 18 ezer hallgató tanul itt. A főiskola központja Oslóban található, de egy kampusz működik Pilestredet og Kjellerben is. A főiskolán négy kar működik (Health sciences; Education and International Studies; Social sciences; Technology, Art and Design), ezeket négy könyvtár szolgálja ki, közülük három Oslóban, egy Kjellerben található. A könyvtárak önálló intézmények, de bizonyos szolgáltatások kiépítésében és biztosításában együttműködik a négy tudásközpont, valamint a gyűjteményszervezés, a kutatástámogatás, illetve a felhasználóképzés közösen történik.

A főiskola könyvtári stratégiájának része, hogy minden egység a szükségletek szerint szolgálja ki az ott tanuló hallgatók igényeit, tanulmányaik során támogassa kutatásaikat, ezáltal a könyvtárak egyben tanulási központként is működnek. A négy könyvtár közül mi a *Learning center at P 48* nevű intézményben tettünk látogatást, ahol Anne-Berit Gregersen könyvtáros vezetett körbe bennünket, majd kerekasztal-beszélgetés során bemutatta a könyvtár működését, szolgáltatásait, illetve a norvég könyvtáros képzésről is szó esett.

A könyvtárban jelenleg 70 dolgozó szolgálja ki az olvasókat, közülük 55-en rendelkeznek könyvtáros végzettséggel. A könyvtár gyűjteménye több mint 215 ezer dokumentumból áll, közel 1000 nyomtatott folyóirat érhető el itt, és mintegy 150 adatbázishoz biztosítanak hozzáférést az olvasók számára. A könyvtár berendezése modern, fiatalos, a hallgatók igényeit maximálisan kielégítő, a szabadpolcos állomány mellett automata könyvkölcsönzők, számítógépes terminálok állnak az olvasók rendelkezésére. Az olvasók a nyomtatott dokumentumok, valamint az adatbázisok mellett audiovizuális dokumentumokhoz is hozzáférhetnek. A közös olvasói terek mellett több csoportos, illetve egyéni kutatószoba található az épületben, ezek a hallgatók együtt tanulásának biztosítását szolgálják, előre lefoglalhatóak, és a tapasztalatok alapján folyamatosan használatban is vannak.

A könyvtár fontos feladatának tekinti a digitális szolgáltatások népszerűsítését, fejlesztését. A könyvtár az e-campus program fejlesztésében is részt vett, amelynek keretében a főiskolai előadások élőben, online is megtekinthetőek. 2008-ban indult a LATINA: Learning and teaching in a digital world – Tanulás és tanítás a digitális világban – néven futó nyári egyetemük, amelyen Palesztinából, Afrikából, Litvániából is vesznek részt hallgatók. A felhasználóképzést prioritással kezelik, az információs műveltség fejlesztése egyik fő feladatuk. A főiskola minden hallgatója számára elérhetőek azok a képzések, ahol az adatbázisokban, a katalógusokban (köztük a könyvtár online katalógusában, a Bibsys-ben) való keresések menetét, az APA hivatkozási rendszer használatát, a szakdolgozatírás menetét oktatják, de van olyan kurzus is, ahol szakmai angol nyelvre oktatják a hallgatókat.

A norvég könyvtáros képzésbe is bepillantást nyerhettünk a látogatás során. Norvégiában három helyen zajlik ilyen jellegű képzés, Oslóban, Tromsøben és Agderben. Oslóban hároméves BA-képzés keretében zajlik a könyvtárosok képzése, talán ez az, amely leginkább hasonlít a hazánkban zajló képzéshez, amelyet a hallgatók később MA szinten folytathatnak, valamint van PhD-képzés is. A University of Tromsø által biztosított képzés elsősorban az információmenedzsmentet helyezi előtérbe, Agderben pedig levéltárosi képzés keretében zajlik a könyvtárosok oktatása.

Oslóban tett látogatásunk következő állomása egy public library, a *Furuset Library* volt. A könyvtár az oslói public library hálózat (Deichmanske Bibliotek) egyik alkönyvtára, amely Oslo Alna városrészében, egy erősen bevándorlók lakta körzetben helyezkedik el, a lakosság 47 százaléka bevándorló, a Furuset Library vonzáskörzetébe tartozó részen pedig a lakosság 62,3 százaléka bevándorló, így a könyvtár olvasói teljesen idegen kulturális háttérrel rendelkeznek. A könyvtár éves látogatóinak száma 150 ezer, a látogatók 30 százaléka az 5–19 éves korosztályba tartozik, amely a norvég public library hálózat más könyvtáraihoz képest magas arány. A fiatal korosztály nagymértékű jelenlétét magyarázhatja az a tény, hogy a Furuset-körzetben élők egynegyede 20 év alatti fiatal. Az éves kölcsönzések száma kb. 115 ezer.

A könyvtár állománya rendkívül sokszínű. Mint már említettük, az intézmény olyan területen helyezkedik el, ahol a lakosság nagy része nem norvég, hanem bevándorló. Ebből kifolyólag ahhoz, hogy ezeket a potenciális olvasókat is ki tudják szolgálni, a gyűjteményt az olvasói igényekhez kellett igazítani, például külön részgyűjteményeket alakítottak ki, amelyek a bevándorlók anyanyelvén megjelent könyveket tartalmazzák.

A könyvtár a következő szolgáltatásokat nyújtja a felhasználóinak: folyóiratok, audiovizuális dokumentumok kölcsönzése, automata könyvkölcsönzés, Külön szoba áll rendelkezésére, amit filmvetítés céljára lehet lefoglalni, illetve kutatószobák, ahol nyugodt tanulásra van lehetősége az olvasóknak.

A könyvtárat 2011-ben modernizálták, ennek célja a különböző, párhuzamosan létező funkciók elkülönítése volt. Emiatt a gyűjtemény elhelyezkedése sem szokványos, a felújítás során a gyűjteményt a különböző tevékenységekhez igazították. A könyvtár legfontosabb célja, hogy olyan intézmény legyen, amely nemcsak információt, tudást szolgáltat olvasóinak, hanem közösségi térként is funkcionál, emiatt sok közösségi, illetve kulturális programot szerveznek: író-olvasó találkozót, felolvasó esteket, színházi előadásokat, tematikus programokat, ezekből havonta kb. 20-30-at rendeznek. A programok mellett pedig úgy gondolják, olyan környezetet kell kialakítaniuk, ahova szívesen betér mindenki, ahol nyugodtan tudnak tanulni a fiatalok, játszani a gyermekek, művelődni az idősebb korosztály, illetve találkozóhelyként is funkcionálnia kell az intézménynek.

Céljaik közé tartozik a közösségi tér funkció erősítése, biztonságos, attraktív környezet biztosítása a felnövő nemzedékek számára. Olyan könyvtár működtetése a céljuk, ahova nemcsak amiatt járnak az emberek, mert szükségük van valamilyen információra, hanem ahova szívesen betérnek, részt vesznek programokon, és ezáltal ismerik meg a könyvtár hagyományos szolgáltatásait is.

Oslói kirándulásuk második napját az *Oslói Egyetemi Könyvtár* megtekintésével kezdtük. A *The University of Oslo Library* Norvégia legnagyobb egyetemi könyv-

tára, 1811-ben alapították, elsődleges feladata, hogy kiszolgálja az egyetem hallgatóit, dolgozóit, támogassa kutatási, innovációs tevékenységüket, de emellett nyilvános könyvtár is. Az egyetemi könyvtárnak négy alkönyvtára van: Humanities and Social Science Library, Medical Library, Law Library és Science Library, ezek pedig több alkönyvtárból állnak. Ottlétünk során az University of Oslo Library három könyvtárát ismertük meg: Humanities and Social Sciences Library in Georg Sverdrups, Realfagbibliotek, és az Informatics Library nevű intézményeket.

Elsőként a *Humanities and Social Sciences Library* központi könyvtárában tettünk látogatást, ahol egy magyar könyvtáros vezetett körbe bennünket. A könyvtár a legnagyobb egyetemi könyvtár Norvégiában, emellett ez az alkönyvtár rendelkezik a legnagyobb gyűjteménnyel Norvégiában, állománya 2,5 millió dokumentumból áll, ebből 500 ezer szabadpolcon, 2 millió példány elzártan található, ezek régebbi dokumentumok, amelyek állományvédelmi okokból csak előzetes igénylés után tekinthetők meg. Az állomány három szinten és a pincében lévő raktárban helyezkedik el.

A könyvtár földszinti részén a szabadpolcos állomány mellett számítógépes terminálok, a hallgatók számára előzetesen igényelhető kutatószobák, illetve automata könyvvisszavételt lehetővé tevő szerkezet található, amely automatikusan kategorizálja a könyveket az alapján, hol találhatóak meg a szabadpolcon. A földszinten több külön helyiség is található, amelyek speciális célokat szolgálnak: multimédia-terem audiovizuális anyagok használatához, olvasóterem, ahol az érdekesebb, régi dokumentumokhoz férhetünk hozzá, hangfelvételek meghallgatásához egy terem, illetve itt található még egy akadálymentesített helyiség, ahol speciális eszközökkel a hallás-, illetve látássérültek is használhatják a könyvtár dokumentumállományát. Ezen a szinten találhatjuk még a folyóiratok, hírlapok (a legfontosabb norvég napi, heti, illetve havi lapok) legújabb számait. A könyvtár régebbi, 1980 előtt megjelent folyóiratai, nem kölcsönözhetőek, csak helyben használhatók. A folyóiratok melletti részen őrzik az egyetem szakdolgozatait, ezek is csak helyben olvashatóak.

Az első és második szinten található a szabadpolcos állomány. A pincében két-csoportos tanulószoba, a régi katalógusszekrények, a raktári állomány egy része, illetve egy speciális gyűjtemény található, amely más nemzetek szépirodalmát gyűjti eredeti nyelven; egy kisebb magyar nyelvű szépirodalmi dokumentumállománnyal is találkozhatunk. Érdekes, hogy a raktári állomány azon részéhez, amely nem régi, elzárt dokumentum, minden olvasó szabadon hozzáférhet. A könyvtár egész területén biztosított a hallgatók számára hely az önálló vagy a csoportos tanulásra (összesen 17 terem). Talán a legérdekesebb két kialakított „sziget”, amely mint két torony magasodik a polcok fölé, és amelyek tetején olvasói tér van kialakítva, ezekről remek „kilátás” nyílik a könyvtár többi részére.

A központi könyvtár több ritka kollekcióval is rendelkezik, ilyen a Bibliotheca Polynesiána, ami egy, a Csendes-óceánnal foglalkozó gyűjtemény, vagy a The Oslo Papyrus Collection papiruszgyűjtemény, amelynek digitalizálása jelenleg is folyik. Ezek a ritka gyűjtemények csak kutatók számára hozzáférhetőek.

A könyvtár egészéről elmondható, hogy bár a polcok rendkívül sűrűen helyezkednek el, és ez kicsit zsúfolttá teszi a könyvtárat, de rengeteg olyan tér van, amelyet a hallgatók, olvasásra, tanulásra használhatnak, és összességében barátságos, praktikus használható egyetemi könyvtárról van szó.

A központi könyvtárban tett látogatás után az *Informatikai Szakkönyvtárral* ismerkedhettünk meg. A könyvtár elsődleges feladata, hogy kiszolgálja azokat, akik az egyetemen informatikát tanulnak. A könyvtár használói elsősorban a mesterképzésben, doktori képzésben részt vevő hallgatók, akik már saját kutatásokat végeznek, illetve az egyetem informatikai oktatásában részt vevő egyetemi tanárok. A könyvtár gyűjtőkörébe főleg informatikai, matematikai, mérnöki témában megjelent dokumentumok tartoznak, jelenleg 22 ezer dokumentum. A dokumentumállomány szakkönyvekből, szakfolyóiratokból, audiovizuális anyagokból áll össze. A szakirodalom osztályozása az Association for Computing Machinery szabványa által meghatározott módon történik. A diszciplína sajátosságából adódóan a folyóiratok többségéhez csak online elérést biztosít a könyvtár, de természetesen rendelkeznek papír alapú folyóiratokkal is.

A könyvtár területén viszonylag kevés, csupán két személyi számítógép áll a felhasználók rendelkezésére, ezeken tudják elérni az olvasók a könyvtár katalógusát, illetve a könyvtár által előfizetett adatbázisokat. A személyi számítógépek mellett rendelkeznek 16 munkaállomással, ahol az olvasók saját laptopjaikat használhatják. A csoportos tanulást az egyetem e könyvtárában is támogatják, két kutatószobával rendelkeznek, ahol 6-6 diák tanulhat egyszerre, emellett egy oktatóterem is található a könyvtárban, ahol különböző informatikai oktatásokat tartanak, itt 12 számítógép van.

Az utolsó egyetemi könyvtár, ahova eljutottunk a *Realfagbibliotek* volt. Gyűjtőkörébe a fizika, asztrofizika, biológia, orvostudomány, földtudomány, kémia és a matematika tudományterületéhez kapcsolódó dokumentumok tartoznak, ezeket szolgáltatja a hallgatók, oktatók, kutatók számára. A könyvtár több tanszéki könyvtár összevonásából jött létre, ezek gyűjteményei képezik a dokumentumállomány alapját; jelenleg a gyűjtemény gyarapítása már központilag történik. A gyűjtemény nagy része szabadpolcra elérhető, a fennmaradó dokumentumok, főleg a régebben kiadott, már nem kurrens szakirodalom, valamint a régi folyóiratok a könyvtár raktárában találhatóak meg, és az olvasók számára előzetes igénylés után hozzáférhető.

Az intézmény 150 szakfolyóiraatra fizet elő, valamint elérhetőek a Norvégiában megjelenő napilapok is. A könyvtár több különgyűjteménnyel rendelkezik, ilyen például a földtudományok témaköréhez kapcsolódó térkép-, illetve kőzetgyűjtemény, valamint az 1909 óta folyamatosan gyűjtött szakdolgozatok, doktori disszertációk gyűjteménye. Az épületben két, egyenként 40 fős olvasóterem található, 30 db számítógép-terminál, valamint a hallgatók csoportos tanulását elősegítendő, 15 db, 4 fős csoportos tanulószoba áll az egyetemisták rendelkezésére.

A könyvtár maximálisan kiszolgálja a hallgatók igényeit, a tanulás mellett a regenerációt elősegítendő relaxációs, pihenőhelyiség is megtalálható az épületben, ahol az egész napos tanulás közben kicsit kikapcsolódhatnak a hallgatók.

Az egyetemi könyvtárban tett látogatás után a *Norvég Nemzeti Könyvtárat* tekintettük meg. A könyvtár két munkatársa volt segítségünkre: egyikük ismertette a Nemzeti Könyvtár helyét a norvég könyvtári rendszerben, a 2014-ig hatályban lévő könyvtári stratégiákat, a könyvtár projektjeit. A másik könyvtáros pedig magát a könyvtár épületét, az épületben zajló szolgáltatásokat mutatta be számunkra.

A Norvég Nemzeti Könyvtár 1992-ben jött létre, korábban, egészen 1815-től az egyetem központi könyvtára látta el a nemzeti könyvtár funkcióit. A Nemzeti

Könyvtár fő feladata minden olyan dokumentum megőrzése, amely a norvég nemzethez kapcsolódik, azaz a norvég szerzők műveinek, a Norvégiában megjelenő és a Norvégiával kapcsolatos dokumentumok szolgáltatása az olvasó számára, ennek szabályozása a norvég kötelepéldány-törvény alapján történik. A könyvtár további feladata még a Norvég Nemzeti Bibliográfia összeállítása, és a norvég közös katalógus gondozása is.

Érdekesség, hogy a könyvtár két, egymástól ezer kilométerre található városban működik, Oslóban és Ranában. Ranában található a könyvtár raktárépülete, tehát ha az olvasók a raktárból szeretnének valamilyen könyvet kérni, azt a nagy távolság miatt csak egy-két nap elteltével kaphatják meg. Ranában zajlanak még a Nemzeti Könyvtár digitalizálási munkálatai is.

A Norvég Nemzeti Könyvtár egyik legfontosabb feladatának tartja dokumentumállományának archiválását digitális formában. Megvalósításához hozták létre a Digitális Nemzeti Könyvtárat. Ennek gyűjtőkörébe tartoznak még a különböző digitálisan születő dokumentumok, pl. weboldalak, online újságok is. A könyvtár nem zárkózik el attól sem, hogy külön kérésre, speciális célú gyűjteményeket is digitalizáljon, helyezzen el archívumában. A dokumentumok digitalizálásához folyamatosan keresnek partnereket, kiadókat, cégeket, amelyek a megvalósításhoz anyagi támogatást nyújthatnának. A Norwegian Broadcasting Company-val 1998 óta létezik egy megállapodásuk, ennek értelmében a Nemzeti Könyvtár a rádiók adásait digitalizálhatja. 2013 májusában pedig a norvég televízió-társasággal állapodtak meg, egy digitális tévéarchívum létrehozásáról. Jelenleg a Digitális Nemzeti Könyvtár 3 petabyte (3000 Tbyte) mennyiségű adatot tárol: 210 ezer könyv, 310 ezer újság, 540 ezer kép, 6200 film és video, 13 ezer zeneszám, 700 ezer óra rádióadás található az archívumban. A munka jelenleg is zajlik, hiszen a cél, hogy minél hamarabb az összes dokumentum digitális formátumban is elérhető legyen mindenki számára.

A Norvég Nemzeti Könyvtár digitalizálási projektjei közé tartozik a *Bokhylla.no*, magyarul Könyvespolc névre hallgató kezdeményezés, amelynek keretében az összes, a XX. században megjelent norvég illetékességű irodalmi alkotáshoz biztosítanak hozzáférést. Ez összesen 250 ezer dokumentum teljes szövegű elérését tenné lehetővé online, kereshető formában, norvég IP-cím tartományokból. Amennyiben az adott dokumentum már nem tartozik szerzői jogvédelem alá, letölthető lesz a felhasználók számára. A projekt befejezésének várható dátuma: 2017.

A könyvtár céljait a 2008–2014 között érvényes könyvtári stratégiával összhangban állapította meg. A következő területeket jelöli meg a stratégia prioritásként:

1. *Digitális és hagyományos tartalmak és szolgáltatások biztosítása*

Ez a terület két fontos kezdeményezést foglal magába. Az első a digitális tartalmak és az internetalapú szolgáltatások széles körben való terjesztése, annak érdekében, hogy az információk, a kulturális javak mindenki számára könnyen hozzáférhetőek legyenek. A második a könyvtár olyan irányú fejlesztése, hogy az intézmény tudásközpontként, a kultúra, és az információforrások központjaként működjön. Emellett fontos cél a kulturális diverzitás támogatása, a bevándorlók integrációjának elősegítése.

2. *A könyvtári rendszer struktúrájának átgondolása annak érdekében, hogy értékesebb szolgáltatásokat nyújtsanak a felhasználók számára*

A reform keretében a public library és az iskolai könyvtári rendszer fejlesztése jelenik meg prioritásként. A könyvtárépületek felújítása rendkívül fon-

tos amiatt, hogy a könyvtárak közösségi térként funkcionálhassanak. Az internetes szolgáltatások könnyebb elérése miatt feladatnak jelölték meg, hogy minden könyvtár nagy sebességű wireless internet kapcsolattal rendelkezzen. A könyvtári rendszeren belüli koordináció fejlesztése a könyvtárak közötti tudásmegosztás miatt fontos. Végül ahhoz, hogy a szolgáltatások kihasználtsága növekedjen, el kell érni, hogy minden olvasóhoz eljussanak az információk az összes elérhető könyvtári szolgáltatás vonatkozásában.

3. *Kutatástámogatás és a szakmai kompetencia fejlesztése*

A fő célkitűzés ezen a területen, hogy megerősítsék és megújítsák a könyvtári rendszeren belüli szaktudást és a könyvtárral kapcsolatos kutatásokat. Ezen belül a könyvtári kutatásokat gyakorlatiasabbá tételére és a könyvtárosok továbbképzésére, valamint az új kompetenciák, készségek fejlesztésre helyezik a hangsúlyt.

* * *

Tanulmányutunk során nagyon sok mindent tapasztaltunk, számos olyan példát láttunk, amelyekből a hazai könyvtáros társadalom is rengeteg ötletet meríthet. Úgy gondoljuk, hogy mind emberileg, mind pedig szakmailag megérte, ezért minden egyetemi hallgatót arra biztatunk, hogy próbálja ki magát a hasonló lehetőségekben, hiszen az ilyen utak még a szakmai előmenetel szempontjából is nagyon sokat jelenthetnek. Ezért is szerepel terveink között a kutatások folytatása és további rövid tanulmányutak megpályázása, hiszen a hallgatói mobilitást és annak támogatását nagyon fontosnak tartjuk. Elengedhetetlen, hogy hallgatótársaink is ráébredjenek erre, hiszen a kutatómunka a külföldi minták nélkül nem fejlődhet dinamikusán. A Campus Hungary Program csak egy azon kezdeményezések közül, amelyek segíthetik a hallgatókat a külföldi tapasztalatok megszerzésében. Számos lehetőség vár még rájuk.

Csorba-Simon Eszter–Jávorka Brigitta–Kovács Edina

Régi és új könyvtárosok

Könyvtárosi hivatás – könyvtárosi lelkület az 1950-es években

„Ha azt kérdezik tőlünk, hogy mi a foglalkozásunk, a válaszukra általában kétféleképpen reagálnak. Vagy elragadtatással felkiáltanak, hogy 'ó! könyvtáros...', de hiszen az nagyon szép dolog, egész nap csak olvasnak, szórakoznak!...', vagy lebiggyeszti ajkukat mondván: 'úgy ... szóval könyvtáros... no igen ... szükség van ilyenre is...', s aztán sokan hozzátézik: 'de mondja, nem tudott valami hasznosabb foglalkozást választani?'”¹

A könyvtárosság hosszú-hosszú évszázadokig nem volt önálló foglalkozás, önálló hivatás. Tudósok vagy művészberek, Isten adta tehetségükből művelt hivatásuk mellett, mintegy mellékesen voltak könyvtárosok is. Elsősorban azért, mert a tudós minden korban könyvszerető, könyvolvasó, tanulni vágyó ember, tehát maga is gyűjt könyveket, emellett talán kapva-kapott is az alkalmon, hogy mások könyvgyűjteménye közelében lehessen; hogy könyvtárossá, főkönyvtárossá nevezzék ki. Sokak számára nyilván nemcsak – bár tudományos – passzió vagy cím volt a könyvtárosság, hanem kenyérkereső foglalkozás is.

A könyvtárosok – custosok, armariusok... – munkája eleinte nagyon távol esett attól, amit ma a könyvtáros feladatain értünk. Igazában csak a XIX–XX. századtól kezdve beszélhetünk a mai értelemben vett könyvtárosokról.

Nagyjából a XX. század elején vált szükségessé, hogy a könyvtári–könyvtárosi munkát átgondolják könyvtáros elődeink. Ezt a könyvtermés megnövekedése, a tanulási lehetőség kiszélesedése, ezzel a könyvtárhasználók, az olvasók számának megnövekedése tette szükségesszerűvé. A XX. század elejétől kezdik el „meghatározni” a könyvtáros és a könyvtárosi munka „lényegét,” ekkor lesz vitatéma – egyáltalán téma –, hogy ki alkalmas könyvtárosnak. A tudós, maga is könyvet író ember, vagy az, aki nem mélyed el ugyan egy-egy tudományágban, de egyféle adminisztrátorként képes átláthatóvá, rendezetté, használhatóvá, könyvtárrá rendezni egy-egy könyvhalmozatot. A könyvkiadás élénkülésével, az olvasók, könyvtárhasználók számának megnövekedésével egyre fontosabbnak tűnik, hogy ha a könyvtáros nem is tudós, de legyen művelt, tájékozott, maga is olvasó ember. Vizsgált korszakunkban – 1950-es években – az is kíváncsi, hogy a könyvtáros pedagógus és tanító is legyen: vegyen részt széles néprétegek olvasóvá, könyvtárhasználóvá nevelésében.

A kérdés – vita –, hogy ki, milyen legyen a könyvtáros, némi túlzással még ma is él. Még az 1990-es években is lehetett olyan véleményt hallani, hogy a könyvtár nem tudomány, az országos nagy könyvtárainkban dolgozók zöme sem könyvtáros végzettségű, hanem valamely más („rendes”) bölcsész szakot végzett. De már az 1990-es évek óta is nagyot változott a világ: már könyvtártudományból is lehet doktorátust szerezni; tehát „tudóssá” e területen is válhat bárki. Talán még ma sem túlzás azonban az sem, hogy a tudományos munkára készülők többsége – még ha könyvtárból is szerez végül tudományos fokozatot – igazából nem könyvtárosnak készült és készül, aztán valahogy mégis könyvtáros lesz; tudományos munkatársként dolgozik valamely nagyobb könyvtárban. Arra kérdésre, hogy tudomány-e a könyvtár talán az a némiképp „nyitott” válasz, hogy a könyvtár alkalmazott tudomány, amelyet foglalkozásként és hivatásként is lehet művelni.

Bár voltak bizonyos előzményei (a nagy országos könyvtárakban vizsgakötelezettség) Magyarországon csak 1937-ben kezdődött meg az intézményes, bár államilag az első időkben még el nem ismert könyvtáros képzés. „... *a könyvtárt látogató közönség szempontjából halaszthatatlan fontosságú... hogy nálunk is legyenek immár 'képesített' könyvtárosok. Mi régebbi évszázadúak akár egyszerű könyvtárosok, akár mint némelyek közöttünk európai hírű bibliográfusok vagy nagy könyvtárak magas állású főigazgatói – tudományos előképzettségen felül, tisztán önszorgalmú munkánk útján: autodidaktikus módon váltunk könyvtárosokká.*” – írja Káplány Géza 1937-ben a könyvtáros képzésről.²

Az első könyvtáros képző tanfolyam fontos állomás volt a magyar könyvtárság történetében, mert a hazai könyvtárakban dolgozó, addig csak magukat autodidakta módon továbbképző „könyvtárosoknak” alkalmuk nyílt arra, hogy szakszerű elméleti és gyakorlati képzésben részesüljenek. Káplány Géza szerint ezt a tanfolyam segítette abban, hogy a könyvtárak fiatal személyzete más szemmel nézze könyvtárát, új erővel folytassa munkáját. Ezzel „*valami fontosat is nyertek, mit úgy hívunk: könyvtárosi öntudat*” – írja fentebb idézett írásában.

A XX. század folyamán megteremtődött és az évszázad folyamán többször átalakult a könyvtáros képzés, az a stúdium, amelynek során különböző szinteken a mindennapi könyvtárosi munkát (el)végző könyvtárosokat képeznek.

A két világháború közötti Magyarországon nagyjából kétféle könyvtarostípus létezett: a tudós, valamely más tudomány vagy művészeti területen jeleskedő könyvtáros és a mindennapi feldolgozó, rendszerező, a mai fogalmaink szerint feldolgozó és olvasószolgálati munkát ellátó könyvtári altiszt, adminisztrátor. A magyar könyvtárügy megteremtését és könyvtáros képzés megszervezését az előbbieket (a „tudós könyvtárosok”) ismerték fel, akik – főként külföldi egyetemeket és könyvtárakat látogatva, idegen példák alapján, nagyobb részt autodidakta módon váltak könyvtaróssá.

A szaksajtót tanulmányozva úgy tűnik, hogy a társadalmi, kulturális, gazdasági és politikai változások közepette a könyvtáros-társadalom újra és újra szükségesnek látta, hogy a könyvtárosi hivatás lényegét átgondolja, és megfogalmazza a könyvtáros identitását.

Magyarországon sok vonatkozásban (például az oktatásban) a német (porosz) gyakorlat volt a minta. Így volt ez a könyvtárral is. A XX. század elején évtizedekig irányadó volt Paul Ladewig *Politik der Bücherei*³ című munkája, amely háromszor is megjelent magyarul, először 1912-ben, majd 1917-ben és 1934-ben. Az el-

ső kiadást Gulyás Pál ismertette a *Magyar Könyvszemlében*. Ezt írta róla: „Graesel korszakos műve óta nem jelent meg a német könyvtártani szakirodalomban akkora terjedelmű könyv, mint Ladewig Pál dr. ez izléses kiállítású munkája, melyben a szerző (...) a mai irányzatnak megfelelően nem a tudományos, hanem a közművelődési könyvtárak ügyével foglalkozik. (...) Fejtegetései, a könyv nagy terjedelme ellenére, leginkább általános, irányító értékűek s műve inkább gondolatébresztő elemfuttatások, megszívlelendő elvek, semmint a gyakorlat részére aprólékosan kidolgozott útmutatások gyűjteménye. Nem rendszeres, könnyen áttekinthető tankönyv, hanem igen jóhatású olvasmány. Nincs egyetlen fejezete sem, melyben életrevaló, helyeselhető eszme, vagy tanács ne akadna. (...) A könyv áttanulmányozását a modern könyvtárügy minden bajnokának melegen ajánlhatjuk.”⁴

Ladewignek a könyvtáros személyével, munkájával, a könyvtárosi hivatással kapcsolatos megállapításairól ezt írja Gulyás Pál: „Rendkívül találó s a nálunk divatos fölfogást is teljesen fedi az, amit a könyvtáros föladatáról s kötelességeinek értékeléséről mond. – Kikel az ellen a közfelfogás ellen, mely a könyvtárost egyszerű naplopónak tekinti, aki, ha tudós, fizetéséért keveset dolgozik, ha pedig kezelő tiszt, legföljebb meglehetősen alantas mechanikájú munkát végez s helyesen mutat rá arra a körülményre, hogy e vélemény kialakulásában maguknak a könyvtárosoknak is részük van, akik csak a tudományos föladatokról szeretnének tudni s minden egyéb hivatali teendőt mélyen lenéznek és kedvetlenül végzenek. (...) Elismeri, hogy a tudományos könyvtárakban szükség van tudományosan képzett tisztviselőre, akinek tisztán tudományos föladatokat kell végeznie, csakhogy oly tudományos föladatokat, amelyek a könyvtár érdekével szoros kapcsolatban állanak. (...) Nem az a jó könyvtáros, aki kollégiumának, vagy új könyvének elkészítésén töri a fejét, hanem az, aki azon tud sikerrel fáradozni, mint kelljen a könyveket legjobban hasznosítani (...) Olyan elvek ezek, melyeket mindenki, aki modern közkönyvtár elveivel tisztában van, magáévá kell, hogy tegyen. ...”⁵

Káplány Géza idézett művében⁶ már 1937-ben ezt írta: „A szakirodalom óriási mérvű felduzzadása s ezzel kapcsolatban nagy tömegeknek a közkönyvtárakba való tódulása tette tehát elkerülhetlenné azt, hogy a régebbi többé-kevésbé zárt könyvtárak változott viszonyok követelményeihez alkalmazkodva szélesre tárják kapuikat az idők dörgedelmes sürgetéseire. Ugyanez a sürgető szükség hozta létre szinte máról holnapra mindenhol a kisebb-nagyobb nyilvános könyvtárak százait is. De ugyanez a szellem fűjt riadót a könyvtárak évszázados dohos, homályos termeibe, megriasztva az ott poros kódexei közt fenséges nyugalomban elmerült archivista könyvtárőrt. (...) Könyvtárak, melyek elébb inkább könyvek konzerváló helyei voltak az örökkévalóság számára, ezentúl szolgáltatásaiban a való életszükségleteivel keresnek kapcsolatot, hiszen a könyvtár arravaló, hogy használják, a könyvek pedig arra, hogy mentől többen forgassák. A könyvtárak ezen átalakulása tehát a könyvtárosokat is új feladatok elé állította. Mindenekelőtt a professzor-könyvtáros helyébe az adminisztrátor-könyvtáros kellett, hogy kerüljön, mert a könyvtáros legalábbis nem a tudománnyal, hanem a könyvtárával s annak közönységével kell foglalkozzék. A könyvtáros különben is nem annyira a tudományok, mint inkább a kultúra embere, s ebben a szerepében nem kisebb a tudományok emberénél. De a könyvtárosnak, általános tudományos felkészültségén felül van még külön tudománya is.”

Ladewig könyvéhez hasonlóan alapvető, hosszú időn át irányt mutató munkának tűnhetett Franz Grasbergernek *A könyvtárosi hivatás lélektanához* című írása is.⁷ Az osztrák zenetudós, aki az Österreichische Nationalbibliothek zenei gyűjteményének munkatársa volt, főként zenetudományi munkákat írt, de jelentek meg más, a könyvtárüggyel kapcsolatos írásai is. A könyvtárosi hivatásról szóló, 1954-ben, eredetileg angolul megjelent munkáját Vajtai István⁸ fordította le. Ugyan a munka magyarul nyomtatásban nem jelent meg, de néhány magyarországi könyvtárban gépelt kéziratként megtalálható. (Bár zárójelek között írom, de nem mellékesen: itt szeretnék köszönetet mondani a Szegedi Egyetemi Könyvtár munkatársainak, hogy a gépelt, kéziratot munkát könyvtárközi kölcsönzéssel rendelkezésemre bocsátották.)

Vajon miért tartotta fontosnak Vajtai István – aki nem volt könyvtáros –, hogy ezt művet lefordítsa? Minden bizonnyal azért, mert olyan összefoglaló munkának találta, amely hasznára válhatott a korabeli könyvtárosoknak.

Franz Grasberger ezt írja 1954-ben a könyvtárosi hivatásról: „*A tulajdonképpeni könyvtárosi hivatás, az önállóság, a hivatalosan szabályzott szakképzés és szakmai vizsga ismerveivel ... aránylag fiatal. Fejlődése kapcsolatban volt a tudományos élet területének kiszélesedésével, a tudományok specializálódásával, népszerűvé válásával és végül e tudományos termékek rendkívüli megnövekedésével. (...) Már évtizedek óta az átalakulás állapotában vagyunk; ez az élet minden területén felismerhető. Nemcsak a külső átrétegződés folyamatáról van szó, hanem az ember belső átfarmálódásáról is. Egészen magától értetődő, hogy ezek a változások a könyvtárral kapcsolatos problémákat is érintik, mert hiszen mint a tudomány, iskola, népművelés, sajtó, kereskedelem, ipar, művészet, zene, színház és film munkaeszköze az élet minden élményterületével kapcsolatban van.*”⁹

A könyvtár – végeredményben a könyvtáros – feladatáról azt mondja: „*A könyvtár (...) feladata, hogy a kutatás alapjául szolgáló munkákat, helyesebben irodalmi alkotásokat gyűjtsön, rendezzen, megóvjon és használhatóvá tegyen, keletkezése óta lényegileg ugyanaz maradt, de az ezzel kapcsolatos munka jellege megváltozott. (...) A népkönyvtárak és az általános művelődést szolgáló könyvtárak az olvasók szükségleteihez igazodnak, és főleg szociológiai pedagógiai, valamint lélektani szempontok szerint vezetik őket. A tudományos könyvtár főleg teljes értékű gyűjteményt akar nyújtani, és a szellemi értékek megóvása a feladata. (...) Amióta a könyvtárügy kilépett tudósi magányából, és egy évszázad folyamán nyilvános üzemmé fejlődött, ennek minden külső és belső következményével, folytonosan küzd a maga egyensúlyi helyzetéért. Meg akarja és meg is kell védenie tudományos hagyományait, de éppen ezeket fenyegeti az adott viszonyok között állandóan növekvő veszedelem.*”¹⁰

„*A könyvtárosi élet nyugodt szemlélődéséről szó sem lehet már – mondja Grasberger –, de a fokozott követelmények esetében is lehetővé kell tenni, hogy üzem és hivatáseszemény összekapcsolódjanak, hogy józan rendezői-szellemmel úrrá lehessünk könyv-hegyeken, de a szellemi értékekhez való kapcsolódásunkat is lehetővé tegyük.*”¹¹

„*A könyvtáros hivatásbeli munkájának a tárgya a könyv, mint a tudás tartalmazója és hordozója. A könyvek kettősarcú lények, mert van egy anyagi és egy eszmei oldaluk. Egy könyvgyűjtemény kezelője számára a két dolognak egyforma értékűnek kell lennie, és mind a könyvek külsejével, mind a belső tartalmával számolnia*

kell. Ez az alapvető tény igen sokat követel attól, aki ezt a hivatást választja. Nem követel kevesebbet, mint azt a képességet, hogy két ellentétes dolgot egyesítsen. Legyen érzéke a technikai, külsőséges, kezelési eljárások iránt, de ugyanakkor ne veszítse el a kapcsolatot a belső tartalommal. Fogékornak kell lennie mindenfajta szervezeti szabályozás iránt, és az üzemi eljárásokat legkisebb részletükben is ismernie kell, másrészt azonban ahhoz is legyen ereje, hogy a külső dolgoktól el tudjon szakadni, és el tudjon mélyedni a tudomány és irodalom kérdéseiben. Egyrészt a napi üzemi munka, a könyvek ára a hely kérdése, másrészt visszahúzódott elmélyülés a szellem világába: ez a könyvtáros hivatása, akinek egyszerre kell tudósnak, szervezőnek, kereskedőnek, technikusnak és hivatalnoknak lennie. Mind ebből valami egészet alkotni, bizonyára nem könnyű feladat.”

„A tudomány – hivatás, és könyvtárosnak lenni is az. Az egyiknek szüksége van a másikra. Mi magunk sem vagyunk egészen ártatlanok hivatásunk elferdítésében, mert minden alkalommal hangsúlyozni szoktuk ’a másokért való tevékeny szolgálat’ jellegét. Valójában azonban a könyvtárosi hivatás önálló és önmagában meghatározott életpálya, sokkal inkább, mint sok más pálya. (...) a tudós és könyvtáros közös ügyet szolgálnak. A tudományosan képzett könyvtárosokat csak akkor tekintik a tudósok kiszolgálóinak, ha elfelejtik, hogy csak a könyvtárba való belépésükkel kezdődik a munkájuk, akkor viszont folyamatos ismeretgyűjtésre van szükség. Azt a gondolatot, hogy a könyvtáros csak a hivatásbeli munkájával párhuzamos tudományos pályáján tud beavatódni a legmagasabb dolgokba, egyoldalú előítéletnek kell tekinteniünk, de a tudománnyal és irodalommal való személyes kapcsolatnak, hajlam és lehetőség szerint valamilyen formában meg kell lennie. Az az olvasó, aki irigykedik ránk, amiért közel vagyunk a forráshoz, semmit sem tud egy olyan pálya nehézségeiről, amelynek a dolgozói könyvek mellett ülnek ugyan, de nincs idejük arra, hogy akárcsak beléjük is nézzenek, és a szolgálatilag megkívánt és naponként szükségessé váló tudásukat csak a szolgálati időn kívül szerezhetik meg, hogy aztán a szolgálatban megint felhasználhassák.”¹²

Ha fellapozzuk az 1950-es évek magyar szaksajtóját, azt látjuk, hogy a „fordulat éve” után, a magyar könyvtárosok is újra gondolják magukat, hivatásukat, foglalkozásukat. A kor magyar történelmi, társadalmi, politikai viszonyok ismeretében nem meglepő, hogy ezekben az írásokban, műfajukban is jellemző tanúságtételekben és vallomásokban ott van a korszak összes „nyelvi panelje,” „ideológiai kliséje,” mint például: szocialista könyvtáros típusa, munkáskönyvtárosok, kultúrforradalom, kultúrharca, az „antagonisztikus ellentét” régi és új könyvtáros között.

Az 1950-es években az új könyvtáros típus „definiálása”, identitásának, feladatainak, hivatásának megfogalmazása úgy történt, hogy az elméletalkotók összehasonlították magukat könyvtáros elődeikkel.

Nézzük meg – a teljesség igénye nélkül –, hogy a korabeli (1950-es évek) szaksajtóban hogyan jelenik meg a könyvtáros alakja, a könyvtárosi hivatás a szakmai köztudatban, mit mondanak könyvtáros elődeink, és mit tart a közvélemény minderről.

1957-ben *Régi és új könyvtárosok* címmel Miszti Lászlónak jelent meg cikke *A Könyvtárosban*. Így kezdődik: „Emlékek és élmények egész sora rajzik föl bennem, amint a témáról gondolkodom. (...) Ezekhez az emlékekhez fűződő első érzelem a hála érzése azok iránt a régi könyvtárosok iránt, akik tanítottak, és akiktől

tanulhattam, hogy tőlük szerzett elméleti és gyakorlati ismereteim indítékával új könyvtárosok nevelésében vehessek részt.”¹³

Hogy miért született meg ez az írás, erről Miszti László ezt írja: „Ami a régi és új könyvtárosok problémáját felvetette, az szocialista építőmunkánk, kultúrforradalmunk természetes következménye volt. (...) Különböző típusú új könyvtárak ezrei keletkeztek... az új könyvtárak ezreibe (...) új könyvtárosok ezreire volt szükség. (...) az új könyvtárosok ezrei munkába lépésükkor nem rendelkeztek és nem is rendelkezhettek azokkal az ismeretekkel – politikai, de különösen szakmai ismeretekkel –, melyek szükségesek lettek volna ahhoz, hogy munkájukat már kezdettől fogva kielégítőnek lássák el. A régi könyvtárosokkal szemben még továbbmenően hátrányos, összehasonlíthatatlanul rosszabb helyzetben voltak. Mert hiszen a régi könyvtárosok nemcsak elméleti és gyakorlati felkészültség szempontjából érezhetők magukat előnyösebb helyzetben, hanem abból a szempontból is, hogy már meglévő, jól vagy rosszul, de mindenképpen kialakult munkaszervezetű és meghatározott gyakorlattal működő könyvtárban dolgozhattak. Az új könyvtárosok legtöbbször pedig magának kellett az új könyvtárak létesítését végrehajtania, munkaszervezetét kialakítania, az új könyvtárak szolgáltatásaiban a folyamatosságot fenntartania és ellátnia. És ha legalább megkapták volna már kezdettől fogva azt az erkölcsi és anyagi támogatást a helyi szervektől, ami szükséges lett volna! Hogy ennyi értetlenséggel kellett megküzdeniük hosszú ideig, arról ők maguk tudnának a legtöbbet mondani. Beszéltek is róla elég sokat, de becsületeikre válik, hogy a valóságnál jóval kevesebbet, mert nem akarták, hogy nehézségeik emlegetése panaszkodásnak tűnjék. Még az arra való lehetőség sem adatott meg számukra jó ideig, ami régi könyvtárosok gyakorlatából és tapasztalatából önként adódik: ti. mindenekelőtt a könyvtár belső rendjét kell megteremteni ahhoz, hogy színvonalas, jó könyvtári munkát tudjanak végezni, annak a megértése, hogy a kölcsönzés és az olvasószolgálat, az olvasók nevelése és a velük való foglalkozás nem kezdete, hanem célja minden könyvtári munkának.”¹⁴

A régi könyvtáros tudós ember, aki gyűjteményének gondos őre, rendszerezője, de a könyvtárhasználókkal, az olvasókkal igazában nincs kapcsolata. Közvetítő kapcsolata könyvtár és olvasó között abban merül ki, hogy szürke eminenciásként kiszolgálja – mintegy a keze alá dolgozva a kutatót. A régi könyvtáros egyik típusa Miszti László szerint Anatole France könyvéből (*Pártütő angyalok* vagy más címmel: *Az angyalok lázadása*) Julien Sarricte, aki féltékeny szeretettel ragaszkodik könyveihez.¹⁵

Miszti László Rédey Tivadarnak a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületében elmondott előadására¹⁶ hivatkozik, amelyben szerinte Rédey „... megértően nyilatkozik ugyan az effajta 'olykor önzésbe csapó féltékenységek veszedelmes kísértéseiről', ebből a magatartásból pozitívumként azt az elvet tartja meg, amit mindenkor elfogadhatunk: a könyvtár belső rendje a jó könyvtári munka alapja. E nélkül lehetetlen, vagy csak igen nagy nehézségek árán lehetséges az olvasóknak előteremteni azt, amire szüksége van, lehetetlen az, hogy a könyvtáros ismerje és kézben tartsa a gondjaira bízott könyvtár állományát, végső fokon lehetetlen minden színvonalas könyvtári munka.” De „A könyvtárosi hivatástudat kifejtésénél (...) könyvtáros és olvasó kapcsolatáról szólva, a mechanikus kiszolgálást, a 'raktári kiadmányozást' nem tartja elégségesnek, ezen jóval túlmutat.”¹⁷

„... nálánál – mondja Miszti László Rédey Tivadarról – senki sem fogalmazta meg, fejezte ki pregnánsabban azt, amit a régi könyvtáros hivatástudatán értünk. Ebben a kétségtelenül tiszteletreméltó, a maga hivatásáról őszinte, mély vallomástételben benne van az Ebert-féle 'aliis inserviendo consumidor' (mások szolgálatában használok el) könyvtárosi hitvallás 'önsanyargatásának fanyar erénye'. Amit ez kifejez, az mind igaz és helytálló. Azonban mi ezzel az igazsággal nem elégedhetünk meg, mert a mi hivatástudatunknak csak az egyik részét jelentheti. Mert kétségtelenül szép és lelkesítő hivatás az alkotó tudós munkájában könyvtári eszközökkel, önzetlen famulusként, valósággal 'csendes társként' részt venni. Hajlandók vagyunk még azt is elismerni, hogy ez a legmagasabb rendű könyvtári munka, mert valóban az is. De ez nem fejezheti ki a könyvtárosi hivatástudat egészét és a könyvtárosok kisebbik felére vonatkozhat csak.”¹⁸

„Rédey Tivadar – állítja Miszti László – a könyvtáros közműveltségi szerepét abban látta kikristályosodni, hogy 'a könyvtáros a maga ismereteivel támogatásra lehet a kutatásnak' s ezáltal maga is mind közelebb jut 'a ránézve legméltóbb eszményhez.' (...) ez a mi felfogásunkban is megfelel az igazságnak, de annak csak az egyik részét, kisebbik felét fejezi ki. Könyvtárosaink nagyobbik felének élethivatását az teszi ki, amiben új könyvtárosaink a munka oroszlánrészét vállalták. Mert minden bizonnyal nagyszerű, élethivatásnak is szép faladat az alkotó tudós munkájában, észrevétlenül bár, de ott lenni. Azonban nagyszerűségében nem kevésbé lelkesítő az sem, hogy az olvasók százait és ezreit vezetjük be az olvasás ismeretébe, tanítjuk meg őket a könyvek szeretetére. A tudományos kutatómunkához segítséget nyújtó könyvtárosnak az alkotás elkészültén meg lehet az az igaz öröme, hogy annak eredményeihez ő is hozzájárult; ugyanúgy meglehet és joggal van meg annak a könyvtárosnak az igaz öröme, aki nem a tudományos kutatói munka szintjén, hanem csupán az olvasásba való bevezetés, a könyvek közötti tájékozódás szintjén teremtet kapcsolatot olvasóival, azok érdeklődési körére, ismeretszomjára, vágyaira 'tulajdon lelkének érzékeny hangvilláival felelhet'. (...) a könyvtárosi munka rokon a pedagógus munkájával, mert mind a kettőnek munkája – nevelői munka. Szerintem, ha valamiben rokon a két hivatás, az az, hogy nincs tisztább és igazabb öröm egyik pályán sem annál, mintha a pedagógus vagy a könyvtáros eljut odáig, hogy tanítványát vagy az olvasót nemcsak taníthatja, hanem tanulhat is tőle.”¹⁹

„... hivatástudatunk e kettős arcúata: – érvel tovább a szerző – az alkotó tudós munkájában, valamint az olvasó ember művelődési vágyában való jelenlét, a könyv és az olvasó között ilyen vagy amolyan módon való közvetítő szerep, együtt fejezi ki a mi felfogásunkban a könyvtáros valódi, telkes értékű közműveltségi szerepét. Ebben a felfogásban válhat könyvtárosi hivatástudatunk nem az 'önsanyargatás fanyar erényévé', hanem a szocialista társadalom építésében a magunk területén való aktív és lelkes közreműködéssé. Ilyen értelemben a régi és új könyvtárosok problémáját antagonisztikusan felvetni már nem lehet. Ha módszerekben és eszközökben különböznek is – és ezekről szükséges beszélnünk, vitatkoznunk ezután is –, de élelcélban és hivatástudatban egyek vagyunk és egyeknek kell lennünk. Annál is inkább, mert hiszen mindazok az eredmények, amiket a múltban elértünk, régi és új könyvtárosok alkotó, teremtő összefogásának, a régi könyvtárosok újakat segítő készségének a gyümölcsei.”²⁰

Miszti László cikkéhez V. Waldapfel Eszter szólt hozzá: „Emlékezetemben régi könyveket lapozva, régi könyvtárosok alakját idézve, a könyv, a könyvtár rajon-

gó szerelmeseire bukkanak, szerelmesekre, akik remegve, féltve őrzik, aggódó szeretettel gondozzák a rájuk bízott könyveket, a könyvtárat, de féltő gondoskodásukban szem elől tévesztik a célt, az alkotó emberi elme legnemesebb gyümölcsének, a tudásnak, a műveltségnek terjesztésében rejlő nagyszerű feladatot. (...) a két világháború közötti súlyos idők könyvtárosaiban már legtöbbször belső vívódásaikban jelentkezett ez a kettősség: a könyvtárak olvasóitól a könyvét védő könyvtáros és a könyveket az olvasó számára minél nagyobb bőségben rendelkezésre bocsátó könyvtáros típusa. (...) az új és a régi harca (...) ott kísért sokszor munkákban még ma is, ha nem tekintjük is már 'lázadónak' a könyvet, mely a polcra kikívánczozik s nem tekintjük ellenségünknek az olvasni vágyó tömegeket. Könyvtárosi munkánk – a könyvtári rend s az állomány védelme – olykor öncélúvá válik, szemünk elől tévesztjük a könyvtáros legnemesebb feladatát, azt, hogy a könyvekben rejlő tudás és gondolat minél többekben, minél gyakrabban nemes szórakozást nyújtó, komoly ismereteket terjesztő, embert formáló eleven erővé váljék.”²¹

Az új könyvtárosok tehát nem feltétlenül tudósok, sőt a megváltozott társadalmi és politikai körülmények között mintegy „rájuk szakadt a kötelezettség (...) tanulni és tanulni, politikai és szakmai ismereteiket megalapozni és bővíteni, irodalmi és könyvismereteiket szélesíteni, hogy munkájuk minőségileg javuljon. Vallom és állítom, hogy könyvtárosi pályámon még nem találkoztam nehezebb feladattal, mint amivel azoknak az új könyvtárosoknak kellett megküzdeniök, akik nehéz körülmények között végzett munkájuk mellett esti és levelező tagozaton szereztek meg a főiskolai végzettséget. Vállalták ezt a kettős, rendkívül nehéz feladatot és tőlük telhetően, sokszor erejükön felül is, becsülettel helytálltak mind a munkában, mind a tanulásban.”²²

Az új könyvtáros legfontosabb feladata az olvasóvá nevelés. „Az elmúlt 10 év alatt létesített új könyvtárak ezreiben jórészt új könyvtárosok ezrei nevelték dolgozó népünket olvasó néppé. Ez megmásíthatatlan tény, még akkor is, ha ennek a munkának voltak hiányosságai és tévedései.”²³

Waldapfel Eszter úgy látja, hogy „Miszti László szép, gondolatokat ébresztő cikkében a régi és az új könyvtárosok antagonizmusának középpontjába a tudományos és közművelődési könyvtárak eltérő funkcióiból folyó különbözőséget helyezi. (...) az olvasó előtérbe kerülését (azonban) nem érzékelteti a cikk eléggé.”²⁴ „Egyetértünk mindenben Miszti fejtegetésével – írja –, aki az új – nehéz munkájuk mellett esti és levelező tagozaton a főiskolai végzettséget megszerzett – könyvtárosok, sokszor erejüket szinte felülmúló erőfeszítéseiről beszél. Valóban új könyvtárosaink zöménél minden tiszteletet megérdemlő hősi korszak, hősi vállalás volt ez. – De nem állhatunk meg eddigi eredményeinknél. Új, fiatal könyvtárainknak további erőfeszítésekkel, lassú, szívós, de most már mindig több és több örömet okozó munkával kell áthidalniok a szakadékot, mely e téren még a régi és új könyvtárosok egy része között tátong.”²⁵

Az új könyvtárosnak – figyelmeztet V. Waldapfel Eszter – „Rá kell ébrednie könyvtárosi hivatástudatára s egész munkája középpontjába célként az olvasót kell állítania. Csak így, két oldalról építve a mind kisebbé váló szakadékot átívelő hidat, lesz munkánk valóban egységes, célunk közös és közös eredményekben gazdag: kultúrforradalmunk célkitűzéseinek eredményes megvalósításában.”²⁶

Waldapfel szerint Miszti László cikke a hivatástudatról is szól. „De (...) csak az általános műveltségre vágyó, a tudást szomjazó olvasó és tudományos kutató ket-

tős szemszögéből vizsgálja a kérdést. Semmiképpen nem akarunk itt (...) általánosítani (...) amikor élesen vetjük fel a kérdést – beszélhetünk-e egyáltalán hivatástudatról azokkal a régi könyvtárosokkal kapcsolatban, akik zavartalan, elmélyült tudományos kutatásaik számára biztosított sine curanak vagy még rosszabb esetben, ugródeszkának tekintették a könyvtáros apró s bizony a múltban nem nagyon megbecsült munkáját. Várakozási időnek a nagyobb dicsőséget, magasabb rangot, jobb anyagi megélhetést is biztosító egyetemi katedra felé. (...) Nem akarunk... általánosítani, de legyen szabad feltennünk a kérdést, nem tekint-e még ma is a 'csak egy kutatónap' biztos fedezékéből egyik-másik 'régii könyvtárosunk' nosztalgiával e számukra – minden bizonnyal komoly értéket jelentő kutatásaik számára – 'aranykort' jelentő idők felé.”²⁷

Az ideológiai harcban nyilvánvalóan átalakult könyvtárosképzésről ezt írja: „Egyetemi könyvtárosképzésünk egyik legfőbb jelentőségének, legfontosabb feladatának éppen a könyvtárosi pályára készülő fiatalok könyvtárosi hivatástudatra való nevelését tartjuk. Tudjuk jól, súlyos hibák voltak e téren is a közelmúltban. A Könyvtártudományi Tanszék mai vezetői azonban már nem tévesztik szem elől a jövő könyvtáros nemzedékének, a kultúrunk legjelentősebb harcosainak nevelésénél ezt a talán mindennél fontosabb szempontot sem. De tudatában vannak annak is, hogy mély és alapos tudományos felkészültség, széleskörű és átfogó általános műveltség s minél gazdagabb nyelvtudás nélkül minden jó szándékú hivatástudat, kitartó akarát és buzgó, szorgalmas munka mellett sem lehet senki jó könyvtáros.”²⁸

A régi, a könyvet féltékeny szeretettel védő, ám gyűjteményét gondosan rendszerező, feltáró könyvtarostípussal kapcsolatban ezt mondja: „Idézve a múltat, s elmarasztalva régi könyvtárosaink közül azokat, akik nem ismerik és nem akarják megismerni a könyvtáros legszebb, nevelő feladatát, nem szeretném, ha ezekkel a gondolatokkal új, fiatal könyvtárosaink felmentve éreznék magukat a gondos szerzeményezés, pontos feldolgozó munka s a könyvtár egyre gyarapodó, egyre gazdagodó állományának lelkiismeretes védelme alól. Csak a két tényezőre: olvasóra és olvashatóra kiterjedő gondos figyelem egészséges szintézise lehet a jó könyvtári munka szilárd, biztos alapja.” (...) A régi könyvtárosoknak... amennyiben még megvannak a múlt szemléletéből fakadó fogyatékos maradványai, le kell vetkőzni a tudományos gőgöt, a könyvtárosi hivatással össze nem egyeztethető, kicsinyes önzést, mély tudását, ismereteit nem szívesen bocsátja sem munkatársainak, sem a könyvtár látogatóinak rendelkezésére.”²⁹

1958-ban egy valós vagy képzeletbeli beszélgetést is olvashattak az érdeklődők *A Könyvtáros* című lapban a könyvtáros és az utca embere között, amelyet Beck Oszkár közölt *Kell-e dolgozni a könyvtárosnak?*³⁰ címmel. A rövid beszélgetés, amelyet minden kommentár nélkül közöl könyvtáros elődünk, így szól: „Ha az ember rég nem látott ismerőseivel akad össze, rendszerint (...) kérdések pergőtüzébe kerül. – Na és mivel foglalkozik mostanában? – Könyvtárban dolgozom – felelem szerényen – Könyvtárban? – álmélkodik ismerősöm és részvét árad a szeméből, hogy ilyen korán nyugdíjba mentem. – Fizetés? – Megmondom. – Hát nem sok, de legalább ott nem kell dolgozni – hangzik a megjegyzés. – Nem? De még megnyit! – Ne mondja! Biztos fárasztó a sok olvasás, és sokan jönnek könyvet kölcsönözni. – Annyit sem olvasok, amennyi egy újságban van és nem adok kölcsön egyetlen könyvet sem. – Nem értem, hát akkor mit csinál? – Hát ide figyeljen! Én nem

kiskönyvtárban vagyok, hanem nagykönyvtárban. (...) 200 dolgozó, 16 osztály, 1 ½ milliós könyvvállomány, évi 100 ezer kötet szaporulat. Gondolja csak el, mennyi adminisztráció, nyilvántartás, mennyi katalógus kell mindehhez. – Maga melyik osztályon dolgozik? – A külföldi cserében. ... – És ott is sok a munka? – Meg sem állok egész nap. Ezernél több könyv, több ezer újság és folyóirat érkezik havonta, kb. ezer csomagot küldünk ki szintén havonta, postások és ügyfelek egymásnak adják a kilincset, tömérdek levél az összes világnyelveken stb. stb. – Hát, ha Maga ilyen ügyes és ennyit dolgozik, miért nem megy egy rendes állásba? – hangzott az utolsó kérdés s ezzel búcsúztunk.”

Némiképp hasonló a tónusa és kicsengése Szilágyi János *Levél a könyvtárosi hivatásról* című írása – ebből választottam írásom „mottóját” – amely szintén *A Könyvtárosban* jelent meg, 1959-ben. A mottóul választott idézet így folytatódik: „Holott nincs igaza sem az egyiknek, sem a másiknak. Egyrészt: aki csak egy kicsit is ismeri a munkánkat, jól tudja, hogy nem olvasással és nem szórakozással töltjük az időt, másrészt: fontos és szép munka a miénk, – művelő, nevelő, emberformáló munka.”³¹

A levél keletkezésének ideje 1959. A szerző szerint a „felszabadulás” és az „ellenforradalom” után ekkorra alakult ki egy új könyvtarostípus: a szocialista könyvtáros típusa, az olyanoké, akik: „... nálunk is lényegesen kedvezőbb helyzetben folytathatták (...) tevékenységüket, új, lelkes könyvtárosok száza és ezrei kapcsolódtak be a könyvtárak munkájába, s kialakult az új könyvtárosfogalom nálunk is: a szocialista könyvtáros típusa. (...) Nehéz helyzetben – mint nálunk az ellenforradalmi Magyarországon a munkáskönyvtárosok – példamutatóan kivették részüket a harcból, amely a dolgozó tömegek politikai és szellemi felemelkedéséért folyt. (...) A könyvtárosok az olvasók kiszolgálóiból az olvasók segítőivé, nevelőivé és sokszor barátáivá váltak. (...) Persze, mindezt így – kinyilatkoztatóan – leírni, rendkívül egyszerű dolog. A valóság azonban korántsem ilyen egyszerű. Mert vajon hivatásnak tarjuk-e ma már valamennyien a könyvtarosságot, vajon szocialista embernevelés folyik-e ma már könyvtáraink mindegyikében?” Szilágyi János így válaszol a kérdésre: „Szembe kell néznünk a valósággal, s be kell vallanunk: könyvtárosaink egy része még nem érzi hivatásának a könyvtarosságot, hanem csupán több-kevesebb lelkesedéssel betöltött foglalkozásnak. – Mi az oka ennek? – Egyrészt az, hogy még ma is vannak könyvtárainkban olyanok (tudósok, féltudósok és tudós-jelöltek), akik nem tekintik igazi területüknek a könyvtárosi munkát, másrészt könyvtáros-utánpótlásunkban is sok az olyan – egyébként igen derék – fiatal, aki éppen orvos, mérnök, vagy művész akart lenni, de az orvosi vagy mérnöki egyetemekre, a művészeti főiskolákra nem vették fel őket. Ezek az emberek hajlamosak arra, hogy hajótöröttnek érezzék magukat, és hogy fásultakká, elkeseredettekké váljanak. Lelki egyensúlyuk visszanyeréséhez az kell, hogy meglássák, felfedezzék a könyvtárosi munka felemelő és lelkesítő vonásait.”³²

„... érdekességet valamennyi könyvtári munkában fel lehet találni.” – vallja Szilágyi János. „Csak nem szabad az embernek hagynia, hogy a szürke aprómunka, az adminisztráció kiölje a lelkesedést. Az apróságnak látszó dolgok mögött is az összefüggéseket, kulturális életünk egészének fő kérdéseit tekintjük, s főként, ha kezdeményezően, új módszerekkel és új megoldásokkal kísérletezve dolgozunk, munkánkban örömünk lesz, és tevékenységünk hasznos lesz a társadalomban. – A könyvtárosi munka érdekes, izgalmas munka. Tudományos könyvtárainkban

magas színvonalon folyik a könyvek rendszerezése és tartalmuk feltárása, a bibliográfiai munkák, s más feladatok hozzájárulnak a könyvtárosok kutatási szenvedélyének kielégítéséhez is, a közművelődési könyvtárakban pedig sok helyütt még a könyvtár épületén, s a berendezési tárgyakon is ott a könyvtárosok keze nyoma. (...) Érdekes és izgalmas munka a könyvtárosi munka, ha a könyvtáros sajátjának érzi a könyvtár ügyét, s ha az emberformálást tekinti a könyvtárfő feladatának. Mert az emberformálás, az embernevelés a legszebb, legizgalmasabb feladatok egyike. – Aki jó lélekkel végzi ezt, az nem foglalkozást űz, hanem hivatást gyakorol. Könyvtárosi hivatást (...) Ma már minden fiatal természetesnek tartja, hogy a megfelelő tanulmányok elvégzése után elhelyezték valamelyik könyvtárban. Régen ez sokkal nehezebb volt, jobban meg kellett küzdeni az állásért, a hivatás gyakorolhatóságáért. S talán ezért sem becsülik eléggé ma egyes fiatal könyvtárosok azt a lehetőséget, hogy könyvtárban dolgozhatnak.”³³

Szilágyi János levelén túl álljon itt még két, a korszakra oly jellemző „lelkesharcos” tanúságtétel, levél, vallomás. Németh Pál szerencsi MÁV-gócponti könyvtáros – ez áll *A Könyvtárosban* közzétett írása alatt – ezt írja a könyvtáros feladatáról: „Feladatunk a kultúra terjesztése, a kiművelt emberfők számának növelése; megtanítani az embereket a szépség élvezetére, a betű szeretetére, a tények helyes értékelésére. Minden könyvtáros a saját tapasztalatából tudja, sokszor milyen nehéz egy-egy eldugott munkahely, szolgálati hely dolgozóját rávezetni a művelődés útjára. Egyéni rátermettség, kezdeményező készség, önzetlenség, fáradhatatlanság kell hozzá, hiszen az eredmény is gyakran csak szétszórta, nem egyszerre jelentkezik. Belső tűz kell ahhoz, hogy a sikertelenségek és félsikerek láttán is tovább tudjon az ember menni. Viszont nagyon jóleső érzés a könyvtárosnak látni azokat a fiúkat, akik általános iskolába járva a könyvtár olvasójává lettek, és időközben leérettségiztek. Tanulmányi előrehaladásukhoz a könyvtár is hozzájárult. A főiskolások, a középiskolából egyetemre került diákok visszavágyódása ide vidékre, a mi kis szakszervezeti könyvtárunkba jelzi, hogy itt kaptak valamit: a könyvek szeretetét, az emberek szeretetét, egymás megbecsülését.”³⁴

Az 1950-es években a könyvtárosok egy része inkább kultúrfelelős és népművelő volt, mintsem könyvtáros–dokumentációs szakember. Ilyen volt Kővári Vali is, aki először a lillafüredi SZOT-üdülő kultúrfelelőse volt, majd a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár fiókkönyvtárosa. Vallomását *A Könyvtáros* című lap 1959/10. számában olvashatjuk: „Néhány évvel ezelőtt, amikor a lillafüredi SZOT üdülőben, mint kultúrfelelős dolgoztam, munkám egyik része a könyvtár kezelése volt. Szép feladatnak tartottam, hivatásnak éreztem törődni az emberekkel, szórakozásukat irányítani és hozzájárulni kulturális nevelésükhöz. Magát a könyvtári munkát még nem tartottam önálló munkakörnek. Valahogy, úgy éreztem, ez olyan, mint amikor az eladó átadja a kész árut a vevőnek, ilyen értelemben a könyvtáros tulajdonképpen csupán a közvetítő szerepét tölti be az író és az olvasó között, és ez még nem hivatás. Azt tapasztaltam, hogy az emberek, az olvasók egy része is így gondolkozott. (...) Azóta eltelt néhány esztendő, és én a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár dolgozója lettem. Könyvtáros. Amikor idekerültem a 23-as számú fiókba, a Gubacsi út sarkán megláttam a hatalmas, barátságtalan háztömböket, az orromat facsarta a kényszerű levegő, s láttam az utcán a porban játszadozó rengeteg maszatos gyereket, bevallom, megijedtem, és legszívesebben visszafordultam volna. Azután

a könyvtárban kellemes meglepetés ért. Az iskolai folyosóból leválasztott szép tiszta olvasó, asztalok, székek, képek a falon és rengeteg virág végig az ablakok mentén meg az asztalokon. A könyvtár helyisége is barátságos, izléseesen díszített. Könyvek, függönyök, kézimunkák és virágok itt is. Megnyugodtam. (...) Már vagy két hete dolgoztam itt, kezdtem megszokni a környéket, a gyerekeket. Akkor már tudtam, hogy maradok, mert megértettem. Itt, ezeknek a kis emberpalántáknak igen nagy szükségük van szeretetre, türelemre, és ezt szép feladatnak tartottam. (...) Sok, sok kedves élmény, epizód teszi változatossá, érdekessé könyvtármunkát, a kölcsönzést. A területen nincs közelben mozi, kultúrotthon, sporttelep stb. – A mesedélutánok, a különböző irodalmi és természettudományi előadások, jutalmazással egybekötött fejtörő versenyek, az olvasók részére szerzett színházjegyek, a közös kirándulások (...) azért jelentősek, mert szinte egy nagy családdá kovácsolták össze az olvasókat és a könyvtár dolgozóit. Egy-egy forgalmasabb napon az olvasók sorbaállnak a könyvtári pult előtt. Jól esett hallani, amikor az egyszerű munkásasszony azt mondta a másoknak: – Csakhogy ezt is megértük, hogy könyvekért és nem kenyérért állunk sorba. Megértük! – és mi látjuk azt is, hogy a gyerekeknek és a felnőtteknek, kiknek kezébe mi adjuk a könyvet, a jó könyvet, élet-szükségletté válik az olvasás, a könyv, a kulturáltabb környezet, a szebb, jobb élet igénylése. Ma már én is tudom, mindegy, hogy hol, milyen környezetben dolgozunk, az embernevelés teszi hivatássá a könyvtáros munkáját. Ha vannak még olyanok, akik úgy érznek, úgy gondolkoznak erről a munkaköréről, mint jómagam régebben, a mi feladatunk, hogy munkánkkal meggyőzzük őket e felfogás helytelenségéről. Nem könnyű feladat, de az olvasók szeretete, ragaszkodása, mely lép-ten-nyomon megnyilvánul irányukban, erőt ad ahhoz, hogy a hivatástudat irányítsa munkánkat. Ezt az emberek is előbb-utóbb elismerik és értékelni fogják.”³⁵

Írásom végén térjek vissza Grasberger művéhez, aki könyvtáros és olvasó kapcsolatáról, a könyvtári szolgáltatásról, végső soron a könyvtárosi munkáról, hivatásról ezt vallja: „Ha az olvasó kívánságait teljesítjük, ezt magától értetődő dolognak szokta tekinteni. Ezzel a könyvtárosnak számolnia kell. Ez egyéni szerénységet kíván meg, mert a könyvtárosi munka rejtekben folyik, és csak a legritkább esetben számíthat kívülről jövő elismerésre. Felületes szemlélettel itt szinte hálátlan foglalkozásról lehetne beszélni. De nem az. Magában találja meg a jutalmát, és lemondhat a nyilvános elismerés szeszélyes lehetőségeiről.”

„Minden nehézség ellenére, melyek minden hivatással kisebb-nagyobb mértékben együtt járnak, boldogságot jelent könyvtárosnak lenni. Boldogságot azért, mert a hivatásunk aránylag távol tudta magát tartani az élet általános elpolitizálódásától, szakmai jellegű és független tudott maradni. Személy szerint is sok mindent tud nekünk adni, főleg a megőrzés erkölcsi tartalmával. Minden becsületes emberi törekvésnek legvégső, legmélyebb értelme, hogy szembeszálljon az elmúlás kegyetlen hatalmával és úgy fejtse ki tevékenységét, hogy élete küldetését teljesíthesse. A könyvtárosi pálya ehhez naponkint ad lehetőséget.”³⁶

* * *

JEGYZETEK

- 1 Szilágyi János: Levél a könyvtárosi hivatásról. = A Könyvtáros (7) 1959 (9) 508. p.
- 2 Káplány Géza: A könyvtárosi élethivatás a könyvtárosképzés tükrében. Budapest, Technológiai Könyvtár Barátainak Egyesülete, 1937. (Klny. A Műszaki Bibliográfiai Közlemények 18. számából) 18 p.
- 3 Ladewig, Paul: Politik der Bücherei. Leipzig, Ernst Wiegandt, 1912. – 427 p. VIII. – a leginkább hozzáférhető a 3. kiadás: Ladewig, Paul: Politik der Bücherei. Eine Grundlegung, ihrer Aufgaben im Kulturleben der Gegenwart – Leipzig, A. Lorenz, 1934. – 3. Auflage – X. 490 p.
- 4 Gulyás Pál: Ladewig Paul: Politik der Bücherei. Leipzig, 1912. Ernst Wiegandt. (Ny. Poeschel & Treple.) N. 8-r. VIII, 427 l. Ára vászonborítékban 6 M 50 Pf. = Magyar Könyvszemle (20) 1912 (4) p. 357–362. p. – idézet: 357. p., 362. p.
- 5 Ld. 4. jegyzet – 357. p.
- 6 Ld. 3. jegyzet – 3. p.
- 7 Grasberger, Franz: A könyvtárosi hivatás lélektana (ford. Vajtai István). Budapest, 1955. 15 p.
- 8 Vajtai István (1895–1986) gyakorlógimnáziumi tanár volt, Szegeden, 1951–1957 közt a szegedi tanárképző főiskolán docens, 1957-ben eltávolították az oktatásból.
- 9 Ld. 7. jegyzet – 2., 1. p.
- 10 Ld. 7. jegyzet – 2–4 p. (passim)
- 11 Ld. 7. jegyzet – 6. p.
- 12 Ld. 7. jegyzet – 9–10. p. és 18–19. p.
- 13 Miszti László: Régi és új könyvtárosok. = A Könyvtáros (7) 1957 (2) 85–87. p.
- 14 Ld. 13. jegyzet – 86–87. p.
- 15 „... Julien Sariette úr, régiségtudós és levéltáros, aki szegényesen és szerényen éldegélt óradásból, 1895-ben Agra püspökének ajánlatára a fiatal Maurice nevelője, és csaknem egyidejűleg a d'Esparvieu könyvtár őre lett. ... Miután módszeres elméjű és konok türelmű ember volt, saját maga osztályozta a hatalmas könyvtár minden egyes darabját. A rendszer, amelyet Sariette úr kidolgozott, és alkalmazott, annyira bonyolult volt, a könyvek jelzésére annyi kis és nagy, latin és görög betűt, annyi arab és római számjegyet, annyi egyes, dupla és hármas csillagot és olyan ábrákat használt – amelyek a mennyiségben értékmagasságokat és gyököket jelentenek –, hogy e rendszer tanulmányozása több időbe és fáradságba került, mint amennyivel az algebrát tökéletesen meg lehetett volna tanulni. S mivel nem akadt ember, aki hajlandó lett volna ezeknek a rejtelmes jeleknek a tanulmányozására fordítani olyan órákat, amelyek alatt behatolhatott volna a számok törvényszerűségének birodalmába is, Sariette úr maradt az egyetlen élőlény, aki el tudott igazodni ebben a rendszerben, és az ő közreműködése nélkül teljesen lehetetlen volt az őrizetére bízott háromszázhatvan-ezer kötet között megtalálni azt a könyvet, amelyre az embernek éppen szüksége volt. Ez lett munkájának eredménye. De ezt korántsem fájlalta, ellenkezőleg, szerfölött elégedett volt ezzel az eredménnyel. ... Sariette úr szerette könyvtárát, féltékeny szerelemmel szerette. Minden reggel pont hétkor megjelent a könyvtárban, és nagy mahagónifa dolgozóasztalán hozzálatott a katalogizáláshoz. ... pontban hét órakor már megint ott ült asztalánál Sariette úr és katalogizált, íróasztala mellől gyilkos tekintettel mért végig mindenkit, aki belépett, mert attól tartott, hátha könyvet akar kölcsönkérni; tekintetével nemcsak azokat a tisztviselőket, politikusokat és főpapokat szerette volna kövé változtatni, akik a háziúrral való barátságuk révén akartak könyveket kikölcsönözni, hanem magát Gaétan urat is, a könyvtár jötevőjét, ha az az esős falusi napokra holmi pajkos vagy istentelen ócska könyvet akart magával vinni, René d'Esparvieu-nét, ha kórháza betegeinek olvasnivalót keresett, sőt magát René d'Esparvieu urat is, aki pedig nem szokott egyebet olvasni, mint a polgári törvénykönyvet

vagy a Dalloz-féle törvénygyűjteményt. Ha a legsilányabb ósdi könyvecskét vitték is el, Sariette úr azt érezte, hogy a húsából tépnek ki egy darabot. Hogy még azoktól is megtagadhassa a kölcsönkért könyvet, akiknek a legtermészetesebb joguk volt rá, ezer leleményes vagy otromba hazugságot koholt, nem riadt vissza attól sem, hogy lehordja, korholja saját könyvtárrendező elveit, sem attól, hogy hanyagsággal vádolja önmagát, azt állítván, hogy a keresett könyv elkallódott vagy elveszett, holott talán egy pillanat előtt simogatta végig tekintetével vagy zárta keblére. S ha azután végül mégiscsak oda kellett adnia egy-egy kötetet, hússzor is kivette a kölcsönkérő kezéből, mielőtt végleg belenyugodott volna elvitelébe.... Folytonosan remegésben élt, hogy a gondjaira bízott drágaságok közül el talál egy is kalldótni. Mivel háromszázhatvanezer darabnak kellett gondját viselnie, háromszázhatvanezer oka volt állandóan a reszketésre. Néha éjszaka verejtékben fürödve ébredt fel, riadtan kiáltozva, mert azt álmodta, hogy szekrényeinek valamelyik polcán üresség tátong. Szörnyűségnek, méltatlannak és elszomorítónak érezte azt a gondolatot, hogy a könyvek kikerüljenek a nekik rendelt szekrényekből.” Anatole France: Pártütő angyalok. ford. Kunfi Zsigmond. Budapest, Népszava-Könyvkereskedés kiadása, 1917. – 2. kiad. 12–20. p.

- 16 Rédey Tivadar: Könyvtáros és közönség (Felolvasatott a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének 1937. június 16-án tartott évi rendes közgyűlésén) – In: A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének Évkönyve II. 1937–1938. szerk.: Bisztray Gyula – Budapest, 1938. 5–11. p.
- 17 Ld. 13. jegyzet 85. p.
- 18 Ld. 13. jegyzet – 86. p.
- 19 Ld. 13. jegyzet – 87. p.
- 20 Ld. 13. jegyzet – 87. p.
- 21 V. Waldapfel Eszter: Hozzászólás a „Régi könyvtárosok – új könyvtárosok” c. cikkhez. = A Könyvtáros (7) 1957 (3) 172–173. p.
- 22 Ld. 13. jegyzet – 87. p.
- 23 Ld. 13. jegyzet – 87. p.
- 24 Ld. 21. jegyzet – 172–173. p.
- 25 Ld. 21. jegyzet – 173. p.
- 26 Ld. 21. jegyzet – 173. p.
- 27 Ld. 21. jegyzet – 172–173 p.
- 28 Ld. 21. jegyzet – 173. p.
- 29 Ld. 21. jegyzet – 173. p.
- 30 Beck Oszkár: Kell-e dolgoznia a könyvtárosnak? Beszélgetés egy rég nem látott ismerőssel. = A Könyvtáros (8) 1958 (6) 434. p.
- 31 Szilágyi János: Levél a könyvtárosi hivatásról. = A Könyvtáros (9) 1959 (7) 508. p.
- 32 Ld. 31. jegyzet – 508–509. p.
- 33 Ld. 31. jegyzet – 509. p.
- 34 Levelek a könyvtárosi hivatásról (Németh Pál: „Feladatunk a kiművelt emberfők számának növelése”) = A Könyvtáros (9) 1959 (10) 745. p.
- 35 Levelek a könyvtárosi hivatásról (Kővári Vali: „Az embernevelés teszi hivatássá a könyvtáros munkáját.”) = A Könyvtáros (9) 1959 (10) 745–746. p.
- 36 Ld. 7. jegyzet – 19–20. p.

Ásványi Ilona

Tízéves a Füzéki István Emlékérem díj

Füzéki Bálint levele a Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnökségének

2002. március 24-én Füzéki Bálint levélben fordult az MKE elnökségéhez.

A levélben kifejezte azt a szándékát, hogy testvérbátyja, Füzéki István emlékére díjat kíván alapítani, illetve emléktáblát szeretne állíttatni. Füzéki István könyvtáros volt, az ELTE könyvtár szakán végzett 1956-ban. A forradalom kitörésekor visszament az egyetemre, csatlakozott a nemzetőrséghez. Egységük védelmére november 4-ét követően a Jogi Kart. A sokszoros túlerővel szemben esélytelenek voltak, emiatt megadták magukat. Az oroszul jól tudó Füzéki István közreműködésével szabad elvonulásban egyeztek meg, azonban az egyezséget az oroszok felrúgták, a védekezőket elfogták. Az igazáért bátran kiálló Füzéki Istvánt kiemelték a többiek közül, s feltehetően agyonlőtték, mindenesetre akkor látták utoljára.

Füzéki Bálint két emléktábla felállításához kérte az egyesület támogatását, az egyiket az ELTE Jogi karának épületében, a másikat az Országos Széchényi Könyvtár folyosóján kívánta felállíttatni.

Az Országos Széchényi Könyvtárban 2002. november 5-én avatták fel Füzéki István márványtábláját, nagyszámú résztvevő jelenlétében. Az ünnepi megemlékezést Papp István és Horváth Tibor tartották, beszédeik teljes szövegét a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 2002. decemberi száma leközölte. Ugyancsak itt jelent meg az alapító okirat szövege is, tudomására hozva a könyvtáros társadalomnak a díj megalapításának tényét, illetve az alapító díjjal kapcsolatos szándékát.

Füzéki Bálint a Füzéki István Emlékérem díjat mindazon könyvtárosok tiszteletére, akik részt vettek az 1956-os forradalomban és szabadságharcban, valamint Füzéki István (1934–1956) a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárának könyvtárosa emlékére alapította, aki hősi halált halt az egyetemi nemzetőrség harcosaként.

Az alapító okirat legfontosabb mondata azt fogalmazza meg, kik kaphatják meg az emlékérmeket:

„Az emlékérmeket (...) minden évben az a könyvtáros kapja meg, aki a megelőző évben, vagy években a legtöbbet tette / kiemelkedő teljesítményt nyújtott a könyvtári szolgáltatások és/vagy tudományok terén.”

Az egyesület elnöksége megtisztelőnek tartotta felkérését, s az ügy mellé állt. Segítette az emléktábla felállítását, vállalta az emlékérem díj kuratóriumának megszervezését, amely 2003-ban megalakult, s kézbe vette a Füzéki István Emlékérem díj ügyét.

Füzéki István (1934–1956)

Füzéki István értelmiségi zsidó családból származott.

Édesapja mérnökként dolgozott a Dunakotró Vállalatnál, ahonnan később származása miatt elküldték. A háború kitörése után otthonukból (a Pasaréti útról) a Szív utca 26. szám alá kellett költözniük, egy másik zsidó családhoz.

1944. október 15-én öccsével, Füzéki Bálinttal együtt (aki jelenleg nyugdíjas pszichiáter) édesapja elvitte őket a papnak készülő, szegény sorsú gyerekeket befogadó intézetbe, a Szűz Mária Társaságához, amely a Vörösmarty utca 34. alatt működött, telekszomszédságban az Andrássy út 60-nal. 1944-ben még működött a kollégium, ahonnan a háborús viszonyok miatt a szülők hazavitték a növendékeket. Az üresen maradt épületbe a jezsuita atyák, akik kapcsolatban álltak a svéd vöröskeresztrel, befogadtak 40-50 zsidó gyereket, később felnőtteket is. Itt vészték át a Füzéki testvérek a háborút, sőt 1944 novemberében odaköltözött az édesanyjuk is, akinek személyazonossága nem derülhetett ki a hamis papíroknak köszönhetően. Édesapjukat Buchenwaldba vitték, ahonnan nem tért vissza. Füzéki István 1952-ben érettségizett a budapesti II. Rákóczi Ferenc Gimnáziumban, ahol 2011. november 11-én avattak emléktáblát tiszteletére. Sikeresen felvételizett a budapesti egyetem bölcsészettudományi karára, ahol 1956-ban fejezte be a könyvtáros szakot. Diplomájának megszerzését követően a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárának munkatársa lett.

Amikor kitört a forradalom, számára magától értetődő volt, hogy rész vett benne, beállt a nemzetőrségbe. 1956. november 4-én a szovjet csapatok megszállták Budapestet. A jogi karon az egyetemisták – köztük Füzéki István és Horváth Tibor – ellenállást tanúsítottak. Az oroszok körülvették az épületet, az egyetlen menekülő útvonalat, amely a pincén át vezetett, felfedezték.

Tárgyalásokba kezdtek: az oroszok szabad elvonulást ígértek, ha a fegyvereket az épületben hagyják. A megadásuk után összeterelték őket és a mai Széchenyi térre, a Belügyminisztérium épületéhez vitték őket. Az oroszul jól beszélő Füzéki István mélyen felháborodott ezen, s a csoportot lefasisztázó orosz tiszt szemébe vágta, hogy ők a fasiszták, mit keresnek itt, a mi hazánkban. A Belügyminisztérium egyik termébe kísérték őket, de Füzéki István ott már nem volt velük, kiemelték a csoportból, eltűnt.

Horváth Tibor írja visszaemlékezésében:

„A családtól tudom, hogy napokkal később személyi iratait minden kíséző szöveg nélkül bedobták levélszekrényükbe. Talán a megtorlók akarták hírül adni, hogy elpusztult. Úgy mondanám: az elsőszülött fiú sorsa beteljesedett. [...] Füzéki Istvánnak sem maradt nyoma, még egy akta sem található az akkor frissen elfoglalt munkahelyén, sem az egyetemen. Ha testvéröccse nem annyira állhatatos és áldozatkész, még emlékezni sem lehetne rá.”

Füzéki Istvánról kortársai tisztelettel emlékeznek. Becsületessége, fejlett igazságérzete, szókimondása, bátorsága elismerést váltott ki minden nyilatkozóból. Sorsa tragikus sors volt: a háborús üldöztetés szerencsés átvészélése után a jobb világot ígérő hatalom – birodalmi érdekeket szolgálva – megölte, eltüntette. Rövid élete legyen tanulság számunkra.

A Füzéki kuratórium tagjai

Az alapító okirat rendkívül gyakorlatiasan intézkedik a kuratóriumról:

„Az emlékérmeket öttagú kuratórium ítélje oda. A kuratórium elnöke hivatalból a Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnökségének delegáltja. A Kuratórium 4 tagját első évben az MKE elnöksége kéri fel.

A következő években a delegált tagok közül 1-1 sorsolás útján kiesik. Helyét az előző év díjazottja foglalja el. Ez mindaddig így megy, míg a teljes Kuratórium a korábbi években jutalmazottakból áll – kivéve az MKE elnökség által delegált elnököt. A későbbiekben az új kitüntetett mindig felváltja a legrégebbi kuratóriumi tagot.”

A folyamatos rotáció garantálja, hogy a felterjesztett személyek közül mindig más és más szempontok alapján választódják ki a legalkalmasabb.

Az első bizottság tagjai:

Domsa Károlyné, az MTA Könyvtárának főigazgatója,
Hajdu Géza, a szegedi Somogyi Könyvtár ny. igazgatója,
Poprády Géza, az Országos Széchényi Könyvtár ny. főigazgatója,
Vajda Erik, az MKE volt elnöke,
Biczák Péter elnök, az MKE delegáltja.

A jelenlegi (2013) bizottság tagjai:

A Charta '79 aláírói: Bartos Éva,
Gereben Ferenc,
Kamarás István,
Nagy Attila,
Fogarassy Miklós (2013 augusztusában meghalt),
Ungváry Rudolf,
Monostori Imre,
Hanák Gábor,
Biczák Péter elnök, az MKE delegáltja.

A szabályoknak megfelelően a kuratórium tagjai voltak négy-négy évig: Horváth Tibor, Papp István, Orosz László, Somkuti Gabriella, Katsányi Sándor.

A Füzéki István Emlékérem díjazottjai

2003 Horváth Tibor
Laudáció: Csík Tibor, az OPKM munkatársa.

2004 Kasánszky Zsombor (posztumusz)
Laudáció: Magyar László András, a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár főigazgató-helyettese.

- 2005** Papp István
Laudáció: Kovács Györgyi, a FSZEK X. kerületi könyvtárának igazgatója,
Ünnepi beszéd: Dippold Péter, a Könyvtári Intézet igazgatója.
- 2006** Somkuti Gabriella
Laudáció: Murányi Lajos, az MTA Könyvtárának fősztályvezetője.

Az 50. évforduló tiszteletére konferenciát szerveztünk az OSZK-ban „*A mi '56-unk – Könyvtár- és könyvtáros sorsok 1956-ban*” címmel.

- 2007** Katsányi Sándor
Laudáció: Törökné Jordán Katalin, a Könyvtári Intézet munkatársa,
Ünnepi beszéd: Dippold Péter, az OSZK tudományos igazgatója.
- 2008** Orosz László
Laudáció: Padányi Emese, az MKE Bács-Kiskun megyei szervezetének elnöke,
- 2009** Charta '79 aláírói
(Bartos Éva, Fogarassy Miklós, Gereben Ferenc, Kamarás István, Nagy Attila)
Laudáció: Havas Katalin, a FSZEK ny. könyvtárosa,
Ünnepi beszéd: Bartos Éva, a Könyvtári Intézet igazgatója.
- 2010** Ungváry Rudolf
Laudáció: Sipos Márta, az OSZK ny. munkatársa,
Ünnepi beszéd: Nagy Anikó, az MKE főtitkára.
- 2011** Monostori Imre
Laudáció: Herczigné Mlakár Erzsébet, a tatabányai József Attila Megyei Könyvtár, igazgatóhelyettese,
Ünnepi beszéd: Fehér Miklós, az MKE főtitkára.
- 2012** Hanák Gábor
Laudáció: Ujváry Gábor, a Kodolányi János Főiskola tudományos rektorhelyettese,
Ünnepi beszéd: Nagy Attila, a Könyvtári Intézet ny. munkatársa.

A díjazottakról nem szükséges hosszabban írni, mivel a könyvtáros szakma olyan közismert személyei ők, akinek munkássága erősen hatott a könyvtáros társadalomra.

A kuratórium nagy igyekvéssel dolgozik azon, hogy teljesítve az alapító akaratát, a felterjesztések közül olyan személyt válasszon ki évről-évre, akinek szakmai munkássága, emberi magatartása, bátorsága példaadó lehet bárki számára.

A Füzéki István Emlékérem díj civil elismerés, nem kötődik semmilyen politikai kurzushoz – mércéje a kiváló szakmai munka, az emberi helytállás.

Nagyon szeretnénk, ha a díjról minél szélesebb körben tudnának, minél többen felterjesztenének olyan személyeket, akik sokat tettek szakmánk színvonalának emeléséért, a könyvtárosság jobbításáért.

Biczák Péter

Ötven év a magyar kultúráért

A Debreceni Református Hittudományi Egyetem Könyvtári Tanszéke 2013. augusztus 23–24-én konferenciát rendezett a debreceni népművelő–könyvtáros képzés megindulásának ötvenedik évfordulója alkalmából. A rendezvénynek a Református Kollégium adott helyet, amelyen több mint száz volt hallgató, oktató és társintézményekből meghívott kollektíva vett részt.

Fekete Károly rektor megnyitó szavait követően Goda Éva, aki maga is részese volt a képzésnek, jelenleg a főiskola tanára, köszöntötte a megjelenteket, és gyertyagyújtással emlékeztek azokra a tanárookra, volt hallgatókra, akik már nem lehetnek közöttünk.

A programban ezután elhangzott Lupkovicsné Major Edit tolmácsolásában Szövényi Zsolt ny. minisztériumi főosztályvezető köszöntője, aki kiemelte, hogy a népművelő–könyvtáros képzésnek a

„lényege az emberre irányul, az embert, az emberi közösséget szólította meg, és a kultúra értékeire figyelmeztetve a társadalmat, a nemzetet szolgálja. Ez a segítő, az embert szolgáló szakma alapjában embert nevelő, embert nevelő: értelmiségi hivatás.”

Goda Éva előadásában a tanítóképzéshez kapcsolt népművelő–könyvtáros képzés ötven év alatti változásait: irányait és szakaszait vázolta fel. Majd Gáborjáni Szabó Botond főiskolai docens a *Könyv, az olvasás és Debrecen* „magánál nagyobb híre” címmel tartott kultúrtörténeti előadást. Lukovics András a debreceni Művelődési Központ ny. igazgatója, szintén volt hallgató, szubjektív véleményét fogalmazta meg a népművelői munka eredményeiről és kudarcairól Hajdú-Bihar megyében. Sipos Anna Magdolna, a Pécsi Tudományegyetem tudományos főmunkatársa (volt hallgató) *Public Library, avagy népkönyvtár Magyarországon* címmel tartott könyvtártörténeti előadást. Végül Kulcsár Kornélia, az intézményben a hároméves informatikus könyvtáros képzésben végzett könyvtáros *A könyvtár(os) szerepének változása az információs társadalomban* címmel mutatta be feladatköréhez tartozó munkáját.

Az ötvenéves jubileumra a Tiszántúli Református Egyházkerület támogatásával *A debreceni népművelő–könyvtáros képzés 1963–2013* címmel jubileumi évkönyv jelent meg Goda Éva és Suppné Tarnay Györgyi szerkesztésében, amelyben a szerkesztők bemutatják a képzés történetének 1963-tól 1981-ig, illetve 1976-tól 2013-ig

terjedő szakaszát. Ezeket követően a kötetben szerepelnek a konferencián elhangzott előadások, a volt hallgatók által írt pályaképek, az oktatók és hallgatók névjegyzéke, s a képzéshez kapcsolódó fényképek. A konferencia résztvevői oklevél kíséretében átvehették a jubileumi évkönyv egy-egy példányát.

A konferenciához kapcsolódva tekinthették meg a résztvevők az oktatók munkáiból válogatott kiállítást. A nagyerdei Régi Vigadóban tartott eufórikus hangulatú baráti vacsorán hangzott el Nagy Zoltán (volt hallgató), az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője múltidéző pohárköszöntője.

A rendezvény második napján került sor az egykori iskola épületének külső falára tervezett – de a város által csak belülré engedélyezett – volt hallgatók által állított emléktábla leleplezésére. Avató beszédet Máté László (volt hallgató) ny. címzetes igazgató mondott, és koszorút helyezett el a hallgatók nevében Mándy Gábor.

A program további részében megtekinthették a résztvevők a Déri Múzeum Munkácsy-trilógiáját, valamint a Tiszántúli Református Egyházkerület Kollégiumának iskolatörténeti kiállítását Ormosi László egykori hallgató vezetésével.

A népművelő–könyvtáros képzés idején és azóta is sok vitát kiváltó elképzelésként tartották számon, hogy a könyvtáros képzést a 24/1962 (VII. 14.) sz. kormányrendelet összekapcsolta a népművelő képzéssel – egységes közművelődési szemléletet és ismereteket nyújtva a képzésben résztvevőknek. Azóta a gyakorlat igazolta ennek az elképzelésnek a helyességét. Ahogy a népművelő pályán dolgozóknak is javára vált a nagyobb pontosságot igénylő, széles körű tájékozottságot nyújtó, az önműveléshez hozzásegítő könyvtáros szakma ismerete, úgy a könyvtáros munkakörökben dolgozók is jól hasznosíthatják a népművelési ismereteket, például a könyvtári rendezvények szervezésekor, vagy más művelődési intézményekkel való kapcsolatok kiépítésében, velük való együttműködésben.

A későbbi, 1976–1993 közötti művelődéspolitikai elképzelésnek is volt pozitív hozadéka, amikor a könyvtári és népművelési ismereteket szakkollégiumként kapcsolták a tanítóképzéshez. Ez elsősorban a tanítók kultúraközvetítésben való szélesebb körű jártasságát mozdította elő tanítványaik javára, illetve iskolai könyvtári feladatok ellátására készítette fel a hallgatókat.

A szakképzés színvonalának emelését a négyéves tanító–könyvtár szak bevezetése jelentette az intézményben 1993–2006 között, majd a kommunikáció-informatikus könyvtáros szak 2002–2006 között, illetve a hároméves informatikus könyvtáros alapképzés bevezetése 2006-tól. Mint közismert, a bolognai rendszer sem hozta el a végleges jó megoldást. Láthatóan máig kiforratlan a szakképzés helyzete, annál inkább megbecsülendő a népművelő–könyvtár szakon végzett – Debrecenben 2362 diplomát szerzett – szakember elkötelezett, felelősségteljes, a szakmát folyamatosan megújító, több évtizedes munkája, amely példaként szolgál az újabb generációknak.

Ha ma, a képzés megindulásának ötvenedik évfordulóján körbenézünk az országban, mindannyiunkat örömmel és büszkeséggel tölthet el, hogy a kultúra, a közművelődés szinte minden területén találkozunk a debreceni képzőből indult kiváló szakemberekkel. Közöttük akadémikus, kandidátus, MTA-osztályvezető, egyetemi és főiskolai oktatók sora, minisztériumi államtitkár, OSZK-osztályvezető, KSH Könyvtára főigazgatója, egyetemi könyvtárak igazgatói, s főként a Dunától keletre

megyei, városi könyvtárak igazgatói, osztályvezetői, iskolai könyvtárosok, a köz-igazgatás művelődési területein dolgozók, művelődésház-igazgatók, klubvezetők, televíziós és rádiós műsorvezetők, szerkesztők, múzeumigazgató, színházigazgató, díjazott filmrendező, festőművész található, és természetesen a munkájukat kollégáik és közönségük által megbecsült beosztottak. A szakmai fórumok jó lehetőséget adnak az ország különböző régióiban dolgozó volt hallgatók rendszeres találkozására, szakmai, baráti kapcsolataik ápolására, egymás munkájának segítésére.

Jómagam abban a szerencsében részesülhettem, hogy 29 évig taníthattam a debreceni főiskolán, és ezt követően jó néhányukat oktathattam a Debreceni Egyetem informatikus könyvtáros szakán is – nem egy esetben a gyermekeiket is!

A Debreceni Tanítóképző Intézetben/Főiskolán/Kölcsey Ferenc Tanítóképző Főiskolán/Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskolán végzett hallgatók pályáját követve, eredményeiket ismerve megállapíthatjuk, hogy a képzésben szerzett ismereteikkel, azokat folyamatosan továbbépítve gazdagították és jól szolgálták, szolgálják a magyar nemzeti kultúrát.

Suppné Tarnay Györgyi

A KSH Könyvtár 1945 előtti magyar és magyar vonatkozású térképei

A Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárának kiadásában igen értékes, rendkívül szép kivitelű és főként hasznos kiadvány látott napvilágot. Nemcsak azok számára öröm kézbe venni a vaskos kötetet, akik kedvelik a művészi igénytel megrajzolt térképeket - ezekből 55-öt találunk benne -, de azoknak is, akik érdeklődnek a történelem iránt. Hiszen, hogy felidézzük a politikai térképészet egyik legnagyobb XX. századi magyar alakjának, Rónai Andrásnak az önéletírását, a lapokon nem más, mint a „térképezett történelem” jelenik meg, szegődik útitársunkká korokon, tájegységeken átvezető szellemi vándorlásunk során.

Európa leggazdagabb statisztikai gyűjteményének, a KSH-nak az állományában közel 14 500 térképet őriznek, amelyek közel egynegyede 1945 előtt készült. Ebből a bőséges anyagból válogattak a kötet szerkesztői, hogy az olvasók elé tárják a kétezernél is több magyar, illetve magyar vonatkozású térkép adatait. Tették mindezt úgy, hogy a kötet első részében közölt bevezető tanulmányok segítségével felvázolták a térképkatalógus mögé a téma szélesebb kontextusát is.

Matits Ferenc statisztika és térképészet szoros kapcsolatáról szóló írásában egyszerű, ám nagyigényű célt jelöl meg a két tudományág feladatául:

„a statisztikai megfigyelés elemeinek ábrái regionális eloszlás, felosztás révén minderről áttekintést adnak, és ezáltal a földfelszínnel való összefüggések jobban értékelhetők, érthetőek, magyarázhatók.” (15. p.)

A statisztika és a térképészet alapjait hazánkban egyaránt a felvilágosult abszolútista kormányzás idején vetették meg, és rövid időn belül olyan hatalmas művek jelezték a szaktudományok erejét, mint Korabinszky János Mátyás (*Wasser und Produktenkarte des Königreichs Ungarn*, 1791), vagy Aszalay József (*Mappa generalis topographica, ecclesica, ethnographica, statistica Regni Hungariae magni...*, 1830–1838) munkái. Nyomdokaikban jártak a reformkor kiváló statisztikusai, földrajztudósai: Karacs Ferenc, Fényes Elek, Vállas Antal, és az első hazai statisztikai geográfusnak mondott, hihetetlen munkabírású Hátsek Ignác, aki másfélszáz térképével igyekezett megfelelni a Matits-idézetben megjelölt feladatnak. A dualizmus korát a technikai és módszertani kérdések finomítása és klasszikus térképművek születése jellemzi; csúcsteljesítményei pedig az első világháború lezárásakor született nemzetiségi térképek voltak.

Plihál Katalin tanulmánya (*Az Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal térképészete és térképei a nemzetközi földrajzi világhiállítások tükrében*) a szakma

hazai kezdeteivel ismerteti meg az olvasót. Kempelen Farkas, Milecz Imre nevének említése után Korabinszky János Mátyás *Geographisch-historische und Produkten Lexikon von Ungarn...* (Pressburg, 1786) című műve a megkerülhetetlen mérföldkő, lévén a világ első ilyen részletességgel elkészített munkája. A térkép az Erdély és Horvátország nélküli állam 10 000 településére vonatkozó adatokat tartalmazza a természeti kincsek tekintetében.

A szakterület intézményesülése a kiegyezéshez köthető, mivel egy miniszteriális osztály élére ekkor nevezték ki Keleti Károlyt. Öt évvel később így alakulhatott meg a címben jelzett Központi Statisztikai Hivatal. Ennek egyik első feladata az volt, hogy összegezze Magyarország szőlő- és bortermeléssel kapcsolatos adatait. Akkor még senki sem tudhatta, hogy a *Magyarország szőlészeti statisztikája 1860–1873* a századfordulóra már csak az egykori nagyság emléke marad: a filoxéravész az ország szőlőültetvényeinek több mint felét elpusztította.

A következő szerző, Tóth Ágoston, a modern katonai térképészet úttörőjének gondolatait segítségül hívva szemlélteti, hol tartott ebben a korban az európai gyakorlat topográfiából, kartográfiából. A litográfia megjelenésével ez idő tájt kezdődött forradalmian új korszak a szaktudományok történetében. Ez szerencsésen egybeesett egy új szemléletmód térhódításával, amely egyfelől a nemzetállamok jelentőségéből indult ki, ugyanakkor nem pusztán a mennyiségi tényezőket tartotta szem előtt, hanem megfogalmazta a szakág „filozófiáját”:

„Az államerő nem növekedik egy arányban az anyagi erővel. Örökölt tévelygés azon nézet, hogy az anyagi erővel az állam ereje egyenlő arányban növekedik, a történelem elég példát nyújt, hogy csak a szellem az, mi elevenít. Néhány négyszög mértföld, néhány százezer ember és barom nyereség mitem gyarapítja az állam erejét, ha szellemi kötelék nem járul hozzá. A szerzeményi és kikerekítési rendszer ámitás, mely inkább az állam romlását, mint jólétét idézi elő. Az állam sokkal nemesebb, mintsem hogy géphez hasonlítani lehetne, egyes részei nem holt kerekek és gondolkodás nélküli rugók, melyek öntudatlanul végzik kötelességeiket; hanem épen azért, mert érző és érzékeny lények, mert magasabb emelkedésre, ihletségre képesek, nagy és nemes tettekre indíthatók.” (24. p.)

Az írás végezetül felsorolja azokat az elismeréseket, amelyeket a hivatal munkatársai által készített térképek nyertek a XIX. század második felében rendezett világiállítások alkalmával.

„1918-ig nem ismerünk olyan térképművet, amely a vegyesen együtt élő nemzetségeket úgy mutatta volna be, hogy térbeli és valós térbeli elhelyezkedésüket, egymásba ékelődésüket érzékeltette” – írja Filep Antal. A magyar állam területén élő etnikai csoportokról és vallásfelekezetekről szóló statisztikai adatok reprezentációjának előzményei az 1850-es évekre nyúlnak vissza. Karl Freiherrn von Czoernig *Ethnographische Karte von Oesterreichischen Monarchie* (1855) című térképe a neoabszolutizmusnak a magyarokkal szemben durván elfogult példája. Minőségi ugrást jelentett ehhez képest Réthey Ferencnek az 1880-as népszámlálás alapján készült összegzése, amelyben a több etnikumra vonatkozó adatokat ún. gyűrűs mód-

szerrel ábrázolta. Réthey a pontosítások és az anyanyelvi megoszlás alaposabb figyelembevétele okán modernebb térképműve – városokban 5-10 százalék, a községekben 15-20 százalék nemzetiségi jelenlétet is regisztrált – azonban több kérdésben következetlen maradt. Nem sikerült megnyugtató megoldást találnia a lakatlan területek, illetve a népsűrűség jelölésére, a kördiagramos ábrázolás pedig helyhiány miatt nem bizonyult kielégítőnek.

Az említett hiányosságokat igyekezett kiküszöbölni Balogh Pál (1856–1933). Hazánk nemzetiségi statisztikáját ő az 1890-es adatok alapján dolgozta föl, kiemelt figyelmet szentelve Erdélyre és a Székelyföldre. A monumentális, mintegy 1000 oldalas mű – Kocsárd Sándor térképeivel kiegészítve – megye–kistáj–település bontásban, településenként öt kategóriába sorolva hozza az adatokat. Ki is érdemelte a kortársaktól a „Magyarország logaritmuskönyve” titulust. Óriási érdemei mellett azonban Balogh sem talált megoldást minden jelölési problémára. Ahogy azok a néprajzi és kartográfiai szakemberek sem, akik Györffy István (1884–1939) inspirálására egy-egy kisebb tájegység felmérését végezték. (Györffynek a fekete-körös-völgyi magyar nyelvszigetet kutató munkája egyébként nemcsak azért érdekes, mert a bekövetkezett változásokat az ott élők emlékezetére támaszkodva próbálta rekonstruálni, de azért is, mert vizsgálatát 1990 körül megismételték.) Családjának sorsa indította Cs. Sebestyén Károlyt (1876–1956) arra, hogy foglalkozni kezdjen a tudományággal. A Szegedi Városi Múzeum munkatársaként Krassó-Szörény és Temes megyékről készített 1:200 000 arányú térképeket, amelyeken a birtokosok nemzetiségi arányait, a megművelt földek típusait, valamint településtörténeti változásokat is ábrázolta.

Az első világháború elvesztése utáni béketárgyalások sürgető feladatot róttak a statisztikusokra és kartográfusokra. Az addigi kutatások megteremtették az alapot arra, hogy az 1910-es népszámlálás adatai alapján a valós nemzetiségi állapotokat tükröző munka készülhessen. (A tanulmányíró mindazonáltal jogosan emlékeztet arra, hogy a népszámlálások adatfelvétele során nem kérdeztek rá az illető nemzetiségére, csak anyanyelvére, egészen pontosan az általa általában vagy legkönynyebben használt nyelvre, így sokszor csupán egy nyelvjárást regisztráltak. Tökéletes helyzetleírást ezért sem lehetett volna adni.)

1918 decemberére készült el a Magyar Földrajzi Intézetben az az 1:200 000 arányú térkép, amelyet aztán 1919 februárjában 1:300 000 méretarányban nyomtattak ki (*Magyarország néprajzi térképe település és lélekszám szerint a magyar népköztársaság külügyminisztériumának megbízásából*). Bátky Zsigmond, Kogutowicz Károly és Teleki Pál munkája az ország valamennyi települése népességének nemzetiségi megoszlásáról, vallási-felekezeti adatairól beszámol, külön lapot szentelve bizonyos nagyvárosoknak (Budapest, Győr, Pozsony, Sopron, Szombathely, Temesvár). 1919 őszén társult hozzá az angol, francia, olasz, német fordítást is tartalmazó *Névmutató*. A máig etalonnak számító térképmű szomorú történelmi körülmények között született, és célját – vagyis hogy pozitívan befolyásolja a párizsi béketárgyalás résztvevőinek Magyarország leendő határaitól szóló döntését – nem érte el. Szakmai teljesítménye ezzel együtt vitathatatlan, egyben a tanulmányban nyomon követt fejlődés csúcspontja.

A bevezető rész utolsó írásában Lelkes György arról számol be, milyen segítséget jelentettek a *Magyarország történeti helységnévtára (1773–1808)* című sorozat köteteinek összeállításánál a Központi Statisztika Hivatal Könyvtárának dokumentumai.

Az ízléses, arányosra tervezett, 2112 térkép pontos leírását tartalmazó, album formátumú, gyönyörűen illusztrált könyvben való eligazodást számos – a használati mellett cím-, név-, földrajzinév-, valamint tematikus – mutató segíti. A reprezentatív kiadvány hazánk egyik nagy és igen értékes térképgyűjteményének katalógusa, ugyanakkor bevezető tanulmányai és térképmásolatai révén impozáns kézikönyv is. Minden nagyobb könyvtár referenzállományában helye van.

(A KSH Könyvtár 1945 előtti magyar és magyar vonatkozású térképei. Szerk. Nemes Erzsébet. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár, 2013. 430 p.)

Vasbányai Ferenc